

Департамент освіти і науки
Сумської обласної державної адміністрації
**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
СУМСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
(КЗ СОШПО)**

вул. Миколи Сумцова, 5, м. Суми, 40007, тел. /Факс: (0542) 33-40-67
e-mail: osvita.soippo@sm.gov.ua, web: soippo.edu.ua
Код ЄДРПОУ 02139771

15.08.2024 № 519/11-07

На № _____ від _____

**Керівникам місцевих органів
управління освітою**

**Методичні рекомендації щодо
організації освітнього процесу
в закладах освіти у 2024-2025 н.р.**

З метою організованого початку 2024-2025 навчального року, Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти надає методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах загальної середньої, дошкільної освіти.

Просимо інформацію довести до відома керівників та педагогів закладів загальної середньої та дошкільної освіти.

Додатки 1-13 до листа на 186 арк.

Додаток 1. Методичні рекомендації керівникам закладів загальної середньої освіти щодо організованого початку 2024-2025 н.р. (на 10 арк).

Додаток 2. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти у мовно-літературній освітній галузі у 2024-2025 н.р. (на 30 арк).

Додаток 3. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти у математичній освітній галузі у 2024-2025 н.р. (на 9 арк).

Додаток 4. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти у природничій освітній галузі у 2024-2025 н.р. (на 45 арк).

Додаток 5. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти у громадянській та історичній освітній галузі у 2024-2025 н.р. (на 15 арк).

Додаток 6. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти в інформатичній освітній галузі у 2024-2025 н.р. (на 9 арк).

Додаток 7. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти у технологічній освітній галузі у 2024-2025 н.р. (на 10 арк).

Додаток 8. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти у мистецькій освітній галузі у 2024-2025 н.р. (на 10 арк).

Додаток 9. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти у соціальній і здоров'язбережувальній освітній галузі у 2024-2025 н.р. (на 13 арк).

Додаток 10. Методичні рекомендації щодо організації навчання здобувачів освіти в освітній галузі «Фізична культура» у 2024-2025 н.р. (на 9 арк).

Додаток 11. Методичні рекомендації щодо організації виховного процесу у закладах загальної середньої освіти у 2024-2025 н.р. (на 9 арк).

Додаток 12. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу зі здобуття початкової освіти у закладах освіти у 2024-2025 н.р. (на 6 арк).

Додаток 13. Методичні рекомендації з організації діяльності закладів дошкільної освіти у 2024-2025 н.р. (на 11 арк).

Ректор

Юрій НІКІТІН

**Методичні рекомендації
керівникам закладів загальної середньої освіти щодо
організованого початку 2024-2025 н.р.**

Організація освітньої діяльності в закладах загальної середньої освіти у 2024-2025 навчальному році здійснюється відповідно до законодавчих актів:

- Закону України «Про освіту» [4];
- Закону України «Про повну загальну середню освіту» [5];
- Закону України від 19.06.2022 № 2315 – ІХ «Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану» [6];
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р «Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [3];
- Постанови Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 «Про деякі питання Державних стандартів базової середньої освіти» [1];
- Постанови Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2019 № 1094 «Про внесення змін до Положення про сертифікацію педагогічних працівників» [23];
- Постанови Кабінету Міністрів України від 29 липня 2020 № 672 «Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників» [2];
- Постанови Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 841 «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні» [24];
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р «Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти» [25].

Чинними у 2024-2025 навчальному році при організації освітньої діяльності залишаються нормативні документи:

- наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах» [10];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2016 № 38 «Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти» [11];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 16.04.2018 № 367 «Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти» [12];

- наказ Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018 № 676 «Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти» [13];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 року №1115 «Про деякі питання організації дистанційного навчання» [14];
- наказ Міністерства охорони здоров'я від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» [15];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (зі змінами) [16];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 № 274 «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» [17];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 08.08.2022 № 707 «Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі» [18];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 № 805 «Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників» [19];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 24.02.2023 № 201 «Про затвердження Змін до Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти» [20];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» [21];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» [22];
- наказ Міністерства освіти і науки України від 07.08.2024 № 1112 «Про затвердження Порядку та умов здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні»;
- лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти» [7];
- лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3737-22 «Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» [8].
- лист Міністерства освіти і науки України від 05.06.2024 № 1/9979-24 «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024-2025 року» [9].

Звертаємо увагу керівників закладів загальної середньої освіти на терміни організованого початку й завершення 2024-2025 навчального року, що затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р.

№ 841 «Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні» [24]. Також під час підготовки закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024-2025 року просимо врахувати лист Міністерства освіти і науки України від 05.06.2024 № 1/9979-24 «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024-2025 року» [9].

Керівникам закладів загальної середньої освіти слід звернути увагу на методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» (зі змінами) [21].

Акцентуємо увагу, що у 2024-2025 навчальному році пріоритетними напрямками освітньої діяльності закладу загальної середньої освіти є:

- продовження реформи загальної середньої освіти, відповідно до Концепції «Нова українська школа» [3], та упровадження у 7-х класах нового Державного стандарту базової середньої освіти;
- подолання освітніх втрат у навчанні (у тому числі здобувачів освіти, що тимчасово перебувають за кордоном), зумовленими військовою російською агресією на території нашої держави;
- посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції, розвиток навиків інформаційної гігієни під час війни;
- просвіта з питань особистої безпеки;
- психологічна підтримка учасників освітнього процесу.

У 2024-2025 навчальному році продовжується поетапне упровадження Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт) [1] у 7-х класах закладів загальної середньої освіти, спрямоване на зміни в організації освітнього процесу, що мають забезпечити можливості формування ученицями/учнями ключових компетентностей і наскрізних умінь, визначених Законом України «Про освіту» [4], та сприяти вихованню ціннісних орієнтирів відповідно до Концепції «Нова українська школа» [3].

Зауважуємо: що основним документом, що забезпечує досягнення здобувачами освіти, визначених відповідним Державним стандартом вимог до обов'язкових результатів навчання учнів, є освітня програма закладу загальної середньої освіти [1], у якій зазначається перелік навчальних програм (модельних навчальних програм та/або навчальних програм), що використовує заклад освіти в освітньому процесі, у тому числі, навчальні програми курсів за вибором [16].

Відповідно до навчального плану, заклад загальної середньої освіти здійснює вибір модельних навчальних програм для закладів загальної середньої освіти з-поміж тих, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерство освіти і науки України» (програми розміщено на сайтах Міністерства освіти і науки (<http://surl.li/wlurvf>), Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/gcjvun>)).

Сукупність модельних та/або навчальних програм, в освітній програмі закладу, має охоплювати досягнення учнями результатів навчання з усіх визначених Державним стандартом освітніх галузей. Отже, кожна модельна

навчальна програма (навчальні програми) є важливими складниками освітньої програми закладу освіти [1].

Керуючись законодавством (стаття 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту») [5] звертаємо увагу керівників закладів освіти, на те, що педагогічні працівники закладу освіти обирають модельні навчальні програми на певний цикл повної загальної середньої освіти і не можуть змінювати їх у середині циклу, зокрема при переході від 5-го до 6-го класу, оскільки кожна з модельних навчальних програм має особливості щодо реалізації вимог стандарту до результатів навчання на адаптаційному циклі. Водночас, для класів, що розпочинають навчання в циклі базового предметного навчання (7-9 класи) повної загальної середньої освіти у 2024 році (і в подальших роках), можуть бути обрані модельні навчальні програми інших авторів [5].

Модельні навчальні програми на рівні закладу загальної середньої освіти трансформуються у навчальні програми. З цією метою вчителі можуть у модельній навчальній програмі, на власний розсуд, зазначити кількість годин, необхідну для досягнення результатів навчання учнів із відповідних навчальних предметів (інтегрованих курсів), опанування змісту тієї чи іншої теми (розділу, модуля тощо), здійснення різних видів навчальної діяльності учнів. Також, вчителі можуть використовувати навчальні програми, розроблені авторськими колективами відповідно до їх модельної програми із зазначенням кількості годин для вивчення навчальних предметів (інтегрованих курсів) [16].

Учитель може розробити навчальну програму з навчального предмета, інтегрованого курсу (у тому числі, білінгвальних курсів), на основі обраної модельної навчальної програми. При цьому, вчителі можуть вносити зміни у запропонований модельною навчальною програмою/інтегрованого курсу, із урахуванням підготовленості класу, регіональних особливостей, робочого навчального плану закладу освіти, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, у яких відбувається освітній процес, зокрема:

- доповнювати зміст програми, включаючи регіональний компонент;
- розширювати/поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) навчальної програми, зважаючи на освітні втрати, потреби учнів, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запиту батьків, громади тощо; доповнювати тематику практичних/творчих робіт;
- вилучати окремі питання, із метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу.

Загальний обсяг таких змін може досягати 20%.

Також учитель може змінювати послідовність вивчення навчальних тем, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання [16].

На основі модельної та/або затвердженої педагогічною радою навчальної програми навчального предмета (інтегрованого курсу), учитель складає календарно-тематичне планування, із урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Під час розроблення календарно-тематичного та системи поурочного планування, учитель самостійно вибудовує послідовність формування очікуваних результатів навчання, ураховуючи послідовність розгортання змісту в навчальній програмі. Учитель може, упродовж навчального

року, вносити зміни у календарно-тематичне планування, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем і змістових модулів [16].

Звертаємо увагу керівників закладів загальної середньої освіти на те, що календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст і оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Установлення універсальних стандартів таких документів у межах закладу загальної середньої освіти міста, району чи області не обумовлено законодавством [17].

Автономія вчителя має бути забезпечена академічною свободою, включаючи свободу навчання, свободу від втручання в педагогічну діяльність, вільним вибором форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі, розробленням і впровадженням авторських навчальних програм, проєктів, освітніх методик і технологій, методів і засобів, насамперед, методик компетентнісного навчання [4].

Отже, відповідно до законодавства України, педагогічні працівники мають право на академічну свободу, включаючи свободу навчання, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі [22]. Разом із тим, під час добору навчальної літератури для використання в освітньому процесі, у 2024-2025 навчальному році педагогічним працівникам слід урахувувати, що до деяких навчальних програм, останнім часом, було внесено зміни та доповнення. Рекомендуємо: під час вивчення навчальних тем використовувати електронні версії підручників або інші додаткові матеріали, рекомендовані Міністерством освіти і науки України (<https://goo.gl/93BNko>).

Звертаємо увагу на те, що кількість навчальних годин на вивчення кожної освітньої галузі заклад освіти може збільшувати, включно до максимального показника, зважаючи на освітні втрати. Рішення про перерозподіл годин між освітніми галузями, навчальними предметами та/або інтегрованими курсами ухвалює педагогічна рада [16].

Акцентуємо увагу, що у 2024-2025 навчальному році, під час планування освітньої діяльності для 5-7-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації освітніх галузей послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [16].

У випадку запровадження міжгалузевих інтегрованих курсів, у навчальному плані має зазначатися назва міжгалузевого інтегрованого курсу (окремим рядком) і кількість годин на тиждень у класах. В освітній програмі закладу освіти (загальній частині) зазначається за рахунок яких годин (додаткових чи резервних) здійснюється вивчення міжгалузевого інтегрованого курсу.

Зауважуємо, що поділ класів на групи, при вивченні окремих навчальних

предметів у закладах загальної середньої освіти, здійснюється відповідно до додатку 2 Порядку, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 [10]. Клас може ділитися на групи:

- при вивченні української та іноземної мов, за умови наявності в класі понад 27 учнів;

- під час вивчення у 5-7-х класах інтегрованого мовно-літературного курсу (клас може ділитися на групи не менше ніж на чотирьох уроках на тиждень, що відповідає мінімальному та рекомендованому тижневому навантаженню для вивчення української мови);

- при проведенні практичних занять із інформатики, із використанням комп'ютерів за умови не менше 8 учнів у групі;

- при проведенні уроків із трудового навчання, технологій (окремо для хлопців і дівчат), за умови наявності в класі понад 27 учнів, але не менше 8 учнів у групі;

- при проведенні уроків із фізичної культури в 10-11 класах (окремо для юнаків і дівчат), за умови наявності в класі понад 27 учнів, але не менше 8 учнів у групі [10].

Українська освіта у 2020-2024 роках зіштовхнулася зі значними викликами. Зміна форми здобуття освіти, переведення закладів загальної середньої освіти з очного на дистанційне та змішане навчання, нестабільні умови організації освітнього процесу (повітряні тривоги, відключення електроенергії, перебої з інтернетом) – вплинули на результати навчання учнів.

На початку навчального року, із метою виявлення освітніх втрат у навчанні здобувачів освіти, рекомендуємо керівникам закладів загальної середньої освіти організувати роботу з виявлення рівня опанування учнями навчального матеріалу, яким вони оволодівали в умовах воєнного часу самостійно або із використанням технологій дистанційного навчання; визначити необхідність організації традиційного повторення вивченого навчального матеріалу за минулий рік, запровадити «коригуюче навчання». Це дозволить з'ясувати навченість учнів, їхню готовність до засвоєння нового змісту, а також допоможе визначити оптимальні умови для планування й організації подальшого освітнього процесу [6].

Звертаємо увагу, що в календарно-тематичному плануванні необхідно передбачити достатню кількість навчального часу для повторення та проведення діагностування результатів навчання здобувачів освіти за попередній навчальний рік. Спосіб діагностування результатів навчання вчитель обирає самостійно. Результати діагностування не підлягають обліку й не враховуються під час оцінювання за перший семестр [16].

Акцентуємо увагу керівників закладів загальної середньої освіти: у межах ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти», що впроваджується в рамках проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) [21], розроблено діагностувальні тести, як допоміжний інструмент для встановлення результатів навчання та виявлення прогалин у навчанні, освітніх втрат. Звертаємо увагу, що на платформі «Всеукраїнська школа онлайн» (<https://lms.e-school.net.ua/>) розміщено діагностувальні тести з таких навчальних предметів:

українська мова, математика – для 5-х і 7-х класів; історія України, географія, фізика – для 8-х класів; українська мова, алгебра, геометрія, фізика, географія, історія України – для 9-х класів; географія, фізика – для 10-х класів. Діагностувальними тестами можуть скористатися вчителі для виявлення освітніх втрат та учні для самооцінювання.

Наголошуємо, що результати діагностування навчальних досягнень учнів доцільно використати для коригування календарно-тематичного плану з вивчення предмета/інтегрованого курсу. Залежно від готовності здобувачів освіти оволодівати програмовим матеріалом, учитель може розширити (збільшити) тематичний блок «Повторення (за попередній навчальний рік)» для подолання виявлених утруднень і, відповідно, ущільнити програмовий матеріал, що має вивчатися учнями або опрацювати нові тематичні блоки. Окрім того, перші уроки, виділені на опрацювання навчальної теми, присвячувати повторенню тих навчальних тем попереднього класу, на яких базується вивчення нової теми.

Таким чином, календарно-тематичний план, протягом навчального року, може змінюватися залежно від результатів навчального поступу учнів [16].

Звертаємо увагу, що одним із варіантів запобігання освітнім втратам може бути проведення компенсаторних занять, як для класу, так і для окремої групи учнів чи зведеної групи класів однієї паралелі, після завершення семестру та навчального року, а також у період літніх канікул. Такі заняття повинні організовуватися за добровільною згодою всіх учасників освітнього процесу, і бути орієнтованими, перш за все, на тих учнів, які бажають підвищити результати своїх навчальних досягнень [23].

Зараз, в умовах воєнного стану, платформа «Всеукраїнська школа онлайн» (<https://lms.e-school.net.ua>) пропонує до використання освітні матеріали для учнів 5-11-х класів.

Повномасштабна війна російських загарбників проти України негативно впливає на стан психологічного здоров'я учасників освітнього процесу та безпосередню організацію навчання. За останній рік погіршився психологічний стан здобувачів освіти майже вдвічі, у порівнянні з початком лютого 2022 року, збільшилася кількість здобувачів освіти, які почуваються тривожно, напружено, у півтора рази – втомлено) [8].

Звертаємо увагу, що вчителям, під час уроку, доцільно впроваджувати психологічні хвилинки, що допоможуть здобувачам освіти впоратися зі стресом та його наслідками, емоційно налаштуватися на урок і на плідну роботу, завдяки чому створюватиметься сприятлива атмосфера, що дасть змогу учням розслабитися, зняти емоційне напруження, відновити почуття безпеки та психоемоційного комфорту, що є природним механізмом стабілізації.

Регулярне впровадження психологічних хвилинок, у зручний час і слухний нагоді, допоможе здобувачам освіти стати більш спокійними, урівноваженими, а також дасть змогу краще зрозуміти свої почуття. Учитель має сам визначити, коли і у якій час проводити психологічну хвилинку [8].

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти у 2024-2025 навчальному році, відповідно до Рішення обласної військової

адміністрації та засновників закладів загальної освіти, може бути організовано за очною, дистанційною формами навчання або їх поєднанням (за змішаним режимом), залежно від можливостей фонду захисних споруд у цих закладах.

Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Структура та тривалість навчального тижня, навчального дня, занять, відпочинку між ними, форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти, у межах часу, обумовленого освітньою програмою, відповідно до обсягу навчального навантаження, встановленого навчальним планом, та з урахуванням освітніх втрат, вікових особливостей, фізичного, психічного, інтелектуального розвитку здобувачів освіти, особливостей регіону тощо.

Освітній процес в очній формі запроваджується в приміщеннях або будівлях закладу загальної середньої освіти тільки в межах розрахункової місткості споруд цивільного захисту, що можуть бути використані для укриття учасників освітнього процесу. Якщо потужності споруд цивільного захисту є недостатніми для укриття всіх учасників освітнього процесу, то освітній процес може бути організовано шляхом розподілу навчального часу в межах годин (змін) упродовж дня, годин (змін) і днів упродовж тижня, годин (змін), днів та тижнів упродовж місяця або семестру тощо [7].

При дистанційному навчанні, керівник закладу загальної середньої освіти самостійно приймає рішення щодо зняття обмеження на максимальну кількість учнів у класі. При цьому, освітній процес у початковій школі бажано здійснювати в очній формі, урахуваючи необхідність соціалізації дітей. Форма організації освітнього процесу може змінюватися впродовж навчального року, залежно від безпекової ситуації тощо [23].

Наголошуємо керівникам закладів загальної середньої освіти на важливості застосування індивідуального підходу до кожного здобувача освіти в інтересах дитини для дотримання її права на продовження здобуття освіти.

Акцентуємо увагу керівників закладів загальної середньої освіти на тому, що відповідно до Закону України «Про освіту» [4], заклади освіти наділені автономією, що полягає в їх самостійності, незалежності та відповідальності у прийнятті рішень щодо академічних (освітніх), організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності, що провадиться у порядку та межах, визначених законом.

Зауважуємо, що суголосно до статті 26 Закону України «Про освіту» [4], керівник закладу загальної середньої освіти здійснює безпосереднє управління закладом і несе відповідальність за освітню, фінансово-господарську та іншу діяльність закладу освіти.

Використані та основоположні джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <http://surl.li/thzvuv> (дата звернення: 12.06.2024).

2. Деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 № 672 (зі змінами). URL: <http://surl.li/fubuym> (дата звернення: 12.06.2024).

3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <http://surl.li/vjhsyp> (дата звернення: 12.06.2024).

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2541-VIII (зі змінами). URL: <http://surl.li/tfwunn> (дата звернення: 12.06.2024).

5. Про повну загальну середню освіту : закон України від 06.01.2020 № 463-IX (зі змінами). «URL: <http://surl.li/awjvnl> (дата звернення: 12.06.2024).

6. Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти щодо врегулювання окремих питань освітньої діяльності в умовах воєнного стану : закон України від 19.06.2022 № 2315-IX. URL: <http://surl.li/qrqzle> (дата звернення: 12.06.2024).

7. Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти : лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 № 03-1870/162-2. URL: <http://surl.li/ffhktc> (дата звернення: 12.06.2024).

8. Про забезпечення психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : лист Міністерства освіти і науки України від 29.03.2022 № 1/3737-22. URL: <http://surl.li/ougtba> (дата звернення: 12.06.2024).

9. Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та проходження осінньо-зимового періоду 2024-2025 року : лист Міністерства освіти і науки України від 05.06.2024 № 1/9979-24. URL: <http://surl.li/xftqzb> (дата звернення: 12.06.2024).

10. Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0229-02#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

11. Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2016 № 8 (зі змінами). URL: <http://surl.li/angspg> (дата звернення: 12.06.2024).

12. Порядок зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти для здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.04.2018 № 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-18#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

13. Про затвердження Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 25.06.2018 № 676. URL: <http://surl.li/ssalxe> (дата звернення: 12.06.2024).

14. Про деякі питання організації дистанційного навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 №1115 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

15. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я від 25.09.2020 № 2205 (зі змінами). URL: <http://surl.li/xilbse> (дата звернення: 12.06.2024).

16. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 (зі змінами). URL: <http://surl.li/shlqiz> (дата звернення: 14.08.2024).

17. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 № 274 (зі змінами). URL: <http://surl.li/amelhk> (дата звернення: 16.04.2024).

18. Про затвердження Інструкції з ведення ділової документації у закладах загальної середньої освіти в електронній формі : наказ Міністерства освіти і науки України від 08.08.2022 №707 (зі змінами). URL: <http://surl.li/zrlfn> (дата звернення: 12.06.2024).

19. Про затвердження Положення про атестацію педагогічних працівників : наказ Міністерства освіти і науки України від 09.09.2022 № 805 (зі змінами). URL: <http://surl.li/svhymk> (дата звернення: 12.06.2024).

20. Про затвердження Змін до Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 24.02.2023 № 201 (зі змінами). URL: <http://surl.li/sqlgsp> (дата звернення: 12.06.2024).

21. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 (зі змінами). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/89142/ (дата звернення: 03.08.2024).

22. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093. URL: <http://surl.li/boxldd> (дата звернення: 03.08.2024).

23. Про внесення змін до Положення про сертифікацію педагогічних працівників : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 № 1094. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.06.2024).

24. Про початок навчального року під час воєнного стану в Україні : постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 р. № 841. URL: <http://surl.li/zawhfa> (дата звернення: 23.07.2024).

25. Про схвалення Концепції безпеки закладів освіти : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р. URL: <http://surl.li/ldskhw> (дата звернення: 12.06.2024).

Методист з управлінської діяльності
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного розвитку
Сумського ОППО

В.В. Перлик

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти
у мовно-літературній освітній галузі
у 2024-2025 н.р.**

Освітня галузь України, як і всі сфери життя суспільства, зазнала серйозних змін в умовах війни. Питання безпеки закладів освіти та створення рівних і безпечних умов здобуття освіти є особливо актуальним у зв'язку з військовою російською агресією проти України. В умовах воєнного стану освіта потребує нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, адаптованих до умов сьогодення. З огляду на існуючу загрозу життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, навчання в закладах освіти має бути орієнтованим на індивідуалізацію, персоналізацію та диференціацію в психологічному й педагогічному контекстах.

У 2024-2025 навчальному році освітній процес із реалізації змісту мовно-літературної освітньої галузі організовується відповідно до Законів України «Про освіту» [11], «Про повну загальну середню освіту» [12], наказу Міністерства освіти і науки України від 13.06.2024 № 836 «Про внесення змін у методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» [13].

Важливо, під час організації освітнього процесу в очному або змішаному режимі, ознайомити здобувачів освіти з алгоритмом дій під час сигналів «Повітряна тривога», «Загроза артобстрілів» (<http://surl.li/jxrwe>).

Звертаємо увагу, що психологічний стан і психічне здоров'я дітей, під час військових дій є вкрай важливим. Більшість учнів відчувають тривогу й паніку, переживають виснаження, спустошення, утому. Для підтримки здорового психічного стану дітей у критичних умовах, рекомендуємо ознайомитися з порадами психологів, а саме:

- як говорити з дітьми про військову агресію (<http://surl.li/hnwzz>);
- як зберегти ресурс та акумулювати свої сили для підтримки родини (<http://surl.li/bnawt>);
- підтримай дитину: психологічні хвилинки (<https://salo.li/584b395>);
- матеріали для використання в роботі під час воєнних дій (<https://cutt.ly/zZYe2BB>);
- освітній серіал «Бути поруч» МОН, ЮНІСЕФ і порталу «Дія. Цифрова освіта» про підтримку психічного здоров'я (<https://salo.li/755ff85>);
- інформаційні майданчики, підготовлені психологічною службою Сумського ОІППО (<https://cutt.ly/JZYrlgt>).

В умовах воєнного стану важливо забезпечити права дітей, які внаслідок повномасштабного російського вторгнення вимушено опинилися за межами України, дітей із неконтрольованих і деокупованих територій, населених пунктів

на лінії зіткнення, на безперервне здобуття освіти; надати можливість українським дітям, які наразі перебувають в інших країнах, продовжити навчатись за українською програмою; сприяти тому, щоби українські діти не втрачали зв'язок з Україною й могли продовжити здобуття освіти в Україні.

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти має здійснюватися з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх освітніх потреб. У межах академічної свободи, форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти та відображаються в освітній програмі закладу загальної середньої освіти. Відповідно до Положення про індивідуальну форму здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого Міністерством освіти і науки України від 10.02.2021 № 160 «Про внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України» [23], за потреби заклад загальної середньої освіти може організувати індивідуальні форми здобуття освіти (зокрема екстернатну, сімейну (домашню), педагогічний патронаж), реалізовувати індивідуальну освітню траєкторію учня (<http://surl.li/hsffg>).

Із метою вшанування пам'яті, громадянської відваги та самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули унаслідок збройної російської агресії проти України, Президент України підписав Указ від 16.03.2022 № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України» [22]. Згідно з Указом Президента, загальнонаціональна хвилину мовчання проводиться о 09 годині 00 хвилин у закладах освіти. Рекомендуємо враховувати інформацію цього нормативного документа під час планування уроку (<http://surl.li/hhixb>).

Наголошуємо, що створення безпечного освітнього середовища – одне з пріоритетних завдань для здобуття загальної середньої освіти. Рекомендуємо концентрувати увагу в роботі з учнями щодо запобігання всім видам онлайн-ризиків безпосередньо в навчальній діяльності (<http://surl.li/hsdtu>).

Війна принесла з собою відтерміновані освітні втрати, що можуть мати серйозний вплив як на майбутню долю самих учнів, так і на подальший розвиток країни в цілому. Їх подолання має стати одним із пріоритетів української системи освіти. Рекомендуємо взяти до уваги рекомендації освітнього омбудсмена України з вимірювання і компенсації освітніх втрат дітей, на рівні громади й закладу освіти (<http://surl.li/gdsht>).

Із метою впровадження в освітній процес Державного стандарту базової середньої освіти [2], під час вивчення змісту навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі, необхідно звернути особливу увагу на формування ключових компетентностей в учнів і реалізацію компетентнісного підходу, що має органічно поєднуватися з діяльнісним та інтегрованим підходами. Замість запам'ятовування фактів та понять, учні мають набувати ключових компетентностей.

Рекомендуємо вчителям мовно-літературної освітньої галузі, які навчають здобувачів освіти за новим Державним стандартом базової середньої освіти [2],

послугуватися матеріалом методичного посібника «Мовно-літературна освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи» (уклад. О.В. Кононенко; за ред. І.В. Удовиченко)» [7], у якому розглянуто науково-методичні аспекти реалізації Державного стандарту базової середньої освіти в мовно-літературній освітній галузі, охарактеризовано модельні навчальні програми, висвітлено питання особливостей оцінювання здобувачів освіти в 5-6-х класах, надано рекомендації щодо можливостей професійної самоосвіти та організації уроку, зокрема в дистанційному форматі; наведено приклади практичних завдань та розробку сучасного уроку української мови. Із матеріалами методичного посібника можна ознайомитися на сайті Сумського ОІППО за покликанням: <http://ir.soippo.edu.ua/handle/123456789/387>.

Навчальний предмет «Українська мова»

5-7 класи

Освітній процес Нової української школи базується на Державному стандарті базової середньої освіти [2], Типовій освітній програмі та освітній програмі закладу загальної середньої освіти. У Типовій освітній програмі визначено річний діапазон кількості годин для вивчення навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі.

Акцентуємо увагу: під час планування освітньої діяльності для 5-7-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації мовно-літературної освітньої галузі, – необхідно послугуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [16].

Організація освітнього процесу з української мови для учнів 5-7-х класів у 2024-2025 навчальному році відбуватиметься за Державним стандартом базової середньої освіти [2] та здійснюватиметься за модельними навчальними програмами для 5-9-х класів нової української школи, із якими можна ознайомитися за покликанням: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83180/>:

- «Українська мова 5-6 кл.» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Голуб Н.І., Горошкіна О.М.);
- «Українська мова 5-6 кл.» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Заболотний О.В. та ін.);
- «Українська мова 7-9 кл.» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Заболотний О.В. та ін.);
- «Українська мова 7-9 кл.» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Голуб Н.І., Горошкіна О.М.);
- «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури) 5-6 кл.» (авт.: Старагіна І.П. та ін.), рекомендованими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»

модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти» [20].

Звертаємо увагу, що учитель, на основі модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, розробляє власну навчальну програму, що конкретизує очікувані результати навчання учнів й чітко їх визначає. Навчальну програму затверджує педагогічна рада закладу загальної середньої освіти.

Виконання навчальних програм має бути спрямовано на реалізацію компетентнісного потенціалу мовно-літературної освітньої галузі, актуалізацію ціннісних орієнтирів, формування предметної та ключових компетентностей.

Звертаємо увагу, що на основі модельної та затвердженої педагогічною радою навчальної програм, учитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Із електронними версіями підручників, можна ознайомитися на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>).

Окрім того, рекомендуємо використовувати навчальний ресурс Інституту модернізації змісту освіти «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5-6 класи» (<http://surl.li/bydta>) [10], де зібрано, рекомендації, плани-конспекти уроків (<http://surl.li/hsdpq>), усі навчальні та навчально-методичні матеріали розподілено за освітніми галузями Державного стандарту базової середньої освіти та відповідно до модельних навчальних програм. Увесь запропонований контент пройшов комплексну експертизу та рекомендований для впровадження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

Важливим завданням у навчанні української мови сьогодні є подолання освітніх втрат, формування різнобічного уявлення здобувачів освіти про мову, усвідомлення, що мова не лише складна система, але й живий організм, «зберігач» української культури, ефективний засіб самовираження тощо.

На уроках української мови в учнів 5-7-х класах потрібно формувати риси громадянина України, виховувати любов до Батьківщини, природи, пам'яток старовини, плекати загальнолюдські моральні якості, утверджувати гуманістичну мораль як базову основу громадянського суспільства. При цьому, важливу роль відіграють прислів'я та приказки, що є окрасою народної дидактики, допомагають зробити урок емоційно насиченим, а учням – розвивати свою думку, уявлення, формувати усне мовлення.

Серед культурологічних тем особливої ваги набувають ті, що вчать учнів пізнавати світ, його духовні й моральні цінності, усвідомлювати роль рідної мови в розвитку й самовдосконаленні кожного громадянина.

Для досягнення мети вивчення української мови важливо чергувати різні методи, форми, прийоми психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів: заохочення; створення яскравих навчально-образних уявлень; навчально-

пізнавальну гру; створення ситуацій успіху; створення проблемних ситуацій тощо.

Для формування ключових компетентностей учнів 5-7-х класів доцільно зосередити зусилля вчителя на формуванні загальнопредметних умінь, розвитку критичного мислення й емоційного інтелекту вихованців.

Вивчення кожної навчальної теми у 5-7-х класах рекомендуємо розпочинати з визначення мети та завдань уроку, що сприятиме активізації внутрішніх мотиваційних резервів, рефлексії, становленню цілеспрямованості в учнів. З огляду на це, доцільно пропонувати завдання й запитання, що учні зможуть застосовувати як орієнтири в пошуках шляхів розв'язання повсякденних життєвих проблем. Разом із тим, необхідно заохочувати й підтримувати самостійність мислення учнів. Ці навички розвивають наскрізні вміння здобувачів освіти, визначені Державним стандартом базової середньої освіти [2].

Згідно із Законом України «Про повну загальну середню освіту» [12], кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання, незалежно від виду та форми здобуття ним освіти.

Система оцінювання у закладі загальної середньої освіти має на меті допомогти вчителю конкретизувати навчальні досягнення учнів і надати необхідні інструменти для впровадження об'єктивного й справедливого оцінювання результатів навчання учнів. Оцінювання навчальних досягнень учнів, які здобувають освіту, відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» [24].

Звертаємо увагу, що основними видами оцінювання результатів навчання учнів 5-7-х класів, що реалізуються закладом загальної середньої освіти, є формувальне, поточне та підсумкове (тематичне, семестрове, річне). За вибором закладу загальної середньої освіти, оцінювання може здійснюватися за власною шкалою або за системою оцінювання, визначеною законодавством. За умови використання власної шкали, заклад загальної середньої освіти має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством, для виставлення у Свідоцтві досягнень. Семестрове та підсумкове (річне) оцінювання результатів навчання учнів здійснюють за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12.

8-11 класи

У 2024-2025 навчальному році вивчення української мови у 8-11-х класах здійснюватиметься за чинними навчальними програмами:

– у 8-9-х класах – навчальна програма «Українська мова. 5-9 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання» (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів») [21];

– у 10-11-х класах – навчальні програмами (рівень стандарту та профільний рівень), затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» [20].

Звертаємо увагу, що в мовленнєвій лінії навчальної програми для 10-11-х класів подано перелік рекомендованих видів роботи, що дають змогу учням реалізувати здобуті знання на практиці. Ці види робіт забезпечують повноцінний мовленнєвий розвиток старшокласників, адже комплексно охоплюють формування всіх видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо). Системний підхід до розвитку мовлення учнів не обумовлює виділення окремих годин на традиційні для 8-9-х класів аудіювання, читання мовчки та вголос, перекази, твори тощо, оскільки це види робіт кожного уроку. Учитель може, на власний розсуд, змінювати запропоновані теми й види роботи, але водночас, прагнути протягом року рівною мірою приділяти увагу розвитку в учнів усіх видів мовленнєвої діяльності. Сучасні соціокультурні умови, інтеграція української освіти в європейський контекст зумовлює введення до навчальних програм такого виду письмових робіт, як есе.

Есе (есеї) – самостійна творча письмова робота, ознакою якої є особистісний характер сприймання проблеми та її осмислення, невеликий обсяг, вільна композиція, невимушеність та емоційність викладу. Розрізняють вільне та формальне есе.

Вільне есе – невелике за обсягом (7-10 речень). Його ознаки: довільна форма та стиль викладу; структурованість тексту (вступ, основна частина, висновок); наявна позиція автора. Вільне есе обмежене в часі (5-10 і 10-15 хв.), до нього доцільно вдаватися на кожному уроці й на різних його етапах: цілевизначення, закріплення, рефлексії тощо.

Формальне есе – за обсягом 120-200 слів. Його ознаки: логічна організація структури (наявність відповідних компонентів: тези, аргументи, приклади, оцінювальні судження, висновки); ґрунтовність викладу; наявна позиція автора. Для написання формального есе виділяють від 20 до 45 хвилин.

Есе складається з таких частин – вступ, основна частина, висновок. Вступ – обґрунтування вибору теми есе. Основна частина – теоретичні основи обраної проблеми й виклад основного питання. Ця частина припускає розвиток аргументації й аналізу, а також обґрунтування їх, виходячи з наявних даних, інших аргументів і позицій. Висновок – узагальнення й аргументовані висновки до теми, підсумовує есе або ще раз вносить пояснення, підкріплює зміст і значення викладеного в основній частині.

Відповідно до статті 17 розділу III Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо освітнього процесу врегульовано оцінювання результатів навчання: «Кожен учень має право на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросовісне оцінювання результатів його навчання незалежно від виду та форми здобуття ним освіти» [12].

У таблицях 1 та 2 зазначено мінімальну кількість фронтальних видів контрольних робіт; учитель на власний розсуд має право збільшувати цю

кількість, залежно від рівня підготовленості класу, здібностей конкретних учнів, умов роботи тощо [16], [17].

Таблиця 1 – Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 8-9-х класах

Клас	8 клас		9 клас	
Усього годин	70		70	
Години з розвитку мовлення	16		19	
Семестр	I	II	I	II
Перевірка мовної теми	2	2	2	2
Письмо: переказ	1	1	1	1
твір	1	1	1	1
Правопис: диктант	1	1	1	1
Говоріння: діалог	1	–	1	–
усний переказ	1	–	1	–
усний твір	–	1	–	1
читання вголос	–	1	–	1

Таблиця 2 – Фронтальні та індивідуальні види контрольних робіт у 10-11-х класах

Рівень	Рівень стандарту		Філологічний рівень	
Семестр	I	II	I	II
Фронтальні види робіт				
Перевірка мовної теми	2	2	3	3
Письмо: есе	2	3	1	1
переказ	–	–	1	1
твір	–	–	1	1
Індивідуальні види контрольних робіт				
Говоріння: діалог	1	–	1	–
усний переказ	1	–	1	–
усний твір	–	1	–	1

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, підсумкове оцінювання, мультипредметний національний тест з української мови.

Фронтально оцінюють диктант, письмовий переказ і письмовий твір (навчальні чи контрольні види робіт), мовні знання й уміння, запис яких здійснюють на сторінці класного журналу «Зміст уроку».

Індивідуально оцінюють говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і читання вголос. Для цих видів діяльності не відводять окремого уроку, проте, визначають окрему колонку без дати на сторінці класного журналу «Облік навчальних досягнень».

У I семестрі проводять оцінювання двох видів мовленнєвої діяльності (усний переказ, діалог). У II семестрі – оцінювання таких видів мовленнєвої діяльності, як усний твір і читання вголос, що здійснюється у 8-9 класах.

Результати оцінювання говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) і

читання вголос протягом семестру виставляють у колонку без дати й ураховують у семестрову оцінку.

Повторне оцінювання із зазначених видів мовленнєвої діяльності не проводять.

Оцінювання учнів 8-11-х класів у 2024-2025 навчальному році здійснюється за критеріями оцінювання (<http://surl.li/hvcpa>) та орієнтовними вимогами оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти (<http://surl.li/hvcpw>).

В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має відповідний гриф Міністерства освіти науки України [4]. Перелік навчальної літератури постійно оновлюється і доступний на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

В умовах нового формату освітньої діяльності в Україні, задля подолання освітніх втрат, учителям рекомендуємо використовувати сучасні електронні ресурси: ZOOM, Viber, Skype, безкоштовні платформи Google Classroom, Moodle, Microsoft Teams, записи уроків у межах проєкту «Всеукраїнська школа онлайн», комунікаційні онлайн сервіси та інструменти (Meet, Skype, Zoom, Viber, Google Forms, Online Test Pad, Інстаграм, Ютуб- канал), освітні проєкти «На урок», «Всеосвіта», «Усе для вчителя», «Електронний помічник учителя», «EDUC. COM. UA», Інтернет-сервіси (Google-ресурси, генератор QR-коду, WordArt, Learning Apps, Instagram), віртуальні дошки для навчальних матеріалів (Linoit, Padlet), дидактичні мультимедійні контенти (KM MEDIA ED Profi, XMind), інтернет-ресурси для візуального відтворення матеріалу («Хмаринка слів», «Хмаринка тегів»), створення мультимедійної презентації (Power Point). Така організація освітнього процесу відповідатиме вимогам Нової української школи та забезпечуватиме його якість.

Навчальний предмет «Українська література»

5-7 класи

У 2024-2025 навчальному році вивчення української літератури в 5-7-х класах здійснюватиметься за модельними навчальними програмами:

- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Яценко Т.О. та ін.) (<https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83087/>);
- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Архипова В.П. та ін.) (<http://surl.li/uejxg>);
- «Українська література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Чумарна М.І., Пастушенко Н.М.) (<http://surl.li/uejxv>);
- «Українська література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Слижук О.А., Тригуб І.А.)» (<https://osvita.ua/school/program/program-5-9/89669/>);
- «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Яценко Т.О., Тригуб І.А.) (<https://osvita.ua/school/program/program-5-9/83090/>);
- «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7-9 класи»

для закладів загальної середньої освіти (авт.: Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Тригуб І.А., Слижук О.А., Молодик К.Ю.)» (<http://surl.li/uekah>);

– «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7-9 класи» (авт.: Ніколенко О.М., Мацевко-Бекерська Л.В., Качак Т.Б., Богосвятська А.-М.І., Рудніцька Н.П., Туряниця В.Г.)» (<https://salo.li/B56205A>);

– «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Старагіна І.П., Новосьолова В.І., Терещенко В.М. та ін.), рекомендований до використання в освітньому процесі (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.08.2023 № 1001 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти») (<https://salo.li/F3b46E2>) [25];

– «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Старагіна І.П. та ін), рекомендовано до використання в освітньому процесі (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти») (<https://salo.li/9A084e4>) [26].

Зі змістом модельних навчальних програм для 5-9-х класів Нової української школи можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/uekes>.

Звертаємо увагу, що на основі модельних навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, учителі закладів загальної середньої освіти розробляють навчальні програми та затверджують їх рішенням педагогічної ради.

Учителі закладів загальної середньої освіти можуть ознайомитися з електронними версіями підручників для учнів 5-6-х класів, що розміщені в електронній бібліотеці Інституту модернізації змісту освіти (<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>).

На основі модельної та затвердженої педагогічною радою навчальної програми з української літератури (інтегрованого курсу), учитель складає календарно-тематичне планування з урахуванням навчальних можливостей учнів класу. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя. Учитель може переносити теми уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем.

Українська література як шкільний предмет – це не просто читання повчальних історій. Це курс, що тісно пов'язаний із вивченням історії, розвитком логіки та аналізу, творчої інтерпретації прочитаного, умінням читати художні тексти і створювати власні в різних жанрах.

Навчання української літератури у 5-6-х класах має бути спрямоване на формування в учнів загальних умінь, визначених Державним стандартом базової середньої освіти [2], а саме: сприймати, аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати інформацію в художніх текстах різних жанрів та

використовувати інформацію для збагачення власного досвіду і духовного розвитку; висловлювати власні думки, почуття, ставлення та ідеї, взаємодіяти з іншими особами в усній і письмовій формі, зокрема інтерпретуючи фольклорні тексти, тексти класичної та сучасної художньої літератури; взаємодіяти з іншими особами в цифровому просторі, дотримуватися норм літературної мови тощо.

Навчання української літератури в 7-х класах має бути спрямовано на вироблення в учнів усталеної потреби читання художніх надбань класичної та сучасної української літератури, здатності до осмисленого сприйняття зображеного у творах, уміння висловлювати власну критичну думку про прочитане та застосовувати здобуті предметні знання й читацькі вміння для практичного розв'язання навчальних і життєвих проблем.

У контексті сучасних освітніх пріоритетів, метою навчання української літератури в 7-х класах є – розвиток компетентних учнів-читачів, здатних до творчої самореалізації в сучасному цифровому суспільстві; виховання національно свідомих громадян України, формування в них патріотизму, гуманістичного світогляду, національних і загальнолюдських цінностей на прикладі творів класичної та сучасної української літератури.

Для того, щоб учні адекватно зрозуміли ціннісний потенціал художнього твору, він має викликати в них зацікавлення, прагнення прочитати. Це можливо за умови застосування сучасних технологій навчання, зокрема орієнтованих на залучення всіх учнів до процесу сприйняття, обговорення й інтерпретації художніх творів, використання компетентнісного й діяльнісного підходів.

Процес опрацювання художніх творів на уроках української літератури в 5-7-х класах має бути орієнтованим на адекватне, для цього віку здобувачів освіти, сприйняття. Найефективніше формування системи цінностей відбувається під час читання творів, у центрі яких протагоніст – їхній ровесник, зі співзвучними їм почуттями й переживаннями, утіленими в його життєвих мріях, пригодах.

Під час вивчення сучасних художніх творів рекомендуємо дотримуватися триетапної структури уроку засвоєння нових знань: вступна частина, власне робота з текстом і підсумкова (рефлексійна) частина. У вступній частині доцільно застосовувати інтерактивні мотиваційні завдання на основі медіатекстів. В основній частині уроку рекомендуємо використовувати прийоми розвитку критичного й аналітичного мислення в учнів на основі текстової роботи, практикуючи використання творчих завдань, створення проєктів, складання й розгадування квестів, вікторин, виконання творчих завдань на віртуальних дошках тощо. Формуванню в учнів умінь дослідницької діяльності ефективно сприяє виконання творчих завдань, індивідуальних чи групових читацьких проєктів. На завершальному етапі уроку обов'язковою має бути рефлексія, як елемент формувального оцінювання, і, водночас, узагальнення й систематизації знань здобувачів освіти.

На початку вивчення кожної нової навчальної теми доречно забезпечувати актуалізацію здобутих знань і вмінь учнів, що є підґрунтям для набуття нових читацьких умінь і читацького досвіду.

Рекомендуємо, під час проведення уроків позакласного читання, вивчати з учнями різножанрові твори класичної й сучасної української літератури. Доцільно добирати художні твори, із урахуванням їх художньої вартісності, із огляду на освітні втрати, читацькі інтереси, вікові характеристики та особливості художнього сприймання молодших підлітків.

Під час вивчення біографічних відомостей, радимо акцентувати увагу учнів на активній громадянській позиції, патріотизмі українських письменників, національних і загальнолюдських ідеалах, утілених у їхніх творах. Водночас, залучення біографічного контексту повинно сприяти розкриттю змісту художнього твору, а не відволікати учнів від сприйняття самодостатнього художнього явища.

На уроках української літератури в 5-7-х класах доречно зосереджувати зусилля на реалізації мистецького контенту: зіставленні творів української літератури з творами інших видів мистецтва – образотворчого, музичного, театрального; із архітектурою, кіно, анімацією тощо.

Звертаємо увагу, що використання цифрових сервісів та онлайн-інструментів урізноманітнять освітній процес, створять можливості для подолання освітніх втрат, розвитку творчої активності учнів; сприятимуть формуванню вмінь і навиків учнів добирати навчальну інформацію з різних інформаційних джерел, застосовувати медіаресурси для опрацювання навчального матеріалу.

Як в умовах онлайн навчання, так і під час офлайн уроків, розповіді про письменників варто супроводжувати відеоматеріалами, мультимедійними презентаціями, слайди яких повинні містити максимум ілюстрацій і мінімум текстової інформації як необхідного пояснення до візуального матеріалу.

Питання особливостей оцінювання здобувачів освіти 5-6-х класів висвітлено в методичному посібнику «Мовно-літературна освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи» (уклад. О.В. Кононенко; за ред. І.В. Удовиченко) (<http://surl.li/jxrzi>) [7].

Оцінювання навчальних досягнень учнів має бути орієнтованим на визначені Державним стандартом базової середньої освіти [2] ключові компетентності та наскрізні вміння, окреслені в навчальних програмах очікувані результати навчання для відповідного періоду освітнього процесу.

Під час оцінювання навчальних досягнень, важливо враховувати дотримання учнями принципів доброчесності, а саме: вияв поваги до інших осіб, їхніх прав і свобод, дбайливе ставлення до ресурсів і довкілля, а також дотримання принципів академічної доброчесності.

8-11 клас

Мета вивчення української літератури в школі – формування компетентного читача; підвищення загальної освіченості молодого громадянина України, досягнення належного рівня сформованості вміння долучатися через художню літературу до фундаментальних цінностей, культури.

У 2024-2025 навчальному році вивчення української літератури здійснюватиметься за чинними програмами:

– у 8-9-х класах – навчальна програма «Українська література.

5-9 класи» (зі змінами, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів») [21];

– у 10-11-х класах – навчальні програми (рівень стандарту та профільний рівень), затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» [20].

Із навчальними програмами з української літератури для учнів 8-11-х класів можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/udqco>.

Завдання навчального предмета «Українська література» – оволодіння змістом української літератури, засвоєння й систематизація основних літературознавчих понять як засобу повноцінного сприйняття, прочитання й інтерпретації художнього тексту; усвідомлення літературного процесу як цілісної системи, що має свої природні закономірності й тенденції; узагальнення і поглиблення знань про мистецтво слова, умінь розглядати художню літературу в контексті інших видів мистецтв; формування на основі читацького досвіду переконаності в багатстві української художньої літератури та її значущості серед інших національних літератур. Вивчення української літератури відбувається із залученням міжпредметних зв'язків (українська мова, історія, зарубіжна література, образотворче мистецтво, музика тощо). Для осучаснення змістового компонента навчальної програми та актуалізації компетентнісного підходу започатковано рубрику «Мистецький контекст» (навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Українська література 5-9 класи» (авт.: Мовчан Р.В., Таранік-Ткачук К.В., Бондар М.П. та ін.) [19] (<https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56125/>).

Авторами навчальних програм запроваджено позначку (*) – для творів, що не є обов'язковими, їх можна розглядати додатково, за вибором учителя, наявністю часу або самостійно.

Наприкінці навчальної програми для кожного класу подано орієнтовні списки літератури для додаткового (самостійного) читання.

У 2024-2025 навчальному році залишаються чинними методичні рекомендації, надані Сумським ОШО, щодо обов'язкової кількості видів контролю з української літератури в 8-9-х і 10-11-х класах, зазначених у таблицях 3 і 4 [5] (<http://surl.li/jxnqd>).

Таблиця 3 – Обов'язкова кількість видів контролю з української літератури в 8-9-х класах

Класи	8		9	
	I	II	I	II
Семестри				
Контрольні роботи у формі:	3	3	3	3
контрольного класного твору;	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання тощо)	2	2	2	2
Уроки розвитку мовлення* (у+п)	2	2	2	2
Уроки позакласного читання	2	2	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

Таблиця 4 – Обов’язкова кількість видів контролю з української літератури в 10-11-х класах

Семестри	I	II	I	II
Рівні	стандарту		профільний	
Контрольні роботи у формі:	3	3	4	4
контрольного класного твору*	1	1	1	1
виконання інших завдань (тестів, відповідей на запитання)	2	2	3	3
Уроки розвитку мовлення**	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)	2 (у+п)
Уроки позакласного читання	1	1	2	2
Перевірка зошитів	4	5	4	5

*Контрольні класні твори пропонуємо давати у формі есе, мінітворів щодо розкриття певної проблеми чи образу програмового тексту тощо. Це розвиватиме самостійне творче мислення учнів і дасть їм можливість виконати роботу протягом одного уроку.

Поданий у таблицях 3 та 4 розподіл годин є мінімальним і обов’язковим для проведення в кожному семестрі. Учитель, на власний розсуд, може збільшити кількість видів контролю, відповідно до рівня підготовленості учнів, особливостей класу тощо.

**У кожному семестрі обов’язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Умовне позначення в таблиці – (у + п).

Рекомендуємо види робіт із розвитку мовлення:

- складання оповідання (казки) за прислів’ям;
- добір прислів’їв, крилатих виразів, фразеологічних зворотів, що виражають головну ідею твору;
- уведення власних описів до інтер’єру, портрет, пейзаж у вже існуючому творі;
- усний переказ оповідання, епізоду твору;
- твір-характеристика персонажа;
- написання асоціативного етюд, викликаного певним художнім образом;
- написання вітального слова на честь літературного героя, автора тощо;
- твір-опис за картиною;
- складання тез літературно-критичної статті (параграфу підручника);
- підготовка проєкту (із можливим використанням мультимедійних технологій) індивідуального чи колективного, – з метою представлення життєвого і творчого шляху, естетичних уподобань письменника тощо;
- складання анкети головного героя, цитатних характеристик, конспекту, рецензії, анотації;
- написання реферату, есе, мінітворів, відповідей на проблемні питання;
- ідейно-художній аналіз поетичного чи прозового твору;

- написання листа авторіві улюбленої книжки;
- інсценізація твору (конкурс на кращу інсценізацію уривка твору);
- підготовка рекламних роликів та літературних білбордів, буктрейлерів та презентацій, мемів, колажів та летбуків, пазлів і ментальних карт, ілюстрацій та коміксів тощо;
- створення віртуальних сторінок письменників у соціальних мережах, акаунтів літературних персонажів, листів-звернень, відеолістів тощо.

Рекомендуємо оцінку за письмовий вид роботи виставляти всім учням, за усний – кількості учнів, які відповідали протягом уроку [5].

Ведення зошитів оцінюють від 1 до 12 балів щомісяця протягом семестру. Оцінку за ведення зошита з української літератур виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць. Під час оцінювання потрібно враховувати: наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог орфографічного режиму).

Для контрольних робіт з української літератури в усіх класах використовують по одному зошиту.

Оцінка за контрольний твір з української літератури є середнім арифметичним за зміст і грамотність, що виставляють у колонці з датою написання роботи. Надпис у журнальній колонці «Твір» не робиться.

Оцінку за читання напам'ять творів з української літератури виставляють до колонки без дати з надписом «Напам'ять».

Навчальна та методична література з української літератури, рекомендована Міністерством освіти і науки України, зазначена в Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, що розміщений на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Рекомендуємо, під час організації освітнього процесу, на уроках української літератури, використовувати онлайн-ресурси, що активізують пізнавальну діяльність здобувачів освіти, урізноманітнюють методи роботи як в очному, так і в дистанційному форматі, сприяють емоційному налаштуванню на урок, мотивують учнів до роботи, перетворюють гаджет із іграшки на корисну річ, це, зокрема:

- підручники: <http://osvita.ua/school/textbook/>;
- лайфхаки з української літератури: <https://edera.gitbook.io/lit-lifehacks/>;
- пошукова система академічних ресурсів: www.refseek.com (більше мільярда джерел: енциклопедії, монографії, журнали);
- пошук 20 тисяч світових бібліотек: www.worldcat.org (ви дізнаєтеся, де є найближча раритетна книга, яка вам потрібна);
- доступ до більш ніж 10 мільйонів наукових документів: книг, статей, записів досліджень тощо: <https://link.springer.com>.

Навчальний предмет «Іноземна мова»
(англійська, німецька, французька)

В умовах воєнного стану у 2024-2025 навчальному році навчання іноземних мов (англійська, німецька, французька) має здійснюватися в безпечному освітньому середовищі, із урахуванням освітніх втрат. Освітній процес може відбуватися в очному і дистанційному форматах, або за змішаною формою, що поєднує очний і дистанційний режими навчання.

Організація освітнього процесу залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. Відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України (<https://salo.li/31f7438>) [27], структура та тривалість навчального тижня, дня, занять і відпочинку, а також форми організації освітнього процесу, визначаються педагогічною радою закладу освіти у межах часу, визначеного освітньою програмою (відповідно до обсягу навчального навантаження та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного й інтелектуального розвитку здобувачів освіти, особливостей регіону тощо). Важливо, під час організації освітнього процесу в очному або змішаному режимі, забезпечити безумовне переривання освітнього процесу в разі включення сигналу «Повітряна тривога», «Загроза артобстрілів» або інших сигналів оповіщення та прослідувати до споруд цивільного захисту, перебуваючи в них до скасування сигналу «Тривога». Рекомендуємо ознайомити здобувачів освіти з алгоритмом дій під час сигналів оповіщення завчасно (<http://surl.li/jxrwe>) [1].

Вивчення іноземних мов у закладах загальної середньої освіти відбувається з 1 по 11 клас.

Акцентуємо увагу: поділ класів на групи здійснюється відповідно до нормативів, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах». За поглибленого вивчення іноземної мови, клас ділиться на підгрупи з 8-10 учнів у кожній (не більше ніж 3 групи); при вивченні іноземної, що не є мовою навчання, а вивчається як предмет – клас чисельністю понад 27 учнів поділяються на 2 групи (<https://salo.li/a181E43>) [15].

Рекомендуємо ознайомитись з основними видами навчальних досягнень з іноземної мови здобувачів освіти у закладах загальної середньої освіти в наступних джерелах: лист Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти від 17.08.2023 № 375/11-07 «Методичні рекомендації щодо навчання змісту освітніх галузей в 5-6 класах НУШ у 2023-2024 н.р.» (<https://salo.li/DE91a1e>) [6]; лист Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти від 18.08.2023 № 378/11-07 «Методичні рекомендації щодо вивчення змісту навчальних предметів у 7-11 класах закладів загальної середньої освіти у 2023-2024 н.р.» (<https://salo.li/8441c6E>) [5].

1-4 класи

Головна мета навчання іноземної мови у початковій школі полягає у формуванні в учнів комунікативної компетентності, що забезпечується лінгвістичним, мовленнєвим і соціокультурним досвідом, узгодженим із віковими можливостями молодших школярів. Зміст навчання іноземної мови у початковій школі добирається відповідно до психо-фізіологічних особливостей учнів молодшого шкільного віку. Вимоги до дітей, які розпочинають навчання у початковій школі, мають бути компліментарними досягненням попереднього етапу їхнього розвитку. Зберігаючи наступність із дошкільним періодом дитинства, початкова школа забезпечує подальше становлення особистості дитини, її фізичний, інтелектуальний, соціальний розвиток; формує здатність до творчого самовираження, критичного мислення, виховує ціннісне ставлення до держави, рідного краю, української культури, пошанування своєї гідності та інших людей, збереження здоров'я.

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу з вивчення іноземних мов у 1-4-х класах здійснюється відповідно до Типових освітніх програм:

– 1-2 класи – Типова освітня програма (авт. Савченко О.Я.) (<https://salo.li/11bbAE3>) або Типова освітня програма (авт. Шиян Р.Б.) (<https://salo.li/22E75a2>);

– 3-4 класи – Типова освітня програма (авт. Савченко О.Я.) (<http://surl.li/ulvtb>) або Типова освітня програма, (авт. Шиян Р.Б.) (<https://salo.li/4e3D33c>).

Рекомендуємо зміст навчання забезпечувати єдністю предметного, процесуального та емоційно-ціннісного компонентів на засадах опанування здобувачами освіти іноземної мови у контексті міжкультурної парадигми, що обумовлює ознайомлення учнів із культурою народу, чию мову вони вивчають. Такий підхід зумовлює формування готовності учнів до міжкультурної комунікації, у межах типових сфер, тем та ситуацій спілкування, визначених навчальними програмами. Звертаємо увагу: на кінець 4-го класу учні повинні володіти іноземною мовою (англійською, німецькою, французькою) на рівні A1 [14].

Згідно з навчальним планом початкової школи, вивчення іноземної мови є обов'язковим [14]. Кількість годин на тиждень на вивчення іноземної мови становить: 1 клас – 2 год./тижд, 2-4 класи – 3 год./тижд., у кожному класі.

Підручники з іноземних мов для учнів 1-4-х класів (англійська, німецька, французька) розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

Нагадуємо, що перевірка зошитів у початковій школі здійснюється вчителем після кожного уроку у всіх учнів [14].

На заміну узагальненій бальній оцінці навчальних досягнень учнів із іноземних мов використовується: (1-2 класи) – вербальна оцінка, (3-4 класи) – рівнева оцінка [14].

Вербальну і рівневу оцінку можна виражати як усно, так і письмово. Процес навчання та його результати мають характеризувати доброзичливими,

лаконічними, чіткими, об'єктивними, конкретними оцінювальними судженнями. Рівень результату навчання визначається з урахуванням динаміки його досягнення та позначається літерами: Початковий (П), Середній (С), Достатній (Д), Високий (В) [14].

5 клас

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу з вивчення іноземних мов у 5-х класах здійснюється відповідно до 3-х чинних модельних навчальних програм:

– модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Якоб О.М., Коропецька І.Б., Добра О.М., Кіор Т.М., Самойлюкевич І.В.) (<https://salo.li/41C6F88>);

– модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Зимомря І.М., Мойсюк В.А., Трифан М.С., Унгурян І.К., Яковчук М.В.) (<https://salo.li/eCfB185>);

– модельна навчальна програма «Друга іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Кіор Т.М., Самойлюкевич І.В., Добра О.М., Мацькович М.Р., Глинюк Л.М., Браун Є.Л.) (<https://salo.li/7b024dC>).

Акцентуємо увагу: спираючись на модельні навчальні програми, учителі закладу загальної середньої освіти розробляють навчальні програми з навчальних предметів, білінгвальних курсів, що мають містити опис результатів навчання в обсязі, не меншому, ніж визначено Державним стандартом базової середньої освіти [2] або відповідними модельними навчальними програмами.

Згідно з Типовою освітньою програмою для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, кількість годин, рекомендована на вивчення іноземної мови у 5 класі становить 3,5 год./тижд., для вивчення другої іноземної мови – не менше 2 год./тижд. [16].

Формування змісту навчальних предметів, білінгвальних курсів може здійснюватися шляхом упорядкування в логічній послідовності результатів навчання кількох освітніх галузей, однієї освітньої галузі або її окремих складників. Друга іноземна мова включається до навчального плану освітньої програми за вибором закладу освіти як вибіркової освітньої компонент, за рахунок перерозподілу навчальних годин інших освітніх галузей [8].

Підручники з іноземних мов (англійська, німецька, французька) для учнів 5-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

Щодо додаткової навчально-методичної літератури, то вчителі вільні у її виборі й можуть застосовувати таку, що найкраще реалізує їхню методику навчання та компетентнісний потенціал навчального предмета «Іноземні мови». Зауважимо, Типова освітня програма не обмежує самостійність та творчу ініціативу вчителів, обумовлюючи гнучкість у виборі та розподілі навчального матеріалу, відповідно до освітніх втрат, потреб учнів та обраних засобів навчання.

У 5-х класах зошити учнів перевіряються один раз на тиждень [16].

Зауважимо, навчання іноземної мови характеризується використанням прийомів навчання, що активізують розумово-мовленнєву діяльність учнів, їхню активність у виконанні навчальних завдань. Учні найбільше зацікавлюють навчальні завдання, що вимагають самостійності, уміння комбінувати навчальний матеріал, в залежності від потреб мовленнєвої ситуації. Вправи на імітацію та механічне запам'ятовування відступають на другий план. Цей етап навчання є вирішальним у створенні комунікативної основи володіння іноземною мовою. Радимо учителям велику увагу приділяти розвитку непідготовленого мовлення.

Рекомендуємо вчителям іноземних мов ще раз ознайомитись із методичними рекомендаціями, наданими Сумським ОШПО ще у 2022 році: лист Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти від 28.10.2022 № 463/11-10 «Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ» [4], лист Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти від 14.11.2022 № 506/11-10 «Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класі з іноземних мов (англійська, німецька, французька)» (<https://salo.li/D3c3D35>) [3].

6 клас

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу з вивчення іноземних мов у 6-х класах здійснюється відповідно до чинних 3-х модельних навчальних програм:

– модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Якоб О.М., Коропецька І.Б., Добра О.М., Самойлюкевич І.В., Кіор Т.М.) (<https://salo.li/41C6F88>);

– модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Зимомря І.М., Мойсюк В.А., Трифан М.С., Унгурян І.К., Яковчук М.В) (<https://salo.li/eCfB185>);

– модельна навчальна програма «Друга іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Редько В.Г., Шаленко О.П., Кіор Т.М., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Добра О.М., Самойлюкевич І.В., Мацькович М.Р., Глинюк Л.М., Браун Є.Л.) (<https://salo.li/7b024dC>).

Згідно з Типовою освітньою програмою для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, кількість годин, рекомендована на вивчення іноземної мови в 6 класі становить 3,5 год./тижд. Для вивчення другої іноземної мови – не менше 2 год./тижд. [16].

Підручники з іноземних мов (англійська, німецька, французька) для учнів 6-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

У 6-х класах зошити учнів перевіряються один раз на тиждень [16].

Зауважимо, мета навчання іншомовного спілкування учнів 6-х класів полягає у спрямуванні освітнього процесу на формування в учнів здатності цілісно поєднувати здобуті знання, сформовані уміння і навички, набутий

навчальний досвід, світоглядні цінності, ставлення та переконання, із активною творчою самостійною науково-дослідницькою діяльністю, у межах окреслених навчальною програмою орієнтирів у процесі добору та використання мовного та інформаційного контенту для продукування усних і письмових текстів та для ідентифікації чужомовних висловлень у процесі їх сприймання (читання і слухання).

7 клас

У 2024-2025 навчальному році учні 7-х класів розпочинають цикл базового предметного навчання за 3-ма чинними модельними навчальними програмами:

– модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Добра О.М., Самойлюкевич І.В.) (<https://salo.li/41C6F88>);

– модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Зимомря І.М., Мойсюк В.А., Трифан М.С., Унгурян І.К., Яковчук М.В.) (<https://salo.li/eCfB185>);

– модельна навчальна програма «Друга іноземна мова. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Редько В.Г., Шаленко О.П., Сотникова С.І., Коваленко О.Я., Коропецька І.Б., Якоб О.М., Добра О.М., Самойлюкевич І.В., Кіор Т.М., Мацькович М.Р., Глинюк Л.М., Браун Є.Л.) (<https://salo.li/7b024dC>).

Згідно з Типовою освітньою програмою для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, кількість годин на вивчення іноземної мови у 7-х класах становить 3,5 год./тижд. [16]. Друга іноземна мова вивчається не менше 2 год./тижд. та включається до навчального плану освітньої програми за вибором закладу освіти, як вибірковий освітній компонент, за рахунок перерозподілу навчальних годин інших освітніх галузей.

Підручники з іноземних мов (англійська, німецька, французька) для учнів 7-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

Навчання іноземної мови в 7-х класах спрямоване на вироблення в учнів життєвих компетентностей, що у майбутньому допоможуть їм адаптуватися до сучасного світового мультилінгвального та полікультурного простору.

Звертаємо увагу: навчальний процес на уроках іноземної мови у 7-х класах учителям необхідно побудувати на підґрунті комунікативного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та культурологічного підходів, що своєю сутністю зумовлюють дидактично й методично доцільне визначення цілей та змісту навчання іноземної мови, як важливого засобу міжкультурного спілкування та порозуміння в сучасному глобалізованому, полікультурному та мультилінгвальному соціумі.

Наголошуємо на активізації чотирьох видів мовленнєвої діяльності на кожному уроці іноземної мови: аудіювання, читання, говоріння, письмо.

У 7-х класах зошити учнів перевіряються один раз на тиждень [16].

Рекомендуємо ознайомитись зі змістом наказу Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» [24].

8-9 класи

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу з іноземної мови у 8-9-х класах здійснюється відповідно до:

– Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти II ступеня (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405) (<https://salo.li/FF3862D>) [17];

– Навчальних програм з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов, 5-9 класи (наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів») [21] (<https://salo.li/1fB8087>).

Кількість годин, відведених на вивчення іноземних мов у 8-9-х класах, наведено в таблиці 5 [17].

Таблиця 5 – Кількість годин іноземної мови у 8-9 класах

Тип освітнього закладу/клас	Кількість годин на тиждень у класах		
	8 клас	9 клас	Друга іноземна мова
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Заклади загальної середньої освіти з навчанням українською мовою	3	3	–
Спеціалізовані школи з навчанням українською мовою і поглибленим вивченням іноземних мов	5	5	2
Спеціалізовані школи з навчанням українською мовою і поглибленим вивченням предметів технічного (інженерного) циклу	2	2	–
Спеціалізовані школи з навчанням українською мовою і поглибленим вивченням предметів музичного циклу	2	2	–
Спеціалізовані школи з навчанням українською мовою і поглибленим вивченням предметів художнього циклу	2	2	–
Класи з поглибленим вивченням окремих предметів	2	2	–
Білінгвальні класи у закладах з українською мовою навчання	5	5	2
Заклади загальної середньої освіти з навчанням українською мовою і вивченням двох іноземних мов	2	2	2
Заклади загальної середньої освіти з навчанням українською мовою і вивченням етики чи курсів духовно-морального спрямування	2	2	–

Підручники з іноземних мов (англійська, німецька, французька) для учнів 8-9-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

Іноземні мови вивчаються за чотирма видами мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання та письма. Усі ці аспекти мають бути представлені в календарно-тематичному плані вчителя іноземних мов. Здійснення контролю (оцінювання) забезпечує своєчасне корегування освітнього процесу, з метою приведення його до рівня, заданого навчальною

програмою, що окреслює очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів.

У 8-9-х класах зошити з іноземної мови перевіряються вчителем іноземної мови один раз на тиждень [17].

Зауважимо: 9 клас є завершальним етапом щодо створення бази для активного володіння навчальним іншомовним матеріалом. На цьому етапі продовжується розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності в учнів, серед яких домінує усне мовлення. Мовлення учнів стає змістовнішим, більш аргументованим, складнішим за структурою мовного та мовленнєвого матеріалу.

Поряд із говорінням та аудіюванням, значна увага приділяється читанню. Читання, як вид мовленнєвої діяльності, набуває все більш комунікативного характеру, зростає кількість та обсяг текстів, що учні повинні вміти читати мовчки. Учителям іноземної мови рекомендуємо здійснювати цілеспрямоване формування в учнів умінь ознайомлюваного читання (з метою одержання основної інформації) та вивчаючого читання (з метою одержання повної інформації). Поряд із художньою літературою для читання, необхідно використовувати науково-популярні та соціально-політичні тексти. Акцентуємо увагу: навчання письма обумовлює розвиток умінь учнів складати план, тези до прочитаного та робити письмові повідомлення у межах програмних вимог [16].

10-11 класи

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу із вивчення іноземних мов у 10-11-х класах здійснюється відповідно до чинних програм:

– Типової освітньої програми для закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна середня освіта) (<https://salو.li/809f4BF>);

– Навчальних програм з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів і спеціалізованих шкіл із поглибленим вивченням іноземних мов у 10-11-х класах (наказ Міністерства освіти і науки від 23.11.2017 № 1407 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти») (<https://salو.li/4513A38>).

Згідно з типовим навчальним планом, кількість годин на вивчення іноземної мови у 10-11-х класах складає для: закладів загальної середньої освіти – 2 год./тижд., але, за наявності належних умов, заклад освіти може збільшувати кількість годин на вивчення іноземної мови, використовуючи додаткові години; із профільного предмету «Іноземна мова» – 5 год./тижд. [18].

Підручники з іноземних мов для учнів 10-х класів (англійська, німецька, французька) розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти» (<http://surl.li/tzioc>).

У 10-11-х класах у зошитах перевіряються найбільш значимі роботи, але з таким розрахунком, щоби один раз на місяць перевірялися роботи всіх учнів [18].

Наголошуємо на таких особливостях організації освітнього процесу з іноземних мов у 10-11-х класах: послідовне здійснення комунікативно-пізнавального навчання, пов'язаного з підвищенням змістовності мовлення; використання прийомів, що спонукають до вираження особистого ставлення до проблем, які обговорюються; цілеспрямована реалізація принципу індивідуалізації навчання, орієнтована на використання іноземної мови у

майбутній діяльності школярів, широке застосування видів та форм самостійної роботи.

Акцентуємо увагу: 11 клас є завершальним у процесі оволодіння учнями іншомовним мовленням. Наголошуємо: велика увага має приділятися усному мовленню, що набуває якісно нового виразу стосовно змістовності, більшої природності, умотивованості та інформативності. Проте, основна роль у процесі навчання іноземної мови відводиться читанню. При навчанні читанню, в учнів формуються уміння читати суспільно-політичні тексти, із метою одержання повної та основної інформації, а також уміння переглянути і вибрати необхідну статтю. Навчаючись письма, учні мають оволодіти вмінням складати план, тези до усного повідомлення, писати анотацію та резюме прочитаного, складати реферат, а також робити письмові повідомлення. Також завершується формування активного словникового запасу здобувачів освіти та продовжується робота з формування рецептивного словника. Наголошуємо: навчальна програма обумовлює рецептивне засвоєння певної кількості лексичних одиниць. В 11-х класах має місце систематизація граматичного матеріалу, що вивчався у 5-11-х класах.

Навчальний предмет «Зарубіжна література»

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (<https://sal0.li/7a9A8d4>), метою мовно-літературної освітньої галузі є «розвиток компетентних мовців і читачів із гуманістичним світоглядом», які «читають інформаційні та художні тексти». Зокрема, обумовлено, що учень Нової української школи сприймає, аналізує, інтерпретує, критично оцінює інформацію в текстах різних видів, зокрема інформаційних та художніх текстах класичної та сучасної художньої літератури (української та зарубіжних), медіатекстах, та використовує інформацію для збагачення власного досвіду й духовного розвитку [2].

Головна мета вивчення зарубіжної літератури – прилучення учнів до здобутків класичної й сучасної художньої літератури різних країн і народів; формування компетентних читачів, здатних творчо сприймати, критично оцінювати й насолоджуватися художніми творами, брати участь у різних комунікативних ситуаціях та взаємодії (зокрема із застосуванням цифрових технологій), на підставі прочитаних художніх текстів і медіатекстів, відповідно до контексту. Навчальний предмет «Зарубіжна література» має багатий потенціал для формування читацької грамотності, як базової компетенції та медіа інформаційної грамотності, як ключової компетенції XXI століття.

В умовах воєнного стану у 2024-2025 навчальному році навчання зарубіжної літератури здійснюється в безпечному освітньому середовищі, із урахуванням освітніх втрат. Освітній процес може відбуватися в очному і дистанційному режимах або за змішаною формою, що поєднує очний і дистанційний режими навчання, залежно від безпекової ситуації в кожному населеному пункті.

Відповідно до рекомендацій Міністерства освіти і науки України, структура та тривалість навчального тижня, дня, занять і відпочинку, а також

форми організації освітнього процесу визначаються педагогічною радою закладу освіти в межах часу, визначеного освітньою програмою (відповідно до обсягу навчального навантаження та з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного й інтелектуального розвитку здобувачів освіти, особливостей регіону тощо). Важливо, під час організації освітнього процесу в очному або змішаному режимі, забезпечити безумовне переривання освітнього процесу в разі включення сигналу «Повітряна тривога», «Загроза артобстрілів» або інших сигналів оповіщення та прослідувати до споруд цивільного захисту, перебуваючи в них до скасування сигналу «Тривога». Рекомендуємо ознайомити здобувачів освіти з алгоритмом дій під час сигналів оповіщення завчасно (<http://surl.li/jxrwe>) [1].

Акцентуємо увагу: вивчення зарубіжної літератури в закладах загальної середньої освіти здійснюють українською мовою. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчають в українських перекладах. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні (англійська, німецька, французька тощо). За наявності необхідних умов, бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовами оригіналів. У такому разі, навчальний предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями іноземними та іншими мовами.

Зауважимо, на кожному уроці зарубіжної літератури педагог має працювати над розвитком усного і писемного мовлення учнів; навчити здобувача освіти монологічному викладу чи написанню статті, оформлювати повідомлення, доповідь та виголошувати їх – одне з основних завдань, яке стоїть перед учителем. Звертаємо увагу, що на уроках зарубіжної літератури здобувачі освіти мають навчитися писати рецензію або відгук, брати інтерв'ю, вести репортаж, писати конспект або тези й опановувати багато інших видів робіт, адже взаємини між людьми залежать від рівня та якості їхньої комунікації, що ставить на перше місце їхній рівень розвитку мови.

Наголошуємо, що у кожному семестрі обов'язковим є проведення двох уроків розвитку мовлення: одного уроку усного розвитку мовлення, а другого – письмового. Під час оцінювання зошита із зарубіжної літератури слід урахувувати наявність різних видів робіт; грамотність (якість виконання робіт); охайність; уміння правильно оформлювати роботи (дотримання вимог до оформлення орфографічного режиму). Оцінку за ведення зошита із зарубіжної літератури виставляють у кожному класі окремою колонкою в журналі раз на місяць і враховують як поточну до найближчої тематичної. У разі відсутності учня на уроках протягом місяця, рекомендуємо в колонці за ведення зошита зазначити н/о (немає оцінки).

Акцентуємо увагу, майстерність учителя полягає, головним чином, у вмілому володінні методикою навчання і виховання, творчому застосуванні новітніх досягнень педагогіки і передового педагогічного досвіду, раціональному керівництві пізнавальною і практичною діяльністю учнів, їхнім інтелектуальним розвитком.

5-6 класи

У 2024-2025 навчальному році вивчення зарубіжної літератури у 5-6-х класах здійснюється за 4-ма модельними навчальними програмами:

– «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Джангобекова Т.А., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Туряниця В.Г., Тіхоненко С.О., Вітко М.І.) (<https://salo.li/b0975de>);

– «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Волошук Є. В.) (<https://salo.li/380FB1D>);

– «Зарубіжна література. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Богданець-Білокаленко Н.І., Снегірєва В.В., Фідкевич О.Л.) (<https://salo.li/5104c72>);

– «Зарубіжна література. 5-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Ніколенко О.М., Ісаєва О.О., Клименко Ж.В., Туряниця В.Г., Мацевко-Бекерська Л.В., Юлдашева Л.П., Рудніцька Н.П., Тіхоненко С.О., Вітко М.І., Джангобекова Т.А.) (<https://salo.li/3903392>);

На основі модельної навчальної програми, рекомендованої Міністерством освіти і науки України, учитель закладу загальної середньої освіти розробляє навчальну програму, що затверджується рішенням педагогічної ради.

Акцентуємо увагу: під час планування освітньої діяльності для 5-6-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації мовно-літературної освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [16].

Типовим навчальним планом для закладів загальної середньої освіти визначено орієнтовний перелік навчальних предметів та розподіл навчальних годин між обов'язковими освітніми компонентами. Заклад освіти має право їх розподілити на вивчення навчальних предметів, зокрема мовно-літературної освітньої галузі (українська мова, українська література, зарубіжна література, іноземна мова) або обрати галузевий навчальний предмет, зокрема інтегрований курс української мови і літератур, зміст якого викладений у 3-х модельних навчальних програмах:

– «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Старагіна І.П., Новосьолова В.І., Терещенко В.М. Романенко Ю.О., Ткач П.Б., Блажко М.Б., Панченков А.О., Волошенюк О.В.) (<https://salo.li/F713F5D>);

– «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Яценко Т.О., Тригуб І.А.) (<https://salo.li/2596219>);

– «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти» (авт.: Чумарна М.І., Пастушенко Н.М.) (<https://salo.li/735Ea83>).

Наголошуємо, що відповідно до вибору інтегрованого курсу, учитель зазначає в календарно-тематичному плані теми окремих уроків, орієнтуючись на визначені в навчальній програмі розділи та теми.

Підручники із зарубіжної літератури для учнів 5-6-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти» (<https://salo.li/e53EED1>).

Для інтегрованого мовно-літературного курсу у класному журналі відводять сторінки з назвою «Інтегрований мовно-літературний курс» без поділу на окремі складники курсу. Записи на правій сторінці журналу мають бути відповідно до навчальної програми та календарно-тематичного планування, за якими працює вчитель. На лівій сторінці класного журналу вчитель обов'язково фіксує результати тематичних та семестрових діагностичних робіт [9].

Із рекомендованими видами робіт із зарубіжної літератури в 5-6-х класах можна ознайомитись в інструктивно-методичних рекомендаціях Міністерства освіти і науки України (<https://salo.li/75A165f>) [19].

Результати формувального оцінювання можуть бути відображені, як у класному журналі, так і в щоденнику спостережень. Упродовж роботи за зазначеними модельними навчальними програмами, за підсумками кожного розділу, доцільно проводити тематичну роботу для поточної діагностики формувального оцінювання досягнення учнями очікуваних результатів навчання та опанування категорій базових знань, визначених відповідним розділом. Такі роботи можуть бути запропоновані, зокрема, у тестовій формі. Такі види робіт, як диктанти, декламування, читання мовчки та вголос, усні й письмові перекази та твори, діалогічне мовлення вчитель проводить упродовж семестру з метою формувального оцінювання. Кількість і види таких робіт на семестр учитель планує самостійно. За підсумками семестру доцільно проводити комплексну діагностичну роботу, що дасть змогу оцінити рівень досягнення учнями очікуваних результатів навчання в усній взаємодії, письмовій взаємодії, роботі з текстом та дослідженні мовлення (4 групи обов'язкових результатів навчання за Державним стандартом базової середньої освіти).

7 клас

У 2024-2025 навчальному році продовжується поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти [2], відповідно до якого, учні 7-х класів закладів загальної середньої освіти переходять до етапу базового предметного навчання, де вивчення зарубіжної літератури здійснюється за модельними навчальними програмами або за модельними навчальними програмами інтегрованих курсів (за вибором освітнього закладу), це зокрема:

– модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Снегірєва В.В., Бушакова О.В., Горобченко І.В., Каєнко О.В.) (<https://salo.li/a858c98>) ;

– модельна навчальна програма «Зарубіжна література. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Волощук Є.В., Слободянюк О.М.) (<https://salo.li/bCc1243>);

– модельна навчальна програма «Інтегрований мовно-літературний курс (українська мова, українська та зарубіжні літератури). 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Старагіна І.П., Новосьолова В.І., Терещенко В.М., Романенко Ю.О., Ткач П.Б., Блажко М.Б., Панченков А.О.) (<https://salo.li/59fDe03>);

– модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Яценко Т.О., Пахаренко В.І., Тригуб І.А., Слижук О.А., Молодик К.Ю.) (<https://salo.li/75d7cDe>);

– модельна навчальна програма «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Ніколенко О.М., Качак Т.Б., Мацевко-Бекерська Л.В., Богосвятська А.М., Рудніцька Н.П., Туряниця В.Г.) (<https://salo.li/B56205A>).

Акцентуємо увагу: під час планування освітньої діяльності для 5-7-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації мовно-літературної освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [16].

Наголошуємо: навчальна програма структурується за зразком модельних програм. Навчальні програми, розроблені на основі модельних програм, затверджуються педагогічною радою закладу загальної середньої освіти.

Нагадуємо, що у 2022 році оновлено зміст навчальних програм із зарубіжної літератури (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» оновленим навчальним програмам для 6-9 класів») [8], відповідно до якого, зі змісту навчальних програм вилучено твори російських і білоруських авторів. Натомість, додано твори зарубіжних письменників, згідно з літературним процесом та з урахуванням вікових особливостей учнів (<https://salo.li/0f98735>).

Звертаємо увагу: розробляючи навчальну програму, учителі можуть вносити зміни у запропонований модельною програмою зміст навчального предмета/інтегрованого курсу, відповідно до підготовленості класу, регіональних особливостей, робочого навчального плану закладу освіти, необхідності своєчасного реагування на конкретні умови, у яких відбувається освітній процес, а саме: доповнювати зміст навчальної програми, включаючи регіональний компонент; розширювати/поглиблювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем, модулів тощо) навчальної програми, зважаючи на потреби учнів, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків, громади тощо; доповнювати тематику творчих робіт; вилучати окремі питання, із метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу [3].

Загальний обсяг таких змін може досягати 20%. Також учитель може змінювати послідовність вивчення навчальних тем, не порушуючи логічної послідовності досягнення результатів навчання [16].

Підручники із зарубіжної літератури для учнів 7 класу розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти» (<http://surl.li/ulvva>).

8-9 класи

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу здобувачів освіти з вивчення зарубіжної літератури у 8-9-х класах здійснюється за чинною навчальною програмою: для закладів загальної середньої освіти «Зарубіжна література. 6-9 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Зарубіжна література. 6-9 класи») (<https://salo.li/cA46217>) [8].

Відповідно до навчальної програми для 8-9-х класів закладів загальної середньої освіти, кількість годин на вивчення зарубіжної літератури складає 70 год./рік у кожному класі, відповідно [8].

Звертаємо увагу, що основою для календарно-тематичного планування уроків зарубіжної літератури є чинна навчальна програма. Учитель має право самостійно розподіляти години на текстуальне вивчення творів, розвиток в учнів мовлення, позакласне читання, ураховуючи визначену кількість годин на опрацювання конкретного розділу. Окрім цього, має змогу вільно й творчо підійти до організації навчальної діяльності на уроках зарубіжної літератури з урахуванням конкретних умов навчання, читацьких інтересів учнів.

Підручники із зарубіжної літератури для учнів 8-9-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти» (<http://surl.li/ulvwg>).

Під час вивчення навчального предмета «Зарубіжна література» учні 8-9-х класів мають отримати загальні уявлення про перебіг літературного процесу, учителем має бути запропоновано для вивчення учнями ті художні твори і явища, що репрезентують певну добу і, водночас, відповідають особливостям саме їхнього віку.

10-11 класи

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу з зарубіжної літератури для здобувачів освіти у 10-11-х класах здійснюється відповідно до чинних програм:

– Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня (профільна середня освіта (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня») (<https://salo.li/2DBB430>);

– Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Зарубіжна література. 10-11 класи. Рівень стандарт (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Зарубіжна література. 10-11 класи. Рівень стандарт») (<https://salo.li/607F372>).

Відповідно до навчальної програми для учнів 10-11-х класів закладів загальної середньої освіти, кількість годин на вивчення зарубіжної літератури складає для: закладів загальної середньої освіти (з експериментальними

інтегрованими курсами) – 1 год./тижд., закладів загальної середньої освіти – 1 год./тижд, з вивченням профільних предметів – 3 год./тижд. [9].

Акцентуємо увагу: згідно з оновленою навчальною програмою навчального предмета «Зарубіжна література», у 10-11-х класах, замість російських, вивчається творчість таких письменників: як Жан де Лафонтен, О. Генрі, А. Гавальда, У. Старк, Д. Бойн, Е. Шмітт, Й. Рот, А. Гранах тощо. До навчальної програми, замість творів російських поетів, включені шедеври світової лірики (П'єр Ронсар «До того, як любов у світ прийшла...», Р. Бернс «Моя любов...», Й. Гете «До моїх пісень...», Г. Гейне «Коли настав чудовий май...», А. Міцкевич «Непевність»).

Ознайомитись із переліком підручників із зарубіжної літератури, що розміщений на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти можна за посиланням: <https://salo.li/579DEC2>.

Використані та основоположні джерела

1. Алгоритм дій населення під час оповіщення сигналу «Увага всім! Повітряна тривога» : Протокол наради силового блоку оперативного штабу Ради оборони від 17.08.2022 № 8. URL: <http://surl.li/jxrgwe> (дата звернення: 29.05.2024).

2. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів від 30.08.2022 № 972. URL: <https://salo.li/7a9A8d4> (дата звернення: 30.05.2024).

3. Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класі з іноземних мов (англійська, німецька, французька) : лист Сумського ОІППО від 14.11.2022 № 506/11-10. URL: <https://salo.li/D3c3D35> (дата звернення: 29.05.2024).

4. Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ : лист Сумського ОІППО від 28.10.2022 № 463/11-10. URL: <https://salo.li/D3c3D35> (дата звернення: 29.05.2024).

5. Методичні рекомендації щодо вивчення змісту навчальних предметів у 7-11 класах закладів загальної середньої освіти у 2023-2024 н.р. : лист Сумського ОІППО від 18.08.2023 № 378/11-07. URL: <https://salo.li/8441c6E> (дата звернення: 29.05.2024).

6. Методичні рекомендації щодо навчання змісту освітніх галузей в 5-6 класах НУШ у 2023-2024 н.р. : лист Сумського ОІППО від 17.08.2023 № 375/11-07. URL: <https://salo.li/DE91a1e> (дата звернення: 29.05.2024).

7. Методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти. Мовно-літературна освітня галузь : 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи / уклад. О.В. Кононенко; за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2022. 105 с. URL: <http://surl.li/ulvrm> (дата звернення: 30.05.2024).

8. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Зарубіжна література. 6-9 класи» : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698. URL: <https://salo.li/cA46217> (дата звернення: 30.05.2024).

9. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Зарубіжна література. 10-11 класи. Рівень стандарт : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698. URL: <https://salo.li/607F372> (дата звернення: 30.05.2024).

10. Навчально-методична скарбниця. НУШ 5-6 клас. URL:

<http://surl.li/bydta> (дата звернення: 30.05.2024).

11. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/> (дата звернення: 30.05.2024).

12. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

13. Про внесення змін у методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні: наказ Міністерства освіти і науки України від 13.06.2024 № 836. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0836729-24#Text> (дата звернення: 12.08.2024).

14. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 813. URL: <https://salo.li/1534133> (дата звернення: 29.05.2024).

15. Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128. URL: <https://salo.li/a181E43> (дата звернення: 29.05.2024).

16. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 (зі змінами). URL: <https://salo.li/3A77600> (дата звернення: 14.08.2024).

17. Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405. URL: <https://salo.li/3283F66> (дата звернення: 29.05.2024).

18. Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408. URL: <https://salo.li/2DBB430> (дата звернення: 29.05.2024).

19. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 12.09.2023 № 1/13749-23. URL: <https://salo.li/A6a2b58> (дата звернення: 30.05.2024).

20. Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/npa/5a1fea11b8a27.pdf> (дата звернення: 29.05.2024).

21. Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL: <https://salo.li/3001252> (дата звернення: 29.05.2024).

22. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022. URL: <http://surl.li/ueohu> (дата звернення: 29.05.2024).

23. Про внесення змін до деяких наказів Міністерства освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 10.02.2021 № 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-21#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

24. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92715/. (дата звернення: 12.08.2024).

25. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.08.2023 № 1001. URL: <https://salo.li/F3b46E2> (дата звернення: 30.05.2024).

26. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795. URL: <https://salo.li/9A084e4> (дата звернення: 30.05.2024).

27. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563. URL: <https://salo.li/31f7438> (дата звернення: 30.05.2024).

Методист навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного
розвитку Сумського ОІППО

О.В. Третякова

Методист мовно-літературної освітньої галузі
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного
розвитку Сумського ОІППО

Т.І. Шалімова

(Підписи наявні в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти
у математичній освітній галузі
у 2024-2025 н.р.**

Організація освітнього процесу з математики в 5-11-х класах закладів загальної середньої освіти у 2024-2025 навчальному році, в умовах правового режиму воєнного стану, здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту» [6], «Про повну загальну середню освіту» [7], із гарантуванням безпечних умов навчання для всіх учасників освітнього процесу.

Освітній процес з математики у 2024-2025 навчальному році, в умовах правового режиму воєнного стану, реалізується залежно від безпекової ситуації в кожному населеному пункті: в очному, дистанційному або у змішаному (очно-дистанційному) форматі.

У разі організації освітнього процесу з математики в 5-11-х класах у дистанційному форматі навчання в умовах воєнного стану, рекомендуємо здійснювати його за допомогою технологій дистанційного та змішаного навчання, відповідно до Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України 08.09.2020 № 1115 «Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти») [12], Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти») [13].

Окрім цього, рекомендуємо вчителям математичної освітньої галузі до використання у роботі методичні рекомендації «Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності / за ред. І. В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОШПО, 2021. 198 с. [3] (<https://cutt.ly/Enl11Xd>) та добірку корисних застосунків, що розміщено на сайті Сумського ОШПО у рубриці «Сторінка методиста» (тека «Учителю математики», вкладка «Навчання математики в умовах воєнного стану») (<http://surl.li/ubxvv>).

Необхідною умовою організації освітнього процесу з математики в умовах воєнного стану є виконання Указу Президента України Володимира Зеленського від 16.03.2022 № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання» [8], дотримання сигналів оповіщення та послідовності безпекових дій здобувачами освіти закладів загальної середньої освіти.

Із метою подолання освітніх трат, рекомендуємо використовувати можливості:

- платформи «Всеукраїнська школа онлайн» (<https://lms.e-school.net.ua/>);
- бази ресурсів (відео, дидактичні матеріали, інструменти) платформи «УМІТИ» (<https://umity.in.ua/resources/>);

- освітнього ресурсу МійКлас (<http://surl.li/ulucy>);
- платформи Class Dojo (<https://www.classdojo.com/>);
- платформи Learning.ua (<https://learning.ua/>);
- онлайн тренажера з математики «Новатіка» (<https://novatika.org/uk/>);
- цифрового математичного ресурсу Matific (<http://surl.li/ufsfx>).

5 клас

Навчання учнів 5-х класів у 2024-2025 навчальному році здійснюється за Державним стандартом базової середньої освіти [2], Типовою освітньою програмою для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти [16], обраними вчителями модельними навчальними програмами (математична освітня галузь) (<http://surl.li/ufsfib>), на засадах компетентнісного, діяльнісного, інтегрованого, особистісно орієнтованого підходів, у контексті положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [4].

Навчання математики в 5-х класах підпорядковано меті математичної освітньої галузі, визначеній у Державному стандарті базової середньої освіти [2], а саме:

- розвиток особистості учня, засобами формування математичної компетентності, у взаємозв'язку з іншими ключовими компетентностями, – для успішної освітньої та подальшої професійної діяльності, упродовж життя, що охоплює засвоєння системи знань, удосконалення вмінь розв'язувати математичні та практичні задачі;
- розвиток логічного мислення та психічних властивостей особистості;
- розуміння можливостей застосування математики в особистому та суспільному житті.

Акцентуємо увагу: під час планування освітньої діяльності учнів 5-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації математичної освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [17].

Організація освітнього процесу з математики у 5-х класах у 2024-2025 навчальному році здійснюється за 7 модельними навчальними програмами, що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти» [9], зі змінами, унесеними згідно з наказами Міністерства освіти і науки України від 10.08.2021 № 898 «Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795» [10], від 29.09.2021 № 1031 «Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795») [11], зокрема:

– модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Бурда М.І., Васильєва Д.В.) (<https://cutt.ly/qKFmYdH>);

– модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Васишин М.С., Милянник А.І., Працьовитий М.В., Простакова Ю.С., Школьник О.В.) (<https://cutt.ly/НKFmbzX>);

– модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б.В., Семенов В.В., Якір М.С.) (<https://cutt.ly/IKFmHag>);

– модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О.С.) (<https://cutt.ly/eKFmBWU>);

– модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Беденко М.В., Клочко І.Я., Кордиш Т.Г., Тадеєв В.О.) (<https://cutt.ly/eKFm79m>);

– модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Скворцова С.О., Тарасенкова Н.А.) (<https://cutt.ly/iKFQCa8>);

– модельна навчальна програма «Математика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Радченко С.С., Зайцева К.С.) (<https://cutt.ly/АКFWvKg>).

Електронні версії підручників з математики для 5-х класів розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти» (<http://surl.li/ucdfc>).

Зазначаємо, що методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5-х класах (математична освітня галузь) подано у додатку 2 до листа Сумського ОІППО від 28.10.2022 № 463/11-10 «Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ» (<http://surl.li/fcldz>) [5].

6 клас

У 2024-2025 навчальному році учні 6-х класів закладів загальної середньої освіти продовжуватимуть навчання математики за раніше обраними вчителями модельними навчальними програмами (модельна навчальна програма має бути реалізована протягом повного адаптаційного циклу навчання).

Нагадуємо, що на основі модельної навчальної програми, учитель має розробити навчальну програму, що буде затверджена на педагогічній раді закладу освіти.

Акцентуємо увагу: під час планування освітньої діяльності для учнів 6-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації математичної освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [16].

Із метою дієвої допомоги, для вчителів математики у рубриці «Куферок

корисних застосунків НУШ» на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у розділі «Інформаційні матеріали для нової української школи (6 клас)» (вкладка «Математична освітня галузь») розміщено навчально-методичні матеріали програмового та навчального контенту для 6-х класів (<http://surl.li/ucdrh>), де систематизовано модельні навчальні програми та навчально-методичне забезпечення для зручного використання у роботі.

Наголошуємо, що під час вибору змісту, методів і форм навчання, необхідно орієнтуватися на заплановану мету й прогнозований очікуваний результат спільної діяльності учнів.

Із метою формування в учнів ключових компетентностей, зазначених у додатку 7 «Математична освітня галузь. Компетентнісний потенціал» Державного стандарту базової середньої освіти [2] і спільних для них наскрізних умінь учнів, рекомендуємо використовувати засоби візуалізації, відповідно до вікових особливостей учнів 6-х класів, із урахуванням когнітивних особливостей, сучасного цифрового покоління:

- інфографіку (Piktochart (<http://piktochart.com/>), Visual.ly (<http://visual.ly/>), Venngage (<http://venngage.com/>), Easel.ly (<http://www.easel.ly/>);
- ментальні карти (MindMeister (<https://www.mindmeister.com/>), Mindomo (<https://www.mindomo.com/>);
- програми динамічної математики GeoGebra (<http://www.geogebra.org/>);
- графічний онлайн калькулятор Desmos (<http://surl.li/umqut>).

7 клас

У 2024-2025 навчальному році учні 7-х класів закладів загальної середньої освіти розпочинають цикл базового предметного навчання. Реалізація змісту математичної освітньої галузі буде здійснюватися за навчальними предметами: «Алгебра», «Геометрія» або інтегрований курс «Математика».

Під час планування освітньої діяльності для учнів 7-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації математичної освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [16].

Для реалізації змісту навчального предмета «Алгебра» авторськими колективами створено 4 модельні навчальні програми :

- модельна навчальна програма «Алгебра. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б.В., Семенов В.В., Якір М.С.) (<http://surl.li/uceps>);
- модельна навчальна програма «Алгебра. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О.С.) (<http://surl.li/uceqz>);
- модельна навчальна програма «Алгебра. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.) (<http://surl.li/uceru>);

– модельна навчальна програма «Алгебра. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Біляніна О.Я., Білянін Г.І., Семчук А.Р., Плащук О.Г., Мар'янчук О.Т., Рябий С.І.) (<http://surl.li/ucesq>).

Для реалізації навчального предмета «Геометрія» авторськими колективами створено 6 модельних навчальних програм:

– модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Мерзляк А.Г., Номіровський Д.А., Пихтар М.П., Рубльов Б.В., Семенов В.В., Якір М.С.) (<http://surl.li/ucexf>);

– модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.) (<http://surl.li/ucexo>);

– модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О.С.) (<http://surl.li/uceyc>);

– модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Панченко С.Ю.) (<http://surl.li/uceys>);

– модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Генденштейн Л.Е., Жемчужкіна Г.В.) (<http://surl.li/ucezi>);

– модельна навчальна програма «Геометрія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Біляніна О.Я., Білянін Г.І., Семчук А.Р., Плащук О.Г., Мар'янчук О.Т., Рябий С.І.) (<http://surl.li/ucezr>).

Для реалізації інтегрованого курсу «Математика. 7-9 класи» авторськими колективами створено 2 модельні навчальні програми:

– модельна навчальна програма «Математика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Васишин М.С., Милянник А.І., Працьовитий М.В., Простакова Ю.С., Школьний О.В.) (<http://surl.li/ucfbd>);

– модельна навчальна програма «Математика. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Істер О.С.) (<http://surl.li/ucfbo>).

Зміст модельних навчальних програм математичної освітньої галузі для 7-9-х класів (базовий предметний цикл навчання) забезпечує наступність між модельними навчальними програмами для 5-6-х класів, гнучкий перехід учнів від адаптаційного до базового предметного навчання.

Модельні навчальні програми «Алгебра», «Геометрія» та інтегрованого курсу «Математика» для 7-9-х класів розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/ucffu>) та Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/ucfgn>).

Звертаємо увагу, що по завершенню циклу базового предметного навчання (9 клас), в учнів мають бути сформовані, на певному рівні, 4 групи обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти, що зазначені у Державному стандарті базової середньої освіти (додаток 8), а саме:

– досліджує проблемні ситуації та виокремлює проблеми, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів;

– моделює процеси і ситуації, розробляє стратегії, плани дій для

розв'язання проблем;

- критично оцінює процес і результат розв'язання проблем;
- розвиває математичне мислення для пізнання і перетворення дійсності, володіє математичною мовою [2].

Оцінювання навчальних досягнень учнів 7-х класів з математичної освітньої галузі орієнтовано на визначені Державним стандартом базової середньої освіти [2] ключові компетентності та наскрізні вміння (додаток 7 Державного стандарту базової середньої освіти), вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів (додаток 8 Державного стандарту базової середньої освіти), визначені навчальною програмою очікувані результати навчання для відповідного періоду освітнього процесу [2].

Модельними навчальними програмами (математична освітня галузь) визначено застосування формульованого оцінювання з одночасним використанням результатів поточного та підсумкового оцінювання, із формульованою метою – задля надання й отримання зворотного зв'язку щодо успіху та рівня складності завдань, визначення подальших освітніх цілей і коригування навчання з орієнтацією на виявлені потреби учнів.

Під час оцінювання учнів із математики в 7-х класах варто орієнтуватися на опис інструментарію оцінювання у Типовій освітній програмі для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти [16].

8-11 класи

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу з математики у 8-9-х класах та 10-11-х класах здійснюватиметься за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [1] та навчальними програмами:

– 8-9 класи – «Математика 5-9 класів. Навчальна програма для учнів загальноосвітніх навчальних закладів» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів») (<http://surl.li/ucgvn>) [14];

– 8-9 класи (поглиблене вивчення) – «Математика 5-9 класів. Навчальна програма для поглибленого вивчення математики в 8-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів») (<http://surl.li/ucgvn>) [14];

– 10-11 класи – «Навчальна програма з математики (алгебра і початки аналізу та геометрія) для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Рівень стандарту» (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти») (<http://surl.li/ucgwh>) [15];

– 10-11 класи (профільний рівень) – «Навчальна програма з математики для учнів 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів. Профільний рівень» (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання

грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» (<http://surl.li/ucgwh>) [15].

Навчальні програми розміщені на офіційних сайтах: Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua>); Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Розподіл годин на вивчення математики у 8-9-х класах здійснюється відповідно до навчального плану Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» [17]: у 8-9-х класах – 4 год./тижд. (2 години на вивчення алгебри та 2 години на вивчення геометрії), у 8-9-х класах (поглиблене вивчення) – 8 год./тижд. (5 годин – на вивчення алгебри та 3 години – на вивчення геометрії).

Розподіл годин на вивчення математики у 10-11-х класах здійснюється відповідно до навчального плану Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» [18]: математика (рівень стандарту) (алгебра і початки аналізу та геометрія) – 3 год./тижд. (I семестр – 2 години на вивчення геометрії та 1 година на вивчення алгебри і початки аналізу, II семестр – 1 година на вивчення геометрії та 2 години на вивчення алгебри і початки аналізу); математика (профільний рівень) – 9 год./тижд. (6 годин на вивчення алгебри і початки аналізу та 3 години на вивчення геометрії).

Із метою формування математичної компетентності в учнів, у процесі навчання математики, рекомендуємо педагогічно виправдано й обґрунтовано використовувати моделі змішаного навчання: ротаційна модель (ротація за станціями, ротація за лабораторіями, «перевернутий клас», індивідуальна ротація), гнучка модель, модель самостійного змішування, поглиблена віртуальна модель.

Реалізація курсів за вибором та факультативів здійснюється за рахунок варіативної складової навчальних планів Типових освітніх програм закладів загальної середньої освіти II, III ступеня [17], [18]. Перелік навчальних програм факультативів і курсів за вибором з математики подано за покликанням – <http://surl.li/acdcs>.

Перелік навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України для використання у закладах загальної середньої освіти у 2024-2025 навчальному році, розміщено за покликанням – <http://surl.li/acdcs>.

Наголошуємо, що електронні версії підручників з математики для 8-11-х класів розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/bsifs>) та Інституту модернізації змісту освіти» (<http://surl.li/bsifs>). Із інформаційними матеріалами з математики (навчальні програми, підручники, посібники, онлайн ресурси) можна ознайомитися на офіційному сайті

КЗ СОІППО в розділі «Куферок корисних застосунків» (<http://surl.li/hhkvf>).

У разі дистанційного навчання, рекомендуємо до використання у роботі методичні рекомендації «Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності / за ред. І. В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2021. 198 с. [3].

Акцентуємо увагу, що специфіка вивчення змісту навчальних предметів (алгебра, геометрія, алгебри і початки аналізу) освітньої галузі «Математика» у 8-11-х класах у 2024-2025 навчальному році залишаються без суттєвих змін, чинними залишаються методичні рекомендації Сумського ОІППО 2021-2023 років, щодо реалізації навчальних програм, що розміщено на сайті Сумського ОІППО у рубриці «Мобільна сторінка методиста» тека «Учителю математики» (<http://surl.li/uchgo>).

Використані та основоположні джерела

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 2392 (у редакції від 26.02.2023 №143). URL: <http://surl.li/ucbsu> (дата звернення: 30.05.2024).

2. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://cutt.ly/OXpTocf> (дата звернення: 30.05.2024).

3. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. 198 с. URL: <https://cutt.ly/OZNoSdE> (дата звернення: 30.05.2024).

4. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs> (дата звернення: 30.05.2024).

5. Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ : лист Сумського ОІППО від 28.10.2022 № 463/11-10. URL: <http://surl.li/fcldz> (дата звернення: 30.05.2024).

6. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://surl.li/ixnq> (дата звернення: 31.05.2024)

7. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://cutt.ly/gXpTncj> (дата звернення: 30.05.2024).

8. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Указ Президента України Володимира Зеленського від 16.03.2022 № 143/2022. URL: <http://surl.li/ucbug> (дата звернення: 30.05.2024).

9. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795. URL: <http://surl.li/ucbux> (дата звернення: 30.05.2024).

10. Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 : наказ Міністерства освіти і науки України від 10.08.2021 № 898. URL: <http://surl.li/ufsrh> (дата звернення: 30.05.2024).

11. Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 : наказ Міністерства освіти і науки України від 29.09.2021 № 1031. URL: <http://surl.li/ufstc> (дата звернення: 30.05.2024).

12. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України 08.09.2020 № 1115. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

13. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

14. Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL: <http://surl.li/ucgvn> (дата звернення: 30.05.2024).

15. Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: (<http://surl.li/ucgwh>) (дата звернення: 30.05.2024).

16. Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 (зі змінами). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/80696/ (дата звернення: 14.08.2024).

17. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти II ступеня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0405729-18#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

18. Типова освітня програма закладів загальної середньої освіти III ступеня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0408729-18#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

Завідувач навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку Сумського ОШПО

О.П. Сердюк

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти
у природничій освітній галузі
у 2024-2025 н.р.**

Для кожної людини важливою є освіта, а для країни – освічена людина, оскільки саме освіта розвиває прогресивні погляди на життя, і це дає можливість людині вижити в конкурентному світі. Саме тому, в умовах дії воєнного стану в Україні, важливо в організації освітнього процесу дотримуватися безпекових умов, що зазначені у листі Міністерства освіти і науки України від 03.11.2023 № 1/17310-23 «Щодо окремих питань організації освітнього процесу в умовах воєнного стану» [26].

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу в 5-6-х класах закладів загальної середньої освіти має реалізовуватися ґрунтуючись на: Законах України «Про освіту» [21] та «Про повну загальну середню освіту» [22]; Державному стандарті базової середньої освіти (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти») [7]. Відповідно до цих нормативних документів, ключовими аспектами, на які має орієнтуватися вчитель під час організації процесу навчання є:

– ціннісні орієнтири, що спрямовані на компенсацію освітніх втрат, всебічний розвиток учнів, підготовку їх до життя в сучасному суспільстві та забезпечення високої якості освіти;

– ключові компетентності, перелік і зміст яких спрямований на підготовку здобувачів освіти до успішного, активного та відповідального життя в сучасному суспільстві й подальшій професійній діяльності;

– наскрізні уміння (м'які навички, «soft skills»), що сприяють забезпеченню всебічного розвитку учнів, зокрема: соціальній адаптації та взаємодії між учасниками освітнього процесу, здатності до співпраці, вирішенню конфліктів, формуванню лідерських якостей, умінь керувати своїм часом, критично мислити, приймати рішення, творчо підходити до вирішення проблем, керувати своїми емоціями, стимулювати власний мотиваційний потенціал тощо.

Нагадуємо, що перелік і зміст зазначених вище ціннісних орієнтирів, ключових компетентностей та наскрізних умінь деталізовано у вступній частині Державного стандарту базової середньої освіти [7]. Тому, усім педагогам необхідно з ними ознайомитися і обов'язкового враховувати плануючи навчальні заняття.

Реалізація мети базової середньої освіти має відбуватися засобами навчальних предметів та інтегрованих курсів дев'яти освітніх галузей, зокрема й природничої.

***Інтегровані курси «Пізнаємо природу», «Довкілля», «Природничі науки»
(адаптаційний цикл навчання)***

5 клас

Відповідно до додатків 3 та 5 Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти») [17], природнича освітня галузь у 5-х класах адаптаційного циклу навчання базової середньої освіти реалізується через вивчення одного з трьох інтегрованих курсів: «Пізнаємо природу», «Природничі науки», «Довкілля».

Звертаємо увагу, що розподіл навчальних годин на вивчення інтегрованих курсів природничої освітньої галузі має відбуватися відповідно до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [17].

Рекомендуємо під час розподілу навчального навантаження урахувати особливості організації освітнього процесу, що зазначені в освітній програмі закладу, освітні втрати та індивідуальні освітні потреби учнів.

У 5-х класах природнича освітня галузь реалізується за допомогою модельних навчальних програм інтегрованих курсів, що мають гриф Міністерства освіти і науки України, зокрема:

– «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І.) (<https://cutt.ly/2LiT2CL>);

– «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Бобкова О.С.) (<https://cutt.ly/3LvTd1v>);

– «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Коршевнік Т.В.) (<https://cutt.ly/DLvTDHm>);

– «Пізнаємо природу. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Шаламов Р.В., Каліберда М.С., Григорович О.В., Фіцайло С.С.) (<https://cutt.ly/1LvYeQ6>);

– «Природничі науки. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Білик Ж.І., Засекіна Т.М., Лашевська Г.А., Яценко В.С.) (<https://cutt.ly/jLvYbgb>);

– «Довкілля. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Григорович О.В.) (<https://cutt.ly/ULvIynG>).

Звертаємо увагу, що модельна навчальна програма, яку обирає вчитель на рівні закладу освіти, має бути конкретизована у навчальну програму. Під час її складання, педагоги можуть вносити зміни у пропонуваній модельною навчальною програмою зміст інтегрованого курсу, зокрема:

- доповнювати зміст програми, включаючи регіональний компонент;

– розширювати або ущільнювати зміст окремих елементів (розділів, тем тощо) програми, зважаючи на потреби учнів, матеріально-технічне забезпечення закладу освіти, запити батьків; доповнювати тематику практичних, дослідницьких та проєктних робіт;

– вилучати окремі питання, із метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу;

– змінювати послідовність вивчення тем, не порушуючи логіки побудови навчального матеріалу, для досягнення очікуваних результатів.

Нагадуємо, що відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України, загальний обсяг таких змін може становити не більше 20% [20].

На основі навчальної програми та з урахуванням змісту обраного підручника, учитель складає календарно-тематичне планування, із урахуванням навчальних можливостей учнів класу і вибудовуючи послідовність формування очікуваних результатів навчання. Зауважимо, що під час його розробки доцільно передбачити можливість внесення змін, відповідно до діагностованих освітніх втрат та того, як учні засвоїли навчальний матеріал, варіюючи кількістю годин на вивчення окремих тем інтегрованого курсу. Коригування також можуть бути спричинені змінами формату навчання (офлайн, онлайн), що пов'язано з безпековою ситуацією.

Зміст обраного вчителем інтегрованого курсу природничої освітньої галузі у 5-х класах реалізується за допомогою підручників для 5-х класів, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Ці навчальні видання у форматі pdf-файлу, розміщені на сайтах Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/twgpq>) та Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/twgrg>). Звертаємо увагу, що готуючись до занять, учитель має право послуговуватися всіма наявними до модельної навчальної програми підручниками, а також обирати будь-який навчальний контент що, на його думку, найкращим способом сприяє формуванню очікуваних результатів навчання учнів, що визначені Державним стандартом, модельною навчальною програмою та навчальною програмою інтегрованого курсу. Одним із прикладів такого видання є електронні підручники: «Пізнаємо природу. 5 клас» (авт.: Янкавець О.О., Дубчак О.Д., Ільченко Г.В.), «Довкілля. 5 клас» (авт.: Григорович О.В., Болотіна Ю.В., Романов М.В.), «Природничі науки. 5 клас» (авт.: Рудич М.В., Щербина В.М., Ненашев І.Ю., Ворона З.М.), що розміщені на платформі IZZI (<https://ua.izzi>). Перевагою використання цієї освітньої платформи є безкоштовний доступ до всіх ресурсів, зокрема: теоретичного контенту, відеоматеріалів, інтерактивних вправ, навчальних відеороликів, медіатеки тощо, а також сучасна подача навчального матеріалу.

Метою природничої освітньої галузі є формування в учнів природничо-наукової компетентності як базової та відповідних предметних компетентностей як обов'язкової складової загальної культури особистості й розвитку її творчого потенціалу на основі компетентнісного, діяльнісного, інтегрованого та особистісно орієнтованого підходів [20].

Суттєве значення, під час опанування інтегрованих курсів природничої освітньої галузі, має наступність, яка виявляється у логічному розгортанні

навчального матеріалу на основі попередньо вивченого у початковій школі. Тому, плануючи та організовуючи процес вивчення інтегрованого курсу в 5-х класах, рекомендуємо учителю ознайомитися із навчальною програмою, яку опановували учні у 3-4-х класах початкової школи, щоби встановити обсяг і тематику навчального матеріалу, що мали засвоїти здобувачі освіти. На початку року доцільно вчителю визначити рівень опанування учнями навчального матеріалу за попередній навчальний рік, провівши діагностичні роботи, усні співбесіди, опитування тощо, що дозволять спланувати роботу в напрямі організації традиційного повторення вивченого матеріалу за минулий рік, запровадити коригуюче навчання (за потреби), чи розробити заходи з подолання освітніх втрат учнів. Зауважимо, що оцінки за такі діагностичні роботи не варто виставляти до класного журналу, оскільки вони є орієнтиром для вчителя щодо планування і добору навчального контенту та актуалізації знань із окремих тем інтегрованого курсу.

Звертаємо увагу, що в основі опанування змісту будь-якого з інтегрованих курсів природничої освітньої галузі, є активна індивідуальна або групова пізнавальна діяльність учнів, співпраця з учителем та іншими учасниками освітнього процесу, у процесі чого школярі набувають власний досвід.

Дослідницька діяльність є провідною в інтегрованих курсах природничої освітньої галузі. Під час цього виду робіт учні набувають умінь: бачити проблему, формулювати гіпотези, визначати способи розв'язання проблеми й обирати оптимальний для її вирішення, визначати послідовність дій при плануванні та проведенні дослідження, фіксувати результати дослідження, опрацьовувати та систематизувати інформацію, інтерпретувати результати, робити висновки. Зауважимо, що у 5-х класах ці уміння ще формуються, а тому допомога вчителя є важливим чинником успішного виконання учнями дослідницького завдання. Проте, потрібно пам'ятати, що вчитель має бути лише організатором і консультантом цієї діяльності, а не надавачем готових знань/рішень.

6 клас

Організація процесу навчання у 6-х класах відбувається з урахуванням принципу наступності, у межах адаптаційного циклу навчання.

Відповідно до додатка 5 Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (зі змінами) у 6-х класах продовжується вивчення інтегрованого курсу природничої освітньої галузі, обраного у 5-х класах (одного з трьох: «Пізнаємо природу», «Природничі науки», «Довкілля»). Акцентуємо увагу, що відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій Міністерства освіти і науки України не можна змінювати модельну навчальну програму в середині циклу, зокрема при переході від 5-го до 6-го класу, оскільки кожна з них має відмінну логіку побудови та характерні особливості щодо реалізації вимог Державного стандарту базової середньої освіти до результатів навчання учнів на адаптаційному циклі навчання [20].

Нагадуємо, що модельні навчальні програми інтегрованих курсів

природничої освітньої галузі для 5-6-х класів, що мають гриф Міністерства освіти і науки України і рекомендовані до впровадження у закладах загальної середньої освіти, розміщені на сайтах Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/twwiy>) та Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/twwjq>).

Звертаємо увагу, що розподіл навчальних годин на вивчення інтегрованих курсів природничої освітньої галузі у 6-х класах має відбуватися відповідно до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [17].

Рекомендуємо: під час розподілу навчального навантаження урахувати особливості організації освітнього процесу, що зазначені в освітній програмі закладу, освітні втрати та індивідуальні освітні потреби учнів.

Для продовження реалізації мети природничої освітньої галузі, визначеної у Державному стандарті базової середньої освіти, учителі інтегрованих курсів природничої освітньої галузі, складають навчальну програму та календарно-тематичне планування для 6-х класів, із урахуванням і розподілом кількості годин, що визначені у навчальному плані закладу освіти. Зауважимо, що структура та підхід до розробки цих документів залишаються аналогічними до 5-х класів.

Зміст модельних навчальних програм та навчальних програм реалізується за допомогою підручників, що мають гриф Міністерства освіти і науки України. Зауважимо, що різні авторські колективи долучилися до розробки підручників під окрему (визначену ними) модельну навчальну програму. Тому, для однієї модельної навчальної програми може бути рекомендовано декілька підручників. Отже, обираючи підручник для 6 класу, учителю доцільно ознайомитися з усіма запропонованими навчальними виданнями, проаналізувати наявний у них теоретичний і дидактичний матеріал, структуру побудови параграфів, зрозумілість викладу навчального матеріалу тощо, і обрати той, що найкраще, на думку вчителя, сприятиме формуванню ключових і предметної компетентностей та груп загальних результатів, визначених Державним стандартом базової середньої освіти. Нагадаємо, що всі підручники для 6-х класів у форматі pdf-файлів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/twyuw>). Із електронними підручниками окремих авторських колективів та наявним до них навчальним/дидактичним контентом можна ознайомитися на платформі IZZI (<https://ua.izzi>), зокрема: «Довкілля. 6 клас» (авт.: Григорович О.В., Болотіна Ю.В., Романов М.В.), «Природничі науки. 6 клас» (авт.: Рудич М.В., Щербина В.М., Ненашев І.Ю., Ворона З.М.).

Залишаються й незмінними у 6-х класах пріоритетні завдання щодо створення освітнього середовища, в основі якого реалізуються діяльнісний, компетентнісний, інтегрований, особистісно орієнтований підходи. Також зауважимо, що доцільно вчителям акцентувати увагу учнів на виконанні завдань

дослідницького та проблемно-ситуативного характеру, ураховувати необхідність їх диференціації.

Зауважимо, що основні методичні орієнтири вивчення інтегрованих курсів природничої освітньої галузі залишаються подібними до 5 класу. Акценти у вивченні природничих курсів зміщено на розвиток умінь і навиків, що обумовлює системне застосування учнями дослідницької діяльності, технологій інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення і проєктної технології.

Наприкінці вивчення обраного в закладі освіти інтегрованого курсу природничої освітньої галузі, рекомендуємо провести для учнів 6-х класів діагностичну роботу, що дасть учителю розуміння рівня освітніх втрат, засвоєння навчального матеріалу та сформованості ключових і предметної компетентностей. Зміст і характер завдань доцільно орієнтувати на групи результатів, що визначені у додатку 10 Державного стандарту базової середньої освіти, зокрема: «Пізнання світу природи засобами наукового дослідження», «Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту», «Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини; відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства» [7]. Зі змістом такої діагностичної роботи рекомендуємо ознайомитися на офіційному сайті Всеукраїнської школи онлайн (<https://lms.e-school.net.ua/>), розробники якої запропонували первинне (<http://surl.li/twhvg>) та вторинне (<http://surl.li/twhvr>) діагностичне тестування за курс 5-6-х класів. Використовуючи завдання первинного діагностичного тестування, учитель може виявити теми, над якими потрібно додатково попрацювати, щоби надолужити прогалини в знаннях і вміннях. Цей тест складається із трьох частин, що відповідають групам результатів навчання, що оцінюються в інтегрованих курсах природничої галузі: «Проводить дослідження природи», «Опрацьовує та використовує інформацію», «Усвідомлює закономірності природи». Використання ж другого діагностичного тесту покаже, чи успішною була робота з надолуження освітніх втрат із проблемних тем. Детальна інструкція щодо використання цих діагностичних тестових робіт наведена у вступній частині до кожного з них.

Звертаємо увагу, що основними видами оцінювання результатів досягнення здобувачів освіти на адаптаційному циклі навчання (у 5-х та 6-х класах) є формувальне та підсумкове, що здійснюється відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти за рекомендаціями щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання») [10].

У випадку виникнення питань, щодо організації системи оцінювання та ведення документації, у якій воно має фіксуватися, рекомендуємо переглянути та опрацювати інформаційні матеріали, що були розроблені Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти на допомогу вчителям природничої освітньої галузі, зокрема:

– відеовиступи «Формувальне оцінювання як засіб реалізації інтегративного підходу до навчальних досягнень учнів» та «Використання ІКТ-технологій для формуального оцінювання учнів під час реалізації модельних

навчальних програм природничої освітньої галузі на адаптаційному циклі навчання базової середньої освіти», що відбулися під час обласного науково-методичного семінару «Актуальні питання щодо реалізації модельних навчальних програм природничої освітньої галузі у закладах загальної середньої освіти під час адаптаційного циклу навчання в «Новій українській школі» (<http://surl.li/jwszo>);

– методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5-х класах: природнича освітня галузь, що були надані вчителям Сумської області в додатку 3 до листа Сумського ОШПО від 28.10.2022 № 463/11-10 «Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ» [4];

– експрес-консультування педагогів області з питань оформлення сторінок класних журналів у 5-х класах НУШ, реалізоване методистами навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку, за модераторства Удовиченко І.В., проректора з науково-педагогічної та методичної роботи Сумського ОШПО, доктора педагогічних наук, професора (<http://surl.li/ubfwg>).

Також рекомендуємо опрацювати методичні рекомендації щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» (зі змінами від 13.06.2024 № 836) [9].

Звертаємо увагу, що підхід до побудови системи оцінювання, а також вимоги до ведення класного журналу, щоденника спостереження, свідoctва досягнень та іншої шкільної документації однакові для 5-х та 6-х класів, а тому рекомендуємо для обох класів адаптаційного циклу навчання послуговуватися зазначеними вище матеріалами.

Задля ефективної організації процесу навчання інтегрованим курсам природничої освітньої галузі, для учителів Сумської області щорічно проводяться тематичні семінари та методичні порадики, під час яких розглядаються питання, відповідно до запитів педагогічної спільноти області, де вчителі пілотних закладів освіти діляться досвідом упровадження модельних навчальних програм та навчально-методичного забезпечення інтегрованих курсів. Тому, рекомендуємо учителям їх переглянути та послуговуватися рекомендаціями, наданими за підсумками проведення, зокрема:

– методичний порадики для учителів інтегрованих курсів природничої освітньої галузі «Організація дослідницької діяльності учнів під час вивчення інтегрованих курсів природничої освітньої галузі на адаптаційному циклі навчання» (<http://surl.li/txrua>);

– обласний науково-методичний семінар «Актуальні питання щодо реалізації модельних навчальних програм природничої освітньої галузі у закладах загальної середньої освіти під час адаптаційного циклу навчання в «Новій українській школі» (<http://surl.li/txsoy>).

Нагадуємо, що на допомогу вчителям розроблено методичний посібник «Природнича освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української

школи» (уклад. А.В. Метейко; за ред. І.В. Удовиченко). Електронний примірник цього видання розміщено в репозитарії на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти [5]. Також, звертаємо увагу, що на сайті постійно оновлюється рубрика «Куферок корисних застосунків», що поповнюється актуальним методичним та навчальним контентом у розрізі класів та освітніх галузей, зокрема й природничої (<http://surl.li/txrsi>).

Актуальним залишається й використання цифрових освітніх ресурсів для організації процесу навчання в очному, дистанційному та змішаному форматах. Тому, на допомогу вчителям було розроблено методичні рекомендації «Використання цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання учнів закладів загальної середньої освіти» (за заг. ред. І.В. Удовиченко) [1]. У цьому виданні описані навчальні програми, використовуючи які вчителі можуть розробляти власний навчальний контент до уроків, а також продемонструвати цю можливість на прикладах навчальних предметів різних освітніх галузей. Тому, рекомендуємо учителям ознайомитися з матеріалами цього видання та розглянути можливість і доцільних використання запропонованих цифрових освітніх ресурсів, під час розробки власного методичного/дидактичного навчального контенту.

Нагадаємо, що відповідно до Професійного стандарту вчителя, кожен педагог має володіти інноваційною компетентністю. Тому, на допомогу творчим педагогам Сумської області було розроблено інформаційно-методичний збірник «Інноваційна розробка вчителя як засіб професійного зростання» (уклад.: І.В. Удовиченко, О.П. Сердюк, А.В. Метейко, О.В. Третьякова) [3], яким рекомендуємо послуговуватися під час роботи над інноваційною розробкою.

Зауважимо, що у 2024-2025 навчальному році продовжується реалізація Концепції «Нова українська школа» [23] та дія воєнного стану в Україні, а тому актуальними залишаються методичні рекомендації щодо організації процесу навчання інтегрованим курсам природничої освітньої галузі, надані до початку 2022-2023 (<http://surl.li/txuvy>) та 2023-2024 (<http://surl.li/txuuk>) навчальних років, що розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти.

Навчальний предмет «Географія»

6 клас

Формула Нової української школи орієнтована на реалізацію компетентнісного підходу, запровадження інновацій в освітній процес.

У Законі України «Про освіту» зазначено, що саме школа повинна сприяти інноваційному розвитку дитини, максимально наближати учнів до реального світу, виховувати сучасного громадянина [21].

Звертаємо увагу, що вивчення навчального предмета «Географія», відповідно до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, розпочинається у 6 класі [17] і має відбуватися за однією з двох модельних навчальних програм (за вибором учителя), зокрема:

– модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Запотоцький С.П., Карпюк Г.І.,

Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікітчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.) (<https://numl.org/.223702>);

– модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М.) (<https://numl.org/.323702>).

Також, акцентуємо увагу, що відповідно до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти [17], вивчення навчального предмета «Географія» у 6-х класах може бути організовано за одним із трьох варіантів:

- 1) «Географія» та інтегрований курс «Пізнаємо природу»;
- 2) «Географія та інтегрований курс «Довкілля»;
- 3) інтегрований курс «Природничі науки» (окремо «Географія» не вивчається) [20].

Звертаємо увагу, що навчання предмета «Географія» в 6-му класі має базуватись на навчальних результатах, отриманих учнями у 5-му класі, під час вивчення інтегрованих курсів «Пізнаємо природу», «Природничі науки», «Довкілля». Тому, під час складання навчальної програми для 6 класу, учителям географії варто враховувати, що учням вже знайомі такі поняття, як: «план місцевості», «гірські породи та мінерали», «корисні копалини», «умовні знаки фізичної карти», «морья», «затоки», «протоки», «погода», що вивчались учнями, під час опанування інтегрованих курсів природничої освітньої галузі.

Основою змісту курсу «Географія» у 6-х класах є вивчення географічних оболонок Землі: літосфери, атмосфери, гідросфери, біосфери та антропосфери. Такий зміст і структура модельної навчальної програми спрямовані не тільки на формування базових знань та умінь, необхідних для подальшого вивчення курсів географії, а й сприяє становленню сталого інтересу до навчального предмета, закладає основи життєво важливих компетентостей, умінь, навиків, ставлень, цінностей.

В обох модельних навчальних програмах визначені орієнтири для оцінювання очікуваних результатів навчання учнів, запропоновано зміст кожного розділу/теми, окреслено орієнтовні види навчальної діяльності, що може використати вчитель на уроках або у позанавчальний час, щоби допомогти учнями досягти визначених навчальною програмою результатів навчання учнів. Учитель має право їх змінювати, обирати ті форми і методи навчання, якими добре володіє, та які, на його думку, є ефективними, зрозумілими і цікавими для учнів.

Організуючи освітній процес з географії у 6-х класах, учителю необхідно звернути увагу на формування в учнів цілісної картини світу, установлення причинно-наслідкових зв'язків між географічними явищами та процесами. Провідним методичним аспектом на уроках географії має стати формування практичних навиків використання географічної інформації, що реалізується в логіці системного та діяльнісного підходів в освіті; зокрема обумовлено: високу мотивацію до вивчення географії; формування готовності учнів до саморозвитку

та освіти впродовж життя; активну навчально-пізнавальну діяльність учнів; побудову освітньої діяльності, із урахуванням індивідуальних, вікових, психологічних, фізіологічних особливостей та здоров'я учнів [20].

Зміст модельних навчальних програм реалізується за допомогою 5 підручників, що були розроблені різними авторськими колективами. Нагадуємо, що їх електронні версії розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://lib.imzo.gov.ua/>).

Учителям географії 6-го класу необхідно звернути увагу на застосування, під час уроків, інноваційних методів навчання. Методичні прийоми варто обирати, із урахуванням вимог до результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, що відображено в Державному стандарті базової середньої освіти [7] та модельних навчальних програмах (<http://surl.li/ucsro>).

Першим критерієм ефективності застосування методів навчання географії є відповідність змісту географічного навчального матеріалу віковим особливостям учнів. Другим – пізнавальні можливості учнів, передусім рівень сформованості їхніх інтелектуальних умінь (аналіз, синтез, визначення причинно-наслідкових зв'язків, узагальнення, класифікація, типізація, зіставлення, порівняння). Третім – забезпеченість процесу навчання географії навчальними засобами й джерелами знань, їх різноманітність [24].

Варто зазначити, що, у процесі організації навчання в очному, дистанційному та змішаному форматах, сучасним інструментом інноваційної діяльності вчителя географії є впровадження інформаційно-комунікаційних технологій. Їх використання дозволить оптимізувати освітній процес, суттєво розширити можливості педагогів та учнів, сприятиме не лише формуванню компетентностей здобувачів освіти, але й створенню умов для їх прояву та реалізації.

Звертаємо увагу, що основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне та підсумкове [22]. Із метою реалізації формувального оцінювання, рекомендуємо вчителям ретельно опрацювати наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти» [10].

Концепцією «Нова українська школа» обумовлено забезпечення модернізації змісту освіти, що має ґрунтуватися на компетентнісному, діяльнісному, особистісно орієнтованому, інтегрованому підходах до навчання. Географічна компетентність – одна з предметних компетентностей у природничій освітній галузі.

***Навчальні предмети та інтегровані курси
(цикл базового предметного навчання)***

7 клас

Починаючи з 2024-2025 навчального року, розпочинається поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти [7], що був розроблений на підставі Концепції реалізації державної політики у сфері

реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» [23], у циклі базового предметного навчання. У Типовій освітній програмі для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [17], що була розроблена для реалізації вказаного вище Державного стандарту, зазначено що у 7-х класах розпочинається вивчення навчальних предметів «Біологія», «Фізика», «Хімія», продовжується «Географія».

Навчальні предмети: «Біологія», «Географія», «Фізика», «Хімія» (на циклі базового предметного навчання, 7-9 класи) можуть бути доповнені інтегрованим курсом «Природничі науки».

Інтегрований курс «Природничі науки»

Зміст інтегрованого курсу природничої освітньої галузі у 7-х класах реалізується за допомогою модельної навчальної програми «Природничі науки. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти авт.: Мандренко Ю.І., Довгань Г.Д., Сардига М.В., Омелянчук Ю.О., Боднар О.В., Ментух С.І., що розміщена на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tyuiq>).

Модельну навчальну програму інтегрованого курсу «Природничі науки. 7-9 класи» укладено за спірально-концентричним принципом, із урахуванням наступності між початковою та базовою середньою освітою і вона є логічним продовженням інтегрованих курсів «Пізнаємо природу», «Природничі науки» та «Довкілля» для 5-6-х класів. Зміст курсу об'єднано за змістовими блоками та темами. Так, у 7-х класах здобувачі освіти вивчатимуть теми 11 розділів, зокрема: «Особливості організації живого», «Мікроорганізми», «Класифікація живих організмів», «Будова та властивості речовин», «Хімічні реакції», «Енергія», «Сили», «Звук», «Електричний струм», «Оболонки землі», «Земля у космосі». Кожен розділ містить орієнтовні види навчальної діяльності, у яких наведено теми для досліджень, обговорення у парах/групах, проєктної діяльності, роботи з інформацією, а також сформульовані навчальні та життєві проблеми, над вирішенням яких пропонується попрацювати учням. Очікувані результати навчання учнів сформульовано на основі орієнтирів для оцінювання та подано за 4-ма групами результатів, визначених Державним стандартом базової середньої освіти [7]. За переліком очікуваних результатів, учитель визначає освітні цілі кожного уроку, добирає відповідний навчальний зміст, методи, форми проведення навчального заняття та оцінювання здобувачів освіти.

Проаналізувавши модельну навчальну програму «Природничі науки. 7-9 класи» (<http://surl.li/uctgm>) учитель має конкретизувати її у навчальну програму, зокрема: деталізувати навчальні теми розділів (за потреби); розподілити навчальні години на вивчення тем кожного з розділів у межах загальної кількості годин, обумовленої навчальним планом закладу освіти на вивчення цього інтегрованого курсу; зазначити результати навчання, в обсязі не меншому, ніж визначено

Державним стандартом базової середньої освіти [7] або відповідною модельною навчальною програмою; обрати види навчальної діяльності, що будуть використовуватися в освітньому процесі для досягнення результатів навчання учнів. Така навчальна програма має бути затверджена педагогічною радою закладу освіти [20]. На її основі учитель розробляє календарно-тематичне планування, що має орієнтувати його у послідовності розгортання програмового змісту і формування очікуваних результатів навчання учнів, забезпечуючи, при цьому, цілісність і системність навчання.

Навчальний предмет «Географія»

Відповідно до Концепції «Нова української школа» [23], освітній процес в закладах загальної середньої освіти орієнтовано на досягнення результату навчання, що забезпечується новим змістом освіти, заснованим на формуванні в учнів ключових, загальнопредметних, предметних компетентностей.

Вивчення географії в умовах Нової української школи потребує нового розуміння концепції географічної освіти. Шкільна географія є навчальним предметом, що розвиває в учнів комплексний аналіз, навички моделювання й прогнозування, як природних, так і соціально-політичних явищ на трьох рівнях узагальнення: локальному, регіональному і глобальному.

Звертаємо увагу, що головною метою вивчення географії у 7-х класах є формування в учнів географічних знань про природу материків та океанів, їх цілісність і диференціацію природних умов. Водночас, розширюються знання про географічну оболонку та її компоненти. Зміст курсу створює необхідну основу для розуміння учнями ролі географічної оболонки у житті людини, впливу суспільства на природні умови.

Вивчення географії у 7-х класах є логічним продовженням курсу географії, що вивчався в 6-х класах, й значною мірою посиляється на його навчальний матеріал. Нагадуємо, що у 2024-2025 навчальному році у 7-х класах буде продовжуватися вивчення навчального предмета «Географія», за модельними навчальними програмами:

– модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Запотоцький С.П., Карпюк Г.І., Гладковський Р.В., Довгань А.І., Совенко В.В., Даценко Л.М., Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчук І.Г., Нікитчук А.В., Яценко В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горовий О.В.) (<https://numl.org/.223702>);

– модельна навчальна програма «Географія. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Коберник С.Г., Коваленко Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М.) (<https://numl.org/.323702>).

У змісті модельної навчальної програми авторів: Коберника С.Г., Коваленка Р.Р., Гільберг Т.Г., Даценко Л.М. обумовлено вивчення учнями тем 5 розділів: «Закономірності формування природи материків», «Материки тропічних широт», «Полярний материк», «Материки північної півкулі», «Закономірності формування природи океанів».

Зміст модельної навчальної програми авторів: Запотоцького С.П., Карпюк Г.І., Гладковського Р.В., Довганя А.І., Совенка В.В., Даценко Л.М.,

Назаренко Т.Г., Гільберг Т.Г., Савчука І.Г., Нікитчук А.В., Яценка В.С., Довгань Г.Д., Грома В.Д., Горового О.В. охоплює чотири розділи: «Картографічне зображення Землі», «Головні закономірності формування природи материків та океанів», «Природа материків», «Природа океанів».

На вивчення навчального предмета «Географія» у 7 класі рекомендовано 70 год./рік. (2 год./тижд.) [17].

Для вивчення географії у 7-х класах, за модельними навчальними програмами розроблено 7 підручників, перелік яких затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 05.02.2024 № 124 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» підручникам для 7 класу закладів загальної середньої освіти» та яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (<https://numl.org/.497402>). Звертаємо увагу, що електронні версії підручників розміщено в електронній бібліотеці на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/ubacm>).

Зауважуємо, що сучасні підручники з географії для 7-х класів є дієвим інструментом оновлення змісту освіти, що, передусім, ґрунтується, на реалізації особистісно орієнтованого, інтегрованого, діяльнісного та компетентнісного підходів до навчання. Підручники містять різні типи наочності: ілюстрації, таблиці, діаграми, графіки, схеми, карти тощо. Наявні в них QR-коди та посилання на вебресурси допоможуть учителю ще більше візуалізувати навчальний матеріал, що вивчається учнями.

Зазначаємо, що в шкільному курсі географії 7 класу особливе місце серед географічних знань, що сприяють формуванню наукового світогляду в учнів, посідають ті, що потребують розкриття причинно-наслідкових зв'язків.

У процесі вивчення навчального предмета та організації навчальної діяльності з географії, учні мають оволодіти вміннями розрізняти, у зв'язках між явищами та процесами, причину (фактор) і наслідок. Для цього, пропонуємо використовувати проблемні завдання різного рівня складності, компетентісно орієнтовані завдання. Такі види навчальної діяльності формують в учнів 7-х класів уміння працювати з підручником, тематичними картами, статистичними та графічно-статистичними матеріалами, кліматограмами, картосхемами; сприяють розвитку критичного мислення, умінню міркувати, самостійно здобувати знання; розвивають ключові компетентності.

Поряд із навчальними поняттями, причинно-наслідкові зв'язки та закономірності є домінантними елементами теоретичного блоку географічної науки.

Причинно-наслідковим зв'язкам належить основна роль у процесі засвоєння фізико-географічних закономірностей в 7-х класах, що виражають найбільш істотні, повторювані й відносно стійкі зв'язки та відносини.

У навчальному курсі «Географія» 7-х класів учні вивчають географічну зональність, із якою пов'язаний розподіл природних комплексів на поверхні материків, закономірності широтної зональності та кліматичної поясності. При цьому, вивчення прояву географічної зональності, як головної закономірності структури географічної оболонки Землі, має здійснюватися одночасно, зі

встановленням причинно-наслідкових зв'язків, що визначають її прояв.

У ході формування знань учнів про рослинний та тваринний світ природних зон материків, учителю варто зосередити увагу на встановленні причинно-наслідкових зв'язків, що визначають закономірний прояв на їх території особливостей клімату, ґрунтів, рослинності.

Вивчення географії в 7 класі потребує набуття практичних умінь і навиків, що формуються, зокрема під час виконання завдань, зазначених у розділі «Види навчальної діяльності» модельних навчальних програм.

Оцінюючи результати навчальної діяльності учнів, необхідно враховувати рівень засвоєння теоретичних знань, сформованості практичних умінь, навиків та цінностей, досвід дослідницької й творчої діяльності. Вимоги до оцінювання практичних робіт та досліджень висвітлено в «Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023-2024 навчальному році. Географія», розроблених Міністерством освіти і науки України до початку навчального року [20].

Вирішення навчально-пізнавальних та навчально-практичних завдань у ході проведення практичних та самостійних робіт, виконання дослідницьких проєктів та практикумів, дає можливість сформувати в учнів навички самостійного пошуку інформації, вміння критично її оцінити, інтерпретувати та презентувати.

Необхідно приділити увагу засвоєнню учнями алгоритмів складання описів і здійснення порівняльної характеристики; ознайомлювати учнів із категоріями подання наукових знань – гіпотезами та теоріями.

Звертаємо увагу вчителів географії на компетентнісно орієнтовану спрямованість шкільного курсу географії у 7-х класах. Нагадуємо, що організації компетентнісно орієнтованого навчання на уроках сприяє використання продуктивних методів навчання (проблемні, евристичні, дослідницькі), проєктування за допомогою гри, метод проєктів, активних та інтерактивних методів навчання.

Зауважуємо, що важливою вимогою до проведення сучасного уроку географії в 7-х класах є активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів, що має забезпечуватися використанням групових та ігрових форм організації освітнього процесу. Для цього, рекомендуємо вчителям використовувати уроки, що формують в учнів дух змагання, викликають у них творчий інтерес, зокрема: урок-подорож, урок-вікторина, урок розв'язання географічних задач, урок вирішення проблемних завдань тощо.

Акцентуємо увагу на використанні в освітньому процесі інтернет-ресурсів та онлайн-сервісів, що допомагає створити на уроці цікаве інтерактивне освітнє середовище, зокрема: веб-сайти наукових журналів, географічні блоги, електронні карти, атласи та репозитарії географічних даних, – дозволяють учням знайти актуальну та достовірну інформацію про географічні процеси і явища, окремі регіони і країни, природні умови і ресурси тощо.

Пропонуємо вчителям географії, задля подолання освітніх втрат, під час проведення уроків, використовувати такі навчальні ресурси: ребуси українською

(<http://surl.li/ucubp>), цікава наука (<https://numl.org/.931591>), експедиція Ukraïner (<https://ukraïner.net/>), світова мапа часу (<https://numl.org/.041591>), метеорологічні події на онлайн-карті Windy (<https://numl.org/.724391>).

Наголошуємо, що урок географії в 7 класі Нової української школи – це сучасний урок, на якому має панувати атмосфера інтелектуального, соціального, морального становлення особистості учня, що дозволяє йому досягти високих результатів у навчанні.

Навчальний предмет «Біологія»

Із 1 вересня 2024 року в 7-х класах Нової української школи розпочнеться цикл базового предметного навчання – упровадження Державного стандарту базової середньої освіти [7], що у свою чергу, спрямовано на зміни в організації освітнього процесу, що мають забезпечити можливості для формування в учнів ключових компетентностей, наскрізних умінь, та сприяти становленню у здобувачів освіти ціннісних орієнтирів.

У сучасних реаліях освітній процес у закладах освіти може відбуватися за різними формами організації процесу навчання (очна, дистанційна (сімейна, індивідуальна, екстернатна) та змішана). Під час їх реалізації доцільним буде керуватися нормативними документами, зокрема:

– методичними рекомендаціями щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні») [9];

– Санітарним регламентом для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти») [14] та іншими документами чинного законодавства.

Звертаємо увагу, що навчання змісту предмета «Біологія» в 7-му класі має базуватись на результатах, отриманих учнями у 5-6-х класах (адаптаційному циклі навчання), під час вивчення інтегрованих курсів «Пізнаємо природу», «Природничі науки», «Довкілля». Зазначаємо, що учні, по закінченню 6 класу (незалежно від того, за яким інтегрованим курсом відбувалося навчання), мають: володіти знаннями про різновиди організмів і ознаки живого (віруси, бактерії, гриби, рослини, тварини); характеризувати відмінності між тваринами і рослинами, одноклітинними та багатоклітинними організмами; мати уявлення про різноманітність рослинного і тваринного світів, розмноження рослин і тварин, клітинну будову організмів; аналізувати будову клітини (оболонка, цитоплазма, ядро, мітохондрії, хлоропласти, вакуолі). Також, здобувачі освіти, на цьому етапі, володіють поняттями про основні системи людини та їх значення (травна, нервова, серцево-судинна, опорно-рухова, дихальна, видільна); ріст і розвиток організму людини; вплив людини на навколишнє середовище тощо [7].

Зазначаємо, що основним документом у закладі освіти, що забезпечує досягнення учнями, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, вимог до обов'язкових результатів навчання учнів, є освітня програма.

У 2024-2025 навчальному році заклади освіти розробляють освітні програми для циклу базового предметного навчання базової середньої освіти на основі Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (зі змінами) (<http://surl.li/auwyd>) [17].

В освітній програмі заклад освіти визначає перелік навчальних предметів та/або інтегрованих курсів для реалізації кожної освітньої галузі, а також, за наявності, міжгалузеві інтегровані курси та предмети/курси вибіркового освітнього компонента, із урахуванням освітніх потреб учнів [17].

У 7-9-х класах природнича освітня галузь може бути реалізована в навчальному плані закладу освіти через зміст:

- окремих навчальних предметів – біологія, географія, фізика, хімія;
- інтегрованого курсу «Природничі науки».

Акцентуємо увагу: за умови організації вивчення окремих навчальних предметів у 7-х класах (зокрема «Біологія»), варто послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» [17].

Відповідно до навчального плану, заклад освіти здійснює вибір модельних навчальних програм для закладів загальної середньої освіти, із-поміж тих, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», що розміщені на офіційних сайтах Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/uakgx>) та Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tznls>). До навчального предмета «Біологія» розроблено три модельні навчальні програми:

- модельна навчальна програма «Біологія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Соболев В.І.) (<http://surl.li/ubhoa>);
- модельна навчальна програма «Біологія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Балан П.Г., Кулініч О.М., Юрченко Л.П.) (<http://surl.li/ubhol>);
- модельна навчальна програма «Біологія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Самойлов А.М., Тагіна О.В., Утєвська О.М.) (<http://surl.li/ubhpi>).

Для реалізації обраної модельної навчальної програми/розробленої навчальної програми, учитель, під час підготовки до уроків, може користуватися навчальними матеріалами авторських колективів, що здійснюють підтримку відповідних модельних навчальних програм авторськими навчальними матеріалами, і які, за підсумками експертизи, отримали відповідний гриф. Постійно оновлювані переліки таких матеріалів розміщено у відкритому доступі на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/dbikdy>).

Із метою більш детального ознайомлення з особливостями модельних

навчальних програм навчальних предметів «Хімія» та «Біологія», рекомендуємо вчителям переглянути матеріали обласного семінару «Актуальні питання реалізації змісту модельних навчальних програм із хімії та біології у закладах загальної середньої освіти (цикл базового предметного навчання в Новій українській школі)», перейшовши за покликаннями <http://surl.li/tznvs>.

Усі модельні навчальні програми природничої освітньої галузі розроблені на основі Державного стандарту базової середньої освіти [7], ґрунтуються на визначених стандартом ціннісних орієнтирах, охоплюють формування наскрізних в усіх ключових компетентностях умінь, обумовлюють реалізацію вимог до обов'язкових результатів навчання учнів у природничій освітній галузі, ураховують наступність між циклами навчання на рівнях початкової та базової середньої освіти, орієнтуються на компетентнісний потенціал, що визначає здатність природничої освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через, розвиток умінь і ставлень та базові знання учнів [22].

Одним із засобів навчання у 7-х класах залишається підручник. Рекомендуємо переглянути презентації 6 авторських концепцій підручників, що були проведені у рамках конкурсного відбору на ютуб-каналі Інституту модернізації змісту освіти, за покликанням: <http://surl.li/tznez>. Електронні версії підручників розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням <http://surl.li/ubhxq>.

Зазначимо, що формування предметної (біологічної) компетентності відбувається на основі процесу інтеграції навчального змісту з іншими складниками, а саме: географічним, фізичним, астрономічним, хімічним. Результатом сформованості предметної (біологічної) компетентності є розуміння учнями цілісності природничо-наукової картини світу.

Цифровізація системи освіти спонукає вчителів біології до пошуку і використання інноваційних методів навчання біології, що дозволить сформувати творчу особистість, яка здатна самостійно мислити, генерувати свої ідеї, ухвалювати нестандартні рішення. Задля компенсації освітніх втрат ефективними будуть інтерактивні та ігрові методи, біологічні та ситуаційні завдання, а також використання застосунків доповненої реальності:

– MozaBook – на сайті розміщені 2 посібники з біології для 7 класу НУШ. Кожен посібник збагачений тематичним цифровим контентом: відео, 3D, цифрові уроки, ігри, завдання, тести, вікторини, інструменти на допомогу вчителю – для пояснення конкретної навчальної теми (<http://surl.li/tzrdj>);

– Learningapps – платформа, що містить різні завдання практичного та теоретичного характеру (<http://surl.li/tzhsp>);

– «Цікава наука» – ютуб-канал, де можна подивитись інтерактивні та анімаційні фільми, короткі відео про досягнення біології, функціонування тих чи інших біологічних систем (<http://surl.li/tzqbc>).

Для організації та проведення практичних та лабораторних робіт, в онлайн-форматі, рекомендуємо використовувати цифрові навчальні платформи:

– AR_Book – навчальна платформа та мобільний додаток, що рекомендовано Міністерством освіти і науки України.

– Go_Lab – віртуальна лабораторія, де є найбільша безкоштовна колекція онлайн-лабораторій з хімії, фізики, математики, біології, географії та інших дисциплін (<https://www.golabz.eu/>).

Звертаємо увагу, що під час підготовки та проведення навчальних занять із біології у 7-х класах, учителям стануть у нагоді такі мережеві ресурси, сервіси та інструменти для організації онлайн та офлайн навчання:

- Урок.Освіта.UA (<http://surl.li/tzrna>);
- Український проєкт «Якість освіти» (<http://surl.li/ualsa>);
- платформа IZZI.UA (<http://surl.li/ualuf>);
- ВГ «Генеза» (<http://surl.li/uamdh>).

Пропонуємо вчителям скористатися методичними рекомендаціями «Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності», підготовленими Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, де містяться поради щодо особливостей організації діяльності закладів загальної середньої освіти у форматі дистанційної взаємодії між учасниками освітнього процесу, посилання на інтернет ресурси, приклади змістового моделювання тощо (<http://surl.li/uafmk>) [2].

Рекомендуємо вчителям, під час підготовки та проведення навчальних занять, використовувати корисні матеріали рубрики сайту Сумського ОППО «Куферок корисних застосунків (НУШ)», а саме: навчальні програми, підручники, навчально-методичні посібники, онлайн ресурси, освітні платформи тощо. Ознайомитися із матеріалами рубрики можна за покликанням: <http://surl.li/dpqki>.

Під час вивчення біології у 7-х класах варто надавати перевагу діяльнісним формам і методам навчання (дослідження, проектування, експеримент, командна робота тощо), розвивати в учнів уміння працювати з інформацією (пошук, аналіз, інтерпретація, оцінювання), спонукати учнів/учениць до генерування ідей та висловлення гіпотез. Доцільно поступово збільшувати частоту групового виконання досліджень та групового їх обговорення, для розвитку навиків установлення правил, важливості чути одnogрупника/одnogрупницю, уміння знаходити компроміси, планувати й розподіляти обов'язки, рефлексувати щодо ефективності роботи в групі тощо.

Провідним видом діяльності у 7-х класах є дослідницька робота, що має на меті сформувані в учнів навиків розв'язування як навчальних, так і життєвих проблем. Під час цього виду діяльності в учнів формується здатність до планування та виконання експериментів, пошуку та узагальнення інформації, перетворення інформації з однієї форми на іншу, її математичну обробку. До дослідницьких умінь належать уміння: бачити проблему, висувати гіпотези, визначати способи розв'язання проблеми й обирати оптимальний, визначати послідовність дій при проведенні дослідження, систематизувати інформацію, фіксувати дані/результати дослідження, інтерпретувати результати, робити висновки [1].

В оцінюванні результатів навчання учнів важливо розрізняти формувальне та підсумкове оцінювання. Формувальне оцінювання здійснюється з метою

допомогти учням усвідомити шляхи досягнення кращих результатів навчання, тоді як підсумкове оцінювання спрямовано на отримання даних про рівень співвіднесення навчальних досягнень учнів із обов'язковими (очікуваними) результатами навчання, визначеними Державним стандартом та/або освітньою програмою [17].

Навчальний предмет «Хімія»

Вивчення хімії у 7-х класах закладів загальної середньої освіти здійснюватиметься за Державним стандартом базової середньої освіти, що затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» [7], починаючи з 2024-2025 навчального року.

Звертаємо увагу, що розподіл навчальних годин на вивчення навчального предмета «Хімія» у 7-х класах має відбуватися відповідно до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти»)) [17].

Рекомендуємо: під час розподілу навчального навантаження урахувати особливості організації освітнього процесу, що зазначені в освітній програмі закладу, освітні втрати та індивідуальні освітні потреби учнів.

Реалізація змісту навчального предмета «Хімія» у 7-х класах має відбуватися за однією з 2-х модельних навчальних програм, зокрема:

- модельна навчальна програма «Хімія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Лашевська Г.А.) (<http://surl.li/tzeha>);
- модельна навчальна програма «Хімія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Григорович О.В.) (<http://surl.li/tzehi>).

Звертаємо увагу, що модельну навчальну програму обирає вчитель хімії, із урахуванням логіки її побудови, ґрунтуючись на хімічному складнику, що опанували учні у 5-6-х класах, під час вивчення інтегрованого курсу природничої освітньої галузі, освітніх потреб учнів тощо.

Акцентуємо увагу, що у 5-6-х класах, вивчаючи інтегрований курс природничої освітньої галузі, учні вже мали можливість одержати початкові хімічні знання з окремих питань, оскільки кожна з модельних навчальних програм має хімічний складник, що інтегрується з біологічним, фізичним, географічним та астрономічним компонентами. Так, аналізуючи зміст модельних навчальних програм, маємо зазначити, що здобувачі освіти ознайомилися з поняттями «тіло», «речовина», «атом», «молекула»; розглядали фізичні властивості тіл та досліджували фізичні властивості речовин; набували уявлення про будову речовин та їх можливі агрегатні стани; ознайомилися із явищем дифузії; досліджували чисті речовини і суміші (однорідні та неоднорідні), способи розділення сумішей (просіювання, відстоювання, фільтрування, випарювання, дія магнітом); опрацьовували склад атмосфери, літосфери,

гідросфери, зазначаючи найпростіші та найпоширеніші неорганічні речовини (їх хімічний склад та властивості), що входять до цих оболонок Землі; вивчали розчини, їх склад і способи виготовлення; досліджували хімічні явища та ознаки хімічних реакцій тощо. Проте, маємо зауважити, що у кожній із модельних навчальних програм об'єм вивчення цього матеріалу різний, тому вчителям хімії рекомендуємо ознайомитися більш детально з хімічним складником тієї навчальної програми, за якою працювали учні на адаптаційному циклі навчання та розробити, на основі цього, діагностичну роботу. Провести її з учнями доцільно на початку навчального року, щоби визначити рівень сформованості в них предметної (хімічної) компетентності та, виходячи із результату, скоригувати календарно-тематичне планування, виділивши достатню кількість годин на повторення. Результати такого діагностування рекомендуємо не вносити до класного журналу і не враховувати під час оцінювання за перший семестр.

Обираючи модельну навчальну програму з хімії, кожен учитель має усвідомлювати, що за цією навчальною програмою він буде працювати щонайменше протягом трьох років (повний цикл базового предметного навчання) і не зможе змінити її всередині циклу, зокрема при переході з 7-го до 8-го, або з 8-го до 9-го класів, оскільки кожна з них має особливості щодо реалізації вимог Державного стандарту базової середньої освіти [7] та різну послідовність досягнення навчального результату учнями на кінець циклу базового предметного навчання. Водночас, для класів, які тільки будуть розпочинати вивчення хімії у 2025 році, учитель зможе обрати програму іншого автора. У такому разі, у закладі освіти певний період часу вивчення навчального предмета «Хімія» буде відбуватися за різними програмами. Виходячи із зазначеного вище, до обрання модельної навчальної програми учителю рекомендуємо підійти свідомо, і проаналізувати:

- логіку побудови навчального матеріалу (послідовність навчальних тем, що розкривають зміст навчального матеріалу);
- запропоновані авторами види навчальної діяльності, що забезпечують діяльнісний підхід до організації процесу навчання;
- тематику дослідницьких робіт та можливість їх реалізації, із урахуванням матеріально-технічної бази кабінету хімії;
- навчально-методичне обладнання, що забезпечує і полегшує реалізацію ідей, закладених до модельної навчальної програми.

Окреслимо зміст навчального предмета «Хімія», що пропонують вивчати у 7 класі кожен із авторів.

За модельною навчальною програмою «Хімія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти автора Григоровича О.В., у 7-х класах запропоновано вивчення чотирьох тем, зокрема: «Хімія. Перші кроки», «Від хімічних елементів до хімічних сполук», «Досліджуємо речовини та суміші», «Моделюємо фізичні та хімічні явища».

Під час вивчення теми «Хімія. Перші кроки (розвиток уміння безпечного хімічного експерименту)» учні мають бути ознайомлені з правилами безпеки під час роботи в кабінеті хімії, лабораторним обладнанням і базовими операціями з

речовинами, методами дослідження природи (вимірювання, спостереження й експеримент). У темі «Від хімічних елементів до хімічних сполук» відбуватиметься формування знань про будову атома та утворені ними хімічні елементи, періодичну систему хімічних елементів та розташування в ній металічних і неметалічних елементів, прості речовини метали й неметали, хімічні формули та складні речовини. Вивчення фізичних властивостей речовин, дисперсних систем (розчини, аерозолі, суспензії, емульсії), властивостей речовин у сумішах та способи розділення сумішей, масової частки компонентів у суміші відбуватиметься у темі «Досліджуємо речовини та суміші». Завершиться вивчення хімії у 7-х класах, за цією модельною навчальною програмою, темою «Моделюємо фізичні та хімічні явища», у якій обумовлено розгляд фізичних і хімічних явищ, хімічних реакцій із записом схем та рівнянь хімічних реакцій, а також формування знань і умінь застосовувати закон збереження маси речовин.

Альтернативна модельна навчальна програма «Хімія. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти автора Лашевської Г.А. має дещо іншу логіку побудови змісту, а саме: «Здобуємо й застосовуємо хімічні знання безпечно», «Досліджуємо й моделюємо речовини, механічні суміші й системи речовин», «Досліджуємо і класифікуємо речовини».

Вивчення теми «Здобуємо й застосовуємо хімічні знання безпечно» має розпочатися розглядом хімії, як природничої науки, ознайомленням із шкільною хімічною лабораторією та правилами безпечної роботи в ній, науковими методами дослідження природи та інженерного дизайну в хімії, а також формуванням умінь планувати та протоколювати хімічні дослідження, виготовляти хімічну та косметичну продукцію. У темі «Досліджуємо й моделюємо речовини, механічні суміші й системи речовин» обумовлено формування знань та умінь щодо: фізичних властивостей чистих речовин; принципів та ознак проходження фізичних та хімічних змін речовин; складу та властивостей механічних сумішей і систем речовин, дисперсних систем (суспензії, емульсії, аерозолі, гелі тощо); фізичних способів розділення механічних сумішей і систем речовин; фізичних і хімічних змін речовин. Завершується вивчення хімії у 7-х класах темою «Досліджуємо і класифікуємо речовини», під час вивчення якої учні мають ознайомитися з об'єктами мікросвіту (атомами і молекулами), хімічними елементами та їхніми символами, хімічними формулами та поняттями про відносну атомну і молекулярну маси.

У кожній із модельних навчальних програм авторами запропоновано орієнтовні види навчальної діяльності, що, у свою чергу, мають сприяти реалізації компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого та інтегрованого підходів. Значний акцент робиться на організацію дослідницької діяльності, моделювання, виконання навчальних проєктів, запропоновано теми для опрацювання й обговорення в групах.

Звертаємо увагу, що обрана вчителем хімії модельна навчальна програма має бути конкретизована у навчальну програму, що затверджується рішенням педагогічної ради закладу освіти. Навчальна програма оформлюється за зразком

модельної навчальної програми, проте в ній має бути конкретизований зміст навчального предмета «Хімія», а саме: розширено або ущільнено зміст окремих розділів чи тем, зважаючи на потреби учнів, матеріально-технічне забезпечення, запити батьків тощо; доповнено програму регіональним компонентом (за потреби); доповнено/частково змінено тематику дослідницьких робіт; вилучено окремі питання, із метою уникнення надмірної деталізації змісту навчального матеріалу; зазначено кількість годин на вивчення кожної з тем, конкретизовано опис результатів навчання в обсязі, не меншому, ніж визначено у модельній навчальній програмі. Загальний обсяг змін у навчальній програмі, у порівнянні з модельною навчальною програмою, може бути не більшим 20% [20].

На основі навчальної програми, учитель складає календарно-тематичне планування, передбачивши, на початку навчального року, час на повторення і коригування знань учнів, зважаючи на освітні втрати. Кількість потрібних годин для цього рекомендуємо визначити, ґрунтуючись на результатах діагностичної роботи. Звертаємо увагу, що на сайті Всеукраїнської школи онлайн розміщено роботи для первинного (<http://surl.li/twhvg>) та вторинного (<http://surl.li/twhvr>) діагностування у вигляді тестування за курс 5-6-х класів. Використавши їх, учитель може визначити освітні втрати, перевірити рівень сформованості в учнів ключових і предметної компетентностей, та спланувати, відповідно, початок навчального року. Також рекомендуємо структурувати планування таким чином, щоби його можна було коригувати протягом року, у випадку виникнення необхідності.

Зміст модельної навчальної програми та навчальної програми реалізується за допомогою навчально-методичного забезпечення, що має гриф Міністерства освіти і науки України і його перелік постійно оновлюється на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/ucv1m>). Також, на цьому сайті в електронній бібліотеці можна переглянути підручники з навчального предмета «Хімія» різних авторів та авторських колективів у форматі pdf-файлів, а на платформі IZZI (<https://ua.izzi.digital/#/>) – електронний варіант підручника «Хімія. 7 клас» авторів Григоровича О.В. та Недоруба О.Ю.

Акцентуємо увагу, що протягом навчального року, провідною на уроках хімії має бути дослідницька діяльність учнів, що спрямована на досягнення обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти [7], зокрема: пізнання світу природи засобами наукового дослідження; опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту; усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, роль природничих наук і техніки в житті людини, відповідально поводить для забезпечення сталого розвитку суспільства; розвиток власного наукового мислення, що набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту.

Звертаємо увагу, що основними видами оцінювання результатів досягнення здобувачів освіти є формувальне та підсумкове. Воно здійснюється відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, за рекомендаціями щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо

оцінювання результатів навчання») [10]. Також, під час організації системи оцінювання з навчального предмета, рекомендуємо керуватися методичними рекомендаціями щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» зі змінами від 13.06.2024 № 836) [9].

Цифровізація системи освіти, що стрімко набирає обертів, дає можливість урізноманітнити уроки хімії за допомогою використання цифрових освітніх ресурсів, як в очному, так і в дистанційному форматах навчання. Із прикладами таких ресурсів та, розроблених на їх основі, завдань рекомендуємо ознайомитися, опрацювавши методичні рекомендації «Використання цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання учнів закладів загальної середньої освіти» (методичні рекомендації / за заг. ред. І.В. Удовиченко. Суми: ФОП Цьома С.П., 2023. 132 с.) [1].

Для надання методичної допомоги учителям хімії Сумської області, які у наступному навчальному році почнуть працювати у 7-х класах за модельними навчальними програмами, було проведено обласний семінар «Актуальні питання реалізації змісту модельних навчальних програм із хімії та біології у закладах загальної середньої освіти (цикл базового предметного навчання в Новій українській школі)». Під час заходу було розглянуто питання щодо нормативного та навчально-методичного забезпечення навчального предмета «Хімія», а також ознайомлено педагогів області з досвідом реалізації модельних навчальних програм учителями, які працюють у пілотних закладах освіти. Тому, рекомендуємо ознайомитися із матеріалами обласного семінару, що розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (<http://surl.li/uaekr>) та врахувати/використати їх під час планування й організації освітнього процесу з хімії у наступному навчальному році.

Навчальний предмет «Фізика»

Відповідно до структури Нової української школи та Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти [17], із 7 класу розпочинається цикл базового предметного навчання, а отже і вивчення навчального предмета «Фізика». Звертаємо увагу, що розподіл навчальних годин на вивчення цього навчального предмета у 7-х класах має відбуватися відповідно до Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [17].

Рекомендуємо: під час розподілу навчального навантаження урахувати особливості організації освітнього процесу, що зазначені в освітній програмі закладу, освітні втрати та індивідуальні освітні потреби учнів.

Для реалізації фізичного складника природничої освітньої галузі на циклі базового предметного навчання, авторськими колективами було розроблено 3 модельні навчальні програми, що мають гриф Міністерства освіти і науки України, зокрема:

– модельна навчальна програма «Фізика. 7-9 класи» (авт.: Максимович З.Ю., Білик М.М., Варениця Л.В., Коваль Г.С., Микитеєк О.М., Ординович М.Б., Созанський А.В., Шевців В.Ф.) (<http://surl.li/uaози>);

– модельна навчальна програма «Фізика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Кременський Б.Г., Гельфгат І.М., Божинова Ф.Я., Ненашев І.Ю., Кірюхіна О.О.) (<http://surl.li/uарaj>);

– модельна навчальна програма «Фізика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Головка М.В., Засекін Д.О., Засекіна Т.М., Крячко І.П., Ляшенко О.І., Мацюк В.М., Мельник Ю.С., Непорожня Л.В., Сіпій В.В.) (<http://surl.li/uарсс>).

Зміст зазначених модельних навчальних програм має реалізовуватися за допомогою навчально-методичного забезпечення, зокрема підручників із фізики. Нагадуємо, що вони у форматі pdf-файлів розміщені в електронній бібліотеці на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/uарgd>).

Обираючи модельну навчальну програму з фізики, кожен учитель має розуміти, що за нею буде організовано навчання з навчального предмета щонайменше протягом наступних трьох років (повний навчальний цикл – 7, 8 класи та 9 клас). Змінити її можна буде лише, розпочинаючи вивчення фізики із наступним 7 класом. А тому, рекомендуємо ретельно підійти до цього вибору, проаналізувавши логіку побудови змісту навчального матеріалу, пропонувані авторами орієнтовні види навчальної діяльності та очікувані результати навчання учнів.

Звертаємо увагу, що вчитель, на основі обраної модельної навчальної програми з фізики має розробити навчальну програму і подати її на затвердження педагогічною радою закладу освіти. Складаючи навчальну програму, доцільно конкретизувати зміст навчального матеріалу (можна переставляти послідовність вивчення навчальних тем, але так, щоби не втрачалася логіка побудови навчального контенту), визначити види навчальної діяльності, що будуть реалізовуватися під час вивчення фізики (учитель має право змінювати види навчальної діяльності, їх тематику тощо), розподілити кількість годин на вивчення кожної із тем, а також конкретизувати орієнтири для оцінювання, що мають відповідати вимогам Державного стандарту базової середньої освіти [7]. Маємо зауважити, що вчитель, складаючи навчальну програму на основі модельної навчальної програми, може її зміни/скоригувати не більше ніж на 20% [20].

Плануючи процес вивчення навчального предмета «Фізика», учитель має ґрунтуватися на вже наявних знаннях в учнів. Звертаємо увагу, що модельні навчальні програми інтегрованих курсів природничої освітньої галузі для 5-6-х класів, містять фізичний складник, що представлений наступним

навчальним матеріалом: фізичні величини (маса, температура, об'єм, час), вимірювальні прилади та інструменти; фізичні явища (механічні, теплові, світлові, звукові, електричні, магнітні), їх сутність, причини виникнення та принципи дії; дослідження різних об'єктів, використовуючи наукові методи пізнання природи (спостереження, експериментування, вимірювання, моделювання) тощо. Маємо зауважити, що у кожній із модельних навчальних програм об'єм вивчення цього матеріалу різний, а тому рекомендуємо учителям фізики попередньо ознайомитися зі змістом тієї навчальної програми, за якою працювали у 5-6-х класах, видами навчальної діяльності, що використовувалися учителем на адаптаційному циклі навчання, та спланувати освітній процес на уроках фізики із урахуванням попереднього досвіду здобувачів освіти.

За модельною навчальною програмою «Фізика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Кременський Б.Г., Гельфгат І.М., Божинова Ф.Я., Ненашев І.Ю., Кірюхіна О.О.), протягом першого року вивчення фізики (7-й клас) пропонується спочатку ознайомити здобувачів освіти з фізикою, як наукою про природу та її закономірності, із науковими методами, що використовують у фізиці для дослідження та пізнання природи. Далі, на прикладі вивчення закономірностей механічного руху, пропонується закріпити на практиці попередньо набуті знання про застосування методів фізичних досліджень. Після того, як буде вивчено механічний рух і поставлені перед учнями питання про причини його виникнення, пропонується перейти до розгляду взаємодії тіл, виникнення сил та їх дії в природі. Отже, протягом першого року вивчення фізики учні вивчатимуть три теми: «Методи пізнання природи. Фізика як природнича наука», «Механічний рух», «Взаємодія тіл. Сили в природі».

Вивчення навчального предмета «Фізика» за модельною навчальною програмою «Фізика. 7-9 класи» (авт.: Максимович З.Ю., Білик М.М., Варениця Л.В., Коваль Г.С., Микитеєк О.М., Ординович М.Б., Шевців В.Ф., Созанський А.В.), спрямовано на досягнення завдань щодо формування: цілісної картини світу; уявлень про фізику та астрономію як природничі науки через діяльнісний підхід; умінь здійснювати пошук інформації, перевіряти на достовірність та практично її застосовувати; здатності до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних змін і викликів; національної свідомості, загальної культури, світоглядних орієнтирів; екологічного стилю мислення і поведінки. Не менш важливими автори виділяють й наступні складники: розвиток творчих здібностей, дослідницьких, практичних навиків і навиків життєзабезпечення; розвиток наукового мислення; набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту індивідуально та у співпраці; оцінювання результатів своєї діяльності та діяльності групи; усвідомлення необхідності створення безпечного середовища; формування компетентної особистості, яка критично дивиться на речі, вирішує проблеми і не нудьгує на уроках. Досягти виконання цих завдань на рівні 7-го класу вчителям пропонується, вивчаючи теми п'яти розділів, зокрема: «Фізика й астрономія – науки про природу», «Механічний рух та його характеристики», «Сили в природі», «Тиск твердих тіл, рідин і газів», «Механічна робота і пружність. Енергія».

Модельна навчальна програма «Фізика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Головка М.В., Засекін Д.О., Засекіна Т.М., Крячко І.П., Ляшенко О.І., Мацюк В.М., Мельник Ю.С., Непорожня Л.В., Сіпій В.В.) складена на основі принципів: науковості та відповідності змісту навчання сучасним досягненням природничих наук, зокрема, й фізики, техніки та технологій; відповідності суспільним очікуванням та запитам сучасних здобувачів базової освіти; компетентісно-, особистісно орієнтованого та діяльнісного навчання; прикладної спрямованості базового курсу фізики; диференціації та інтеграції у їх органічному поєднанні; пропедевтики та наступності; логічної завершеності; спірально-концентричної побудови шкільного курсу фізики. Ґрунтуючись на них, у 7-х класах учні будуть вивчати наступні теми: «Вступ. Фізика – природнича наука», «Механічний рух», «Взаємодія тіл. Сила», «Тиск твердих тіл, рідин і газів», «Механічна робота, потужність, енергія».

Маємо зауважити, що в кожній із модельних навчальних програм зазначено компетентісний потенціал навчального предмета «Фізика», за допомогою якого формуються ключові компетентності, що визначені у Державному стандарті базової середньої освіти [7]. Очікувані результати навчання, що мають перевірятися під час усіх видів оцінювання, структуровано за групами результатів: «Пізнання світу природи засобами наукового дослідження», «Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту», «Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи».

Звертаємо увагу, що під час вивчення фізики (за будь-якою із трьох модельних навчальних програм), провідною є дослідницька діяльність, у процесі якої мають вирішуватись теоретичні й практичні завдання. Теоретичні завдання спрямовані, як правило, на вивчення і виявлення причин, зв'язків, залежностей, що дають змогу встановити характеристику об'єкта дослідження. Практичні завдання реалізуються у ході досліджень. Виходячи із тематики, проблеми досліджень та наявного матеріально-технічного забезпечення. Практичні дослідження можна реалізувати через спостереження, моделювання, проектування, конструювання, розв'язування задач, виконання дослідів, експериментів, лабораторних та практичних робіт, STEM-проектів тощо.

Рекомендуємо кожен із видів навчальної діяльності учнів, що використовує учитель під час вивчення навчального предмета «Фізика», оцінювати. Звертаємо увагу: основними видами оцінювання результатів досягнення здобувачів освіти є формувальне та підсумкове, що здійснюється відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, за рекомендаціями щодо оцінювання результатів навчання здобувачів освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання») [10]. Також, під час організації системи оцінювання з навчального предмета, рекомендуємо керуватися методичними рекомендаціями щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні (наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» зі змінами від 13.06.2024 № 836) [9].

**Навчальні предмети «Географія», «Біологія», «Хімія», «Фізика»,
«Астрономія»
8-11 класи**

Навчальний предмет «Географія»

Сучасні тенденції реформування загальної середньої освіти, визначені Концепцією «Нова українська школа», орієнтовані на підвищення якості освіти, формування компетентностей особистості, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві.

У 2024-2025 навчальному році навчання учнів у 8-9-х класах здійснюватиметься за навчальними програмами:

– «Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Географія. 6-9 класи» (<http://surl.li/ubkpp>);

– «Навчальна програма для учнів 8-9-х класів закладів загальної середньої освіти з поглибленим вивченням географії» (<http://surl.li/ubkqm>).

Вивчення географії у 8-х класах (Україна у світі: природа, населення) спрямоване на формування науково-географічної картини своєї держави, як складника світової спільноти держав на основі комплексного її вивчення. Цей навчальний курс допомагає учневі: усвідомити себе громадянином України; сформувати знання про природу та населення країни, свого регіону; виховати повагу до українського народу, його культури; відчувати себе справжнім патріотом своєї держави.

Особлива роль географії у 8-х класах полягає у значному її світоглядному потенціалі й тісних взаємозв'язках змісту із сучасністю та особистим досвідом учнів. Програма навчального курсу розрахована на 70 год./рік. (2 год./тижд.). У ній обумовлено виконання 11 практичних робіт, із яких 4 є обов'язковими для оцінювання (<https://numl.org/.866881>).

Важливим принципом побудови змісту курсу географії у 8-х класах «Україна у світі: природа, населення» (з поглибленим вивченням) є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико- та суспільно-географічних складників під час вивчення природи і населення України та свого регіону, на базі вже здобутих знань про природу материків і океанів, населення країн світу з курсу географії, що вивчався у 6-7-х класах.

Навчальна програма курсу для 8 класу з поглибленим вивченням географії, розрахована на 105 год./рік (3 год./тижд.). У ній обумовлено виконання 16 практичних робіт підсумкового характеру. Вісім практичних робіт на вибір учителя оцінюються обов'язково. Також, у ній запропоновано виконання 19 досліджень. Їх можна оцінювати вибірково (<https://numl.org/.891702>).

Вивченням географії у 9-х класах (Україна і світове господарство) завершується географічна освіта учнів в основній школі на базовому рівні. Провідною метою цього курсу є формування знань про тенденції розвитку національного та світового господарства й визначення місця України в сучасному світі. На навчальний курс відведено 52 год./рік (1,5 год./тижд.). У навчальній програмі обумовлено виконання 7 практичних робіт.

Навчальний курс географії у 9-х класах «Україна і світове господарство»

(із поглибленим вивченням) поєднує економіко-географічне країнознавство із загальною економічною та соціальною географією. Його метою є формування в учнів цілісного уявлення про навколишній світ, глибокий взаємозв'язок природи й населення, раціональне використання природних багатств та особливості ведення господарства в різних країнах світу. За цією навчальною програмою на вивчення навчального предмета відводиться 105 год./рік (3 год./тижд.). У навчальній програмі обумовлено виконання 15 практичних робіт, що спрямовані на розвиток в учнів умінь і навиків роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації. Вісім практичних робіт оцінюються обов'язково.

Із запропонованої тематики досліджень, що наведена у навчальній програмі курсу географії 9 класу «Україна і світове господарство», учень обирає, за власним бажанням, 1-2 теми (упродовж року) та виконує дослідження індивідуально або колективно (у парі або групі). Результати дослідження оцінюються вчителем (<https://numl.org/.891702>).

У 2024-2025 навчальному році навчання учнів у 10-11-х класах здійснюватиметься за навчальними програмами:

– «Географія. 10-11 класи. Рівень стандарту». Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (<http://surl.li/ubkzf>);

– «Географія. 10-11 класи. Профільний рівень». Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (<http://surl.li/ubkzw>).

Навчальний курс географії у 10-х класах (рівень стандарту) «Географія: регіони та країни» спрямований на формування в учнів: знань про особливості населення й просторової організації господарської діяльності у регіонах світу та окремих країнах; умінь орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах.

Наведений у навчальній програмі перелік країн для вивчення є орієнтовним. Учителю надається право додавати для детальнішого ознайомлення інші країни, що відповідають інтересам закладу освіти, з огляду на його можливі міжнародні зв'язки, а також пріоритетам зовнішньої політики України, із урахуванням сучасної політико-економічної ситуації у світі.

Навчальна програма шкільного курсу в 10-х класах (рівень стандарту) розрахована на 52 год./рік (1,5 год./тижд.). У ній обумовлено виконання 7 практичних робіт, що спрямовані на розвиток умінь і навиків роботи з географічними картами та іншими джерелами інформації (<https://numl.org/.966881>).

Навчальний курс географії у 10-х класах «Географія: регіони та країни» (профільний рівень) спрямований на розкриття глобальних та регіональних явищ і процесів, що відбуваються як у світі в цілому, так і в окремих субрегіонах, країнах і їх регіонах.

Окремі питання курсу доцільно пропонувати учням опрацьовувати самостійно, з метою подолання освітніх втрат. Необхідно стимулювати пізнавальну діяльність здобувачів освіти, використовуючи базові поняття, закономірності, типові плани комплексної характеристики територій (регіонів та окремих країн), розвивати навички самостійного пошуку та аналізу інформації,

прогнозування та проектування.

На цей навчальний курс відведено 175 год./рік (5 год./тижд.). У ньому обумовлено виконання 25 практичних робіт. Учитель оцінює 5 практичних робіт на вибір у кожному семестрі.

До більшості розділів курсу запропоновано орієнтовні теми досліджень творчого характеру. Під час презентації/захисту результатів такого дослідження учитель оцінює роботу (<https://numl.org/.101702>).

Навчальний курс географії в 11-х класах «Географічний простір Землі» розкриває сутність географічної науки в цілому; інтегрує знання про природу, людину і господарську діяльність; формує в учнів чіткі уявлення про основні закономірності будови і розвитку географічної оболонки та загальні суспільно-географічні закономірності світу, із метою забезпечення сталого розвитку. Навчальний курс безпосередньо пов'язаний не тільки з попередніми навчальними курсами географії, він також інтегрує знання, здобуті на заняттях з економіки, історії, інформатики тощо.

Навчальною програмою для 11 класу (рівню стандарт) обумовлено виконання 10 практичних робіт.

У навчальному курсі «Географічний простір Землі» 11 клас (профільний рівень) зроблено акцент на розгляд основних тенденцій і закономірностей розвитку географічної оболонки, її структурну особливість – горизонтальну (широтну) зональність. Закони еволюції, цілісності, колообігу речовин і енергії, ритмічності розглядаються для всіх сфер географічної оболонки, із урахуванням екологічних умов.

Окремий розділ присвячено вивченню топографії з основами геодезії, картографії, географічним інформаційним системам (ГІС) та дистанційному зондуванню Землі (ДЗЗ). Це відповідає вимогам сьогодення сучасного світу і з огляду на зростаюче значення такої інформації для територіальної організації господарства й інформаційного забезпечення обороноздатності держави.

В 11-х класах (профільний рівень) обумовлено виконання 54 практичних робіт. Учитель обов'язково оцінює 5 практичних робіт на вибір у кожному семестрі. До більшості розділів курсу запропоновано орієнтовні теми творчого характеру для проведення досліджень. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації (<https://numl.org/.101702>).

Наголошуємо, що у 8-9-х класах базового рівню та 10-11-х класах рівня стандарту учні також обирають, за бажанням 1-2 дослідження (упродовж року) із запропонованої тематики, та виконують їх індивідуально або в групі. Учитель оцінює таку роботу під час її захисту чи презентації. Обов'язковими для оцінювання в таких класах є й 2 практичні роботи у кожному семестрі (на вибір учителя).

Звертаємо увагу, що відповідно до інструктивно-методичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу з навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022-2023 навчальному році (лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 №1/9530-22 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та

викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022-2023 навчальному році») [19], обов'язково один раз на рік виконується підсумкова (контрольна) робота за текстами, що готує вчитель. Рекомендовано тестовий формат з картографічним завданням (<https://numl.org/.996881>).

Для вивчення навчального предмета «Географія» у 8-11-х класах закладів загальної середньої освіти рекомендуємо використовувати інструктивно-методичні рекомендації, розроблені Міністерством освіти і науки України у 2022, 2023 роках (лист Міністерства освіти і науки України від 12.09.2023 № 1/13749-23 (<http://surl.li/txuzg>) [20] та лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 № 1/9530-22 (<http://surl.li/ucmtu>) [19].

Інформуємо, що зміст навчальних програм реалізується в освітньому процесі за допомогою навчального забезпечення, що має гриф Міністерства освіти і науки України. Перелік навчального забезпечення щорічно оновлюється і розміщується на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://cutt.ly/4QFFdl6>). Звертаємо увагу, що електронні версії підручників з географії для 8-11-х класів закладів загальної середньої освіти розміщено на зазначеному вище сайті в електронній бібліотеці (<https://cutt.ly/anfrs7i>).

Звертаємо увагу, що наказом Міністерства освіти і науки України від 16.05.2024 № 701 «Про затвердження рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти» [13] затверджені модифіковані навчальні програми з географії, адресовані тим учням, що пропустили навчання або навчалися не за українськими навчальними програмами протягом тривалого періоду, а також усім, у кого є необхідність надолужити або повторно опрацювати навчальний матеріал.

Нагадуємо, що формування картографічних компетентностей на уроках географії є необхідним елементом сучасної освіти. Тому, з огляду на значення географічної карти у вивченні навчального предмета, доцільним є постійне використання картографічного методу в освітньому процесі. З цією метою на уроках географії необхідно використовувати різні інформаційно-комунікаційні засоби навчання: електронні атласи і посібники, відеофільми, презентації, анімації тощо.

Рекомендуємо вчителям географії, для створення інтерактивних карт, скористатися такими онлайн-інструментами: електронні географічні карти (<https://numl.org/.597402>), Seterra Online (<https://numl.org/.213091>) StoryMap (<https://storymaps.arcgis.com/>), ThingLink (<https://numl.org/.210091>), колекцією карт світу (<https://worldmapper.org/>), інтерактивними картами і атласами – Osvitanet (<https://new.osvitanet.com.ua/>).

Розширенню можливостей вчителів у підготовці та проведенні уроків, із формування в учнів інформаційно-цифрової компетентності, що є однією із складових Нової української школи, сприяє використання сучасних онлайн-ресурсів, розміщених на платформі Всеукраїнської школи онлайн (<https://lms.e-school.net.ua/>), де містяться тести, якими вчителі можуть скористатися для

діагностування рівня знань учнів, освітніх втрат. Використання таких тестів дозволяє вчителю вчасно виявити освітні втрати та надолужити їх, а саме: визначити, чи варто на початку 2024-2025 навчального року одразу розпочати процес опанування навчального матеріалу, обумовленого навчальною програмою, чи потрібно приділити увагу опрацюванню окремих навчальних тем зі шкільних курсів географії попередніх років.

У цілому зазначаємо, що вмале поєднання інтерактивних методів і прийомів навчання, різних видів діяльності, використання сучасного навчально-методичного комплексу допоможе вчителю побудувати якісний освітній процес, підвищити навчально-пізнавальну активність учнів, подолати освітні втрати, що, водночас, вплине на рівень засвоєння здобувачами освіти навчального матеріалу, формування у них предметної та ключових компетентностей.

Навчальний предмет «Біологія» та «Біологія і екологія»

Сучасна біологічна освіта наділена значним потенціалом у формуванні світогляду людини нового тисячоліття, збереженні здоров'я населення планети, розв'язанні актуальних екологічних проблем. В основі вирішення проблем – міцні біологічні знання, що дає сучасний урок біології, базуючись на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого, інтегрованого, діяльнісного підходів, реалізації наскрізних змістових ліній.

Виходячи з потреб сьогодення, метою природничої освітньої галузі є формування в учнів природничо-наукової компетентності, як базової, та відповідних предметних компетентностей, як обов'язкової складової загальної культури особистості і розвитку її творчого потенціалу, на основі компетентнісного, діяльнісного, інтегративного, особистісно-орієнтованого, дослідницького, проблемно-ситуативного, диференційованого та рефлексивного підходів до освітнього процесу [20].

В умовах воєнного стану в країні, під час організації освітнього процесу (Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні») [6], рекомендуємо вчителям біології та екології сконцентрувати увагу не лише на формуванні та розвитку в учнів ключових і предметної компетентностей, а і на їхній психологічній підтримці.

У залежності від безпекової ситуації в кожному населеному пункті, організація освітнього процесу в закладах освіти може відбуватися: в очному або дистанційному режимах, за змішаною формою.

У 2024-2025 навчальному році навчальні предмети «Біологія» у 8-9-х класах та «Біологія і екологія» у 10-11-х класах закладів загальної середньої освіти учні вивчатимуть за такими навчальними програмами:

– навчальна програма з біології для 6-9-х класів закладів загальної середньої освіти (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (<http://surl.li/cnovr>);

– навчальна програма з біології для 8-9-х класів закладів загальної середньої освіти з поглибленим вивченням біології, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 983 «Про затвердження

навчальних програм з поглибленого вивчення предметів для учнів 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» (<http://surl.li/abdyw>);

– навчальна програма з біології і екології для 10-11-х класів закладів загальної середньої освіти: рівень стандарту, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» (<http://surl.li/cnovv>);

– навчальна програма з біології і екології для 10-11-х класів закладів загальної середньої освіти: профільний рівень, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» (<http://surl.li/cnovx>).

Розподіл годин у всіх навчальних програмах є орієнтовним. Такий підхід дає можливість учителю творчої реалізації змісту навчальних програм: обирати більш доцільнішу, на його розсуд, послідовність розкриття навчального матеріалу в межах одного навчального року (але так, щоби не порушувалась логіка викладу), змінювати орієнтовну кількість годин, обумовлених для вивчення тем (розділів), здійснювати планування та використання резервних годин, до прикладу, для повторення, систематизації, узагальнення навчального матеріалу, контролю та оцінювання результатів навчання учнів, проведення шкільних екскурсій (для проведення останніх можна використовувати, також, час, відведений для навчальної практики), добирати об'єкти та використовувати для вивчення приклади з рідної місцевості.

Зміст навчальних програм «Біологія» (6-9 класи) та «Біологія і екологія» (10-11 класи) відображає підходи, визначені в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» (<http://surl.li/ubhcu>) [8] та Концепції «Нова українська школа» [23], а саме:

– реалізацію діяльнісного та компетентнісного підходів, що дозволяє акцентувати увагу педагогів на формування конкурентноздатної, всебічно розвиненої особистості учня, за рахунок включення до змісту біологічної освіти певних способів діяльності та розвитку ключових компетентностей;

– формування інформаційної компетентності, як предметної (уміння знаходити, структурувати інформацію, перетворювати її з однієї форми в іншу), так і комунікаційної (здатність встановлювати і підтримувати контакти, щоби успішно орієнтуватися на сучасному ринку праці);

– посилення практико- і особистісно-орієнтованого напрямів змісту біологічної освіти та виховного потенціалу, за рахунок включення відомостей прикладного характеру. В основній та старшій школі (на рівні стандарту) обумовлено засвоєння знань про живу природу, як цілісну систему, що має відповідні рівні організації (молекулярний, клітинний, організмівий, популяційний, екосистемний, біосферний), з притаманними їм ознаками життя; застосовування узагальненого підходу для пояснення процесів життєдіяльності,

розуміння біологічної картини світу, формування екологічної, генетичної і гігієнічної грамотності, оцінювання ролі знань з біології для сталого розвитку.

Організація освітнього процесу з навчальних предметів «Біологія» в 8-9-х класах та «Біологія і екологія» в 10-11-х класах у 2024-2025 навчальному році є тотожним 2023-2024 н.р. Тому, чинними залишаються методичні рекомендації 2023-2024 навчального року (додаток 8 до листа Сумського ОІППО від 18.08.2023 № 378/11-07 «Методичні рекомендації щодо вивчення змісту навчальних предметів у 7-11 класах закладів загальної середньої освіти у 2023-2024 н.р.»), що розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, у рубриці «Куферок корисних застосунків (НУШ)» за покликанням: <http://surl.li/tyuqh>.

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» [16], у всіх закладах загальної середньої освіти біологія в 8-9-х класах вивчається 2 год./тижд. У 8-9-х класах із поглибленим вивченням біології – 4 год./тижд. Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» [17], навчальний предмет «Біологія і екологія» у 10-11-х класах вивчається: на рівні стандарту – 2 год./тижд.; на профільному рівні – 5 год./тижд.

Зазначаємо, що вчителям біології необхідно продовжувати використовувати в педагогічній практиці освітні технології, що дозволяють ефективно реалізовувати вимоги Державного стандарту базової середньої освіти: технології критичного мислення, проблемного навчання, діяльнісного підходу, проєктні технології тощо [7].

Відповідно до нормативних документів, що регламентують шкільний освітній процес із біології та екології, практична складова забезпечується проведенням лабораторних досліджень, лабораторних і практичних робіт, дослідницького практикуму, міні-проєктів, демонстрацій, екскурсій [25].

Оцінювання навчальних досягнень учнів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» [11]. Тематична оцінка виставляється з урахуванням поточних оцінок за різні види навчальних робіт, у тому числі й за лабораторні (практичні) роботи. З огляду на це, у кожного учня має бути оцінка за виконання, як мінімум, однієї з лабораторних (практичних) робіт, обумовлених навчальною програмою у змісті певної теми.

Із метою визначення рівня освітніх втрат, об'єктивного семестрового оцінювання, що здійснюється на підставі тематичного оцінювання, доцільно використовувати різні форми перевірки навчальних досягнень учнів: усне опитування, виконання самостійних робіт, тестування (письмове, усне,

комп'ютерне), тематична контрольна робота. Для запобігання перевантаженню учнів не рекомендується проведення семестрової контрольної роботи з біології у кінці семестру.

Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень учнів з теми має відповідати очікуваним результатам навчання, визначеним навчальною програмою, та критеріям оцінювання й орієнтуватися не тільки на базові знання учнів, а й на вміння їх застосовувати. У практику біологічної освіти, на противагу тестовим вправам закритого типу, рекомендується введення завдань відкритого типу, що вимагають не лише короткої відповіді, але й пояснення, обґрунтування та висловлення власних суджень, і спрямовані, скоріше, на роздуми й використання знань, ніж на просто виклад фактичного матеріалу. Тобто, обов'язковим елементом тематичного контролю знань мають бути завдання з короткою та розгорнутою відповіддю. Оцінка за ведення зошитів з біології не виставляється.

Зазначаємо, що при оцінюванні вчителем лабораторних і практичних робіт учнів, перш за все, потрібно звернути увагу на практичні навички, визначені метою роботи, наприклад: уміння налаштовувати мікроскоп, виготовляти мікропрепарат, порівнювати об'єкти природи (тобто знаходити спільні і відмінні ознаки біологічних об'єктів), визначати які кімнатні рослини можна вирощувати в приміщенні з певними характеристиками середовища тощо.

Безперечною вимогою часу є освоєння комп'ютерних технологій, можливостей цифрових лабораторій (цифрових вимірювальних комплексів), що не тільки дозволяє інтенсифікувати діяльність вчителя та учня, а й виділити суттєві ознаки біологічних об'єктів, явищ, урізноманітнити контроль навчальних досягнень. Пропонуємо вчителям скористатися методичними рекомендаціями «Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності», розробленими Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти, де містяться поради щодо особливостей організації діяльності закладів загальної середньої освіти у форматі дистанційної взаємодії між учасниками освітнього процесу, посилання на інтернет ресурси, приклади змістового моделювання тощо (<http://surl.li/uafmk>) [2].

Сучасним онлайн-ресурсом для змішаного та дистанційного навчання учнів середньої та старшої школи з інформаційними матеріалами, що пройшли експертизу та відповідають державним освітнім стандартам, є Всеукраїнська школа онлайн (<https://lms.e-school.net.ua/>).

Корисні інформаційні матеріали для вчителів біології та екології, що можуть використовуватися вчителями, розміщено та постійно оновлюються на офіційному сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, зокрема у рубриці «Сторінка методиста → учителю біології», де створені теки: «Дистанційне навчання», «Тека вчителя біології під час воєнного стану», «НМТ/ЗНО з біології» тощо (<http://surl.li/hilgo>).

Навчальний предмет «Хімія»

У 2024-2025 навчальному році вивчення навчального предмета «Хімія» у 8-9-х класах буде продовжуватися, відповідно до кількісного розподілу годин, визначеного Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти II ступеня [15] та за чинними навчальними програмами, зокрема:

– «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Хімія. 7-9 класи» (8-9 класи – по 2 год./тижд.) (<http://surl.li/ublyb>);

– «Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням хімії. 8-9 класи» (по 4 год./тижд.) (<http://surl.li/ublyk>).

У старшій школі (10-11-і класи) вивчення хімії буде продовжуватися, відповідно до кількісного розподілу годин, визначеного Типовою освітньою програмою закладів загальної середньої освіти III ступеня [16] та за чинними навчальними програмами, зокрема:

– «Програма з хімії для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту) (1,5 і 2 год./тижд. відповідно) (<http://surl.li/ublxxm>);

– «Програма з хімії для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти (профільний рівень)» (4 і 6 год./тижд. відповідно) (<http://surl.li/ublxxm>).

Нагадуємо, що зазначені вище навчальні програми розміщені на сайті Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/uafwk>). Їх зміст реалізується за допомогою навчального та навчально-методичного забезпечення, що має гриф Міністерства освіти і науки України і щорічно оновлюється у переліку навчального забезпечення на сайтах Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua) та Інституту модернізації змісту освіти (<https://cutt.ly/4QFFdl6>). Звертаємо увагу, що вчитель, під час підготовки до уроків, має право користуватися різними навчальними виданнями, проте, рекомендувати для використання/опрацювання учням – лише ті, що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Значна частина підручників з хімії для різних класів розміщені у форматі pdf-файлів в електронній бібліотеці на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>). У нагоді учасникам освітнього процесу також можуть стати електронні підручники, що розміщені на платформі IZZI (<https://ua.izzi.digital/#/>), оскільки вони містять структурований теоретичний навчальний контент, навчальні відеоролики, відеодосліди до лабораторних і практичних робіт, інтерактивні вправи тощо. Особливо цей навчальний контент може стати актуальним у випадку проведення навчальних занять у дистанційному форматі.

Акцентуємо увагу, що специфіка вивчення навчального предмета «Хімія» у 8-11-х класах у 2024-2025 навчальному році залишається без змін. Тому, для реалізації навчальних програм, чинними є методичні рекомендації Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти 2017-2023 років, що розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти → мобільна сторінка методиста → учителю хімії (<https://cutt.ly/5nftfxL>).

Нагадуємо, що на початку навчального року потрібно провести первинний інструктаж з безпеки життєдіяльності в кабінеті хімії для тих учнів, які навчаються в очному або змішаному форматах, і зафіксувати його у

відповідному журналі. Наголошуємо, що організація процесу навчання на уроках хімії має відбуватися у предметному кабінеті, вимоги до якого прописані у методичному посібнику «Кабінет хімії – безпечний освітній простір», розміщеному на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти → мобільна сторінка методиста → учителю хімії → охорона праці (<https://cutt.ly/JZl4D3i>).

Для урізноманітнення процесу вивчення хімії та формування в учнів здатності до просторового мислення через візуалізацію навчального контенту, рекомендуємо використовувати цифрові освітні ресурси. Із прикладами таких ресурсів та розроблених на їх основі завдань рекомендуємо ознайомитися, опрацювавши методичні рекомендації «Використання цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання учнів закладів загальної середньої освіти»: методичні рекомендації / за заг. ред. І.В. Удовиченко. Суми: ФОП Цьома С.П., 2023. 132 с. [1]. Опрацювавши ці рекомендації, пропонуємо розглянути можливість і доцільність використання окреслених навчальних програм під час підготовки та проведення уроків з хімії, адаптувавши їх до власної методики організації процесу навчання.

Перебування здобувачів освіти тривалий час на дистанційному навчанні ставить перед учителями хімії виклики, щодо подолання в учнів освітніх втрат. Виявити прогалини у навчанні (освітні втрати) допоможуть діагностичні роботи, що доцільно провести на початку навчального року. Розробити до них завдання учителі хімії можуть самостійно, виходячи із зазначених у навчальній програмі з хімії очікуваних результатів навчання, або скористатися тими (первинне й вторинне діагностування), що розміщені на сайті Всеукраїнської школи онлайн, зокрема:

– для учнів 8-х класів тести первинного (<http://surl.li/uahfk>) та вторинного (<http://surl.li/uaibj>) діагностування з теми «Початкові хімічні поняття. Кисень. Вода»;

– для учнів 9-х класів тести первинного (<http://surl.li/uaici>) та вторинного (<http://surl.li/uaicn>) діагностування з теми «Будова атома. Хімічний зав'язок. Класи неорганічних сполук»;

– для учнів 10-х класів тести первинного (<http://surl.li/uaaic>) та вторинного (<http://surl.li/uaijd>) діагностування з двох тем «Вода. Розчини. Хімічні реакції» та «Найважливіші органічні сполуки».

Звертаємо увагу, що інструктивні рекомендації щодо їх використання, зазначені на початку кожної із діагностичних робіт. Також, зауважимо, що доступ до завдань можна одержати лише після проходження реєстрації на сайті Всеукраїнської школи онлайн.

Для організації процесу навчання хімії (особливо для учнів, які навчаються за індивідуальною, сімейною або екстернатною формами навчання), а також надолуження освітніх втрат, учителям хімії можуть стати у нагоді дидактичні напрацювання, що розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти: сторінка методиста → учителю хімії → програмно-методичне забезпечення та методичні рекомендації

(<http://surl.li/uaiyv>), організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти під час карантинних заходів (<http://surl.li/uaizo>). У зазначених вкладинках містяться 4 збірника тестових завдань для учнів 8-11-х класів, 2 збірника «Практичні аспекти технології графіки на уроках хімії» для основної та старшої школи, покликання на YouTube-канал «Досліди з хімії для зручного навчання» та схеми для повторення навчального матеріалу з хімії, що доцільно використати на початку року в 8-х, 9-х, 10-х класах. Тож, рекомендуємо з цими матеріалами ознайомитися і, за потреби, використати під час реалізації процесу вивчення навчального предмета «Хімія».

Звертаємо увагу, що, з метою надання учителям хімії допомоги у питаннях проведення навчального хімічного експерименту та підготовки учнів до НМТ із хімії, було проведено обласні тематичні методичні заходи. Учителям, які не мали можливості взяти у них участь, рекомендуємо ознайомитися із методичними рекомендаціями, що були надані за підсумками заходів, та переглянути відеозапис, перейшовши на сайт Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, зокрема:

– обласний науково-методичний семінар «Виконання навчального експерименту на уроках хімії за методикою наукового дослідження» (<http://surl.li/uajjw>);

– методичний поради́ник «Підготовка учнів закладів загальної середньої освіти до НМТ-2024 з хімії» (<http://surl.li/uajmh>).

Нагадуємо, що у 2025 році Україна візьме участь в основному етапі чергового, дев'ятого, циклу міжнародного дослідження якості освіти PISA. У межах дослідження 15-річні учні виконуватимуть завдання з ключових галузей PISA, а саме читання, математики та природничо-наукових дисциплін. Однак, особливу увагу буде відведено апробації завдань провідної галузі PISA-2025 – природничо-науковій. Тому, із метою підготовки учнів до зазначеного дослідження, рекомендуємо вчителям опрацювати і використати, під час навчальних занять, зразки завдань, що розміщені у збірниках:

– Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018» (зразки завдань у додатку А) (<http://surl.li/xuvz>);

– «PISA: природничо-наукова грамотність» (<http://surl.li/dbymw>);

– «Європейська якість навчання для кращої успішності учнів» (збірник завдань для розвитку природничо-наукової компетентності учнів у форматі PISA) (<http://surl.li/jydof>);

– «Збірник завдань для розвитку природничо-наукової компетентності учнів у вимогах PISA» (<http://surl.li/uaknl>);

– «Збірник завдань для перевірки грамотності» (за технологією PISA) (<http://surl.li/jydra>).

Також рекомендуємо ознайомитися із «Рамковим документом з природничо-наукової освіти PISA-2025» (<http://surl.li/uakju>), де зазначено нове бачення щодо природничо-наукової компетентності, яка формується у процесі здобуття природничо-наукової освіти.

Навчальні предмети «Фізика», «Фізика та астрономія»

У 2024-2025 навчальному році вивчення навчальних предметів «Фізика», «Фізика та астрономія» у 8-11-х класах має здійснюватися відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» [22], Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011 року) [8], розроблених на їх основі документів:

– для основної школи – Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти II ступеня (2 год./тижд. у 8 класі; 3 год./тижд. у 9 класі) [15] та навчальних програм:

«Фізика. 7-9 класи» навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів») (<http://surl.li/ubmed>);

«Фізика. 8-9 класи» навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів із поглибленим вивченням фізики (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 17.07.2013 № 983 «Про затвердження навчальних програм з поглибленого вивчення предметів для учнів 8-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів») (<http://surl.li/ubmen>);

– для старшої школи – Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти III ступеня (фізика і астрономія – 3 год./тижд. у 10 класі (рівень стандарт), 4 год./тижд. у 11 класі (рівень стандарт); фізика і астрономія (профільний рівень) – по 7 год./тижд. у 10-11-х класах; фізика (профільний рівень) – по 6 год./тижд. у 10-11-х класах; астрономія (профільний рівень) – по 2 год./тижд. у 10-11-х класах) [16] та навчальних програм:

– за умови вивчення фізики та астрономії, як двох окремих предметів – «Фізика. 10-11 класи» навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень) авторів, під кер. Локтевої В.М. (<http://surl.li/uahlv>); «Астрономія. 10-11 класи», навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень), авторів, під кер. Яцківа Я.Я. (<http://surl.li/ualkj>);

– за умови вивчення фізики і астрономії, як одного навчального предмета – «Фізика і астрономія. 10-11 класи», навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (рівень стандарту, профільний рівень), авторів, під кер. Ляшенка О.І. (<http://surl.li/uahnv>). У такому разі можливе послідовне або паралельне вивчення фізичного й астрономічного складників, а розподіл годин між ними здійснюється відповідно до навчальної програми.

Реалізація змісту навчальних програм має відбуватися за допомогою навчально-методичного забезпечення. Його перелік розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>) та постійно оновлюється протягом року, по мірі надання грифу Міністерства освіти і науки України. Також, нагадуємо, що на цьому сайті в електронній бібліотеці (<http://surl.li/uahld>) розміщено pdf-формат підручників із фізики для 8-9-х класів та із фізики і астрономії для 10-11-х класів. За потреби, учитель може використовувати будь-який із них для організації процесу вивчення навчального

предмета/навчальних предметів. Це може стати у нагоді під час проведення уроків у дистанційному форматі, або для учнів, які навчаються за сімейною або екстернатною формами і територіально перебувають за межами України.

Звертаємо увагу, що вивчення навчальних предметів «Фізика», «Фізика та астрономія» у 8-11-х класах у 2024-2025 навчальному році залишається без змін. Тому, для реалізації навчальних програм чинними є методичні рекомендації Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти 2022, 2023 р.р., що розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти → мобільна сторінка методиста → учителю фізики та астрономії → методичні матеріали (<http://surl.li/uakut>).

Нагадуємо, що з метою збереження здоров'я усіх учасників освітнього процесу та його якісної організації, необхідно дотримуватися вимог, зазначених у нормативних документах, зокрема:

– Санітарному регламенті для закладів загальної середньої освіти, затвердженому наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10.11.2020 за № 1111/35394 (<http://surl.li/uamil>) [14];

– Інструктивно-методичних матеріалах «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах», що надані у листі Міністерства освіти і науки молоді і спорту від 01.02.2012 № 1/9-72 «Про інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах» (<http://surl.li/uamoz>) [18];

– Правилах безпеки під час проведення навчальних занять у кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів, що затверджені наказом Міністерства надзвичайних ситуацій України від 16.07.2012 № 992 «Про затвердження Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів» (<http://surl.li/ucyuv>) [12].

Акцентуємо увагу, що на початку навчального року необхідно провести інструктаж з безпеки життєдіяльності в кабінеті фізики для тих учнів, які навчаються в очному або змішаному форматах, і зафіксувати його у відповідному журналі. За таких форм навчання, уроки мають проводитися у предметному кабінеті, за умов відсутності сигналу сповіщення «Повітряна тривога!», оскільки це дасть можливість реалізувати практичну/експериментальну складову навчальної програми. Із рекомендаціями, щодо організації проєктної діяльності та виконання лабораторних і практичних робіт можна ознайомитися у «Методичних рекомендаціях щодо навчання змісту предметів «Фізика», «Фізика та астрономія» у 2022-2023 навчальному році», що розміщені на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти» (<http://surl.li/uancj>).

У випадку унеможливлення проведення реального експерименту або за необхідності візуалізації навчального матеріалу фізичного змісту, рекомендуємо

учителям використовувати цифрові освітні ресурси, зокрема: сайт інтерактивних симуляцій PhET (<https://cutt.ly/3ZlYZSX>), програмне забезпечення від компанії Mozaik (<https://www.mozaweb.com/uk/>), освітній мобільний застосунок ArBook (<https://arbook.info/>), віртуальний навчальний симулятор лабораторних досліджень «Labster» (<https://www.labster.com/>), «Збірник відеозавдань із природничих дисциплін. Фізика» (<http://surl.li/uantm>).

Звертаємо увагу, що у зв'язку з тривалим перебуванням учнів на дистанційному або змішаному форматах навчання, а також із призупиненням уроків у випадку оголошення сигналу сповіщення «Повітряна тривога!», у школярів можуть сформуватися не стійкі знання з навчального предмета та накопичуватися освітні втрати. Тому, рекомендуємо на початку навчального року провести діагностичні роботи, із метою їх виявлення та своєчасного надолуження освітніх втрат. Для цього учителі фізики та астрономії можуть розробити власні завдання, або скористатися тими, що розміщені на сайті Всеукраїнської школи онлайн, зокрема:

- для учнів 8-х класів тести первинного (<http://surl.li/uaimg>) та вторинного (<http://surl.li/uaini>) діагностування по дві частини кожного;
- для учнів 9-х класів тести первинного (<http://surl.li/uaioa>) та вторинного (<http://surl.li/uaioh>) діагностування по дві частини кожного;
- для учнів 10-х класів тести первинного (<http://surl.li/uaiou>) та вторинного (<http://surl.li/uaipc>) діагностування по дві частини кожного.

Зауважимо, що інструктивні рекомендації щодо їх використання надані на початку кожної із діагностичних робіт. Доступ до них можна одержати лише після реєстрації на сайті Всеукраїнської школи онлайн. За результатами аналізу діагностичних робіт, рекомендуємо учителям скоригувати власні календарно-тематичні плани, виділивши навчальні години для коригування знань учнів та надолуження в них освітніх втрат із навчального предмета.

Рекомендуємо учителям фізики ознайомитися із «Рамковим документом з природничо-наукової освіти PISA-2025» (<http://surl.li/jydpX>), де зазначено нове бачення щодо природничо-наукової компетентності, яка формується у процесі здобуття природничо-наукової освіти. Звертаємо увагу, що у 2025 році заплановано проведення міжнародного дослідження і в українських закладах освіти. Провідною компетентністю, рівень сформованості якої має перевірятися, буде природничо-наукова грамотність, що формується саме засобами навчальних предметів природничої освітньої галузі. Тому, для підготовки учнів до цього виду міжнародного дослідження рекомендуємо учителям фізики послуговуватися матеріалами, що розміщені на сайті «PISA. UKRAINE» → корисні матеріали (<http://surl.li/uaokt>).

Навчальний предмет «Астрономія»

Реалізація змісту навчального предмета «Астрономія» у 2024-2025 навчальному році здійснюється відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» [22].

Освітній процес з астрономії у закладах загальної середньої освіти реалізується залежно від безпекової ситуації в кожному населеному пункті в

очному, дистанційному або змішаному форматах, із гарантуванням безпечних умов навчання для всіх учасників освітнього процесу.

Організацію освітнього процесу з астрономії у змішаному форматі навчання в умовах воєнного стану рекомендуємо здійснювати, урахувавши методичні рекомендації, надані у матеріалах «Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності», що розроблені Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти [2].

10-11 клас

Акцентуємо увагу, що в 2024-2025 навчальному році навчання астрономії у закладах загальної середньої освіти має здійснюватися за чинними навчальними програмами, розміщеними на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/>).

Вивчення цього навчального предмета може здійснюватися за двома варіантами:

– як окремий навчальний предмет – «Астрономія» (за програмою авторів, під кер. Яцківа Я.Я.) (<https://surl.li/uaisf>);

– як один навчальний предмет «Фізика і астрономія» (за програмою авторів, під кер. Ляшенка О.І.) (<https://surl.li/uaiuz>); можливе послідовне або паралельне вивчення фізичного та астрономічного складників, відповідно до розподілу годин, згідно з навчальною програмою.

Наголошуємо, що розподіл годин на вивчення астрономії у 10-11-х класах здійснюється відповідно до навчального плану Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493 «Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня») [16]:

– фізика і астрономія – 3 год./тижд. у 10-х класах, 4 год./тижд. в 11-х класах;

– фізика і астрономія (профільний рівень) – 7 год./тижд. у 10-11-х класах;

– астрономія (профільний рівень) – 2 год./тижд. у 10-11-х класах.

Необхідною умовою формування ключових та предметної компетентностей учнів у процесі навчання астрономії є діяльнісна спрямованість навчання в освітньому процесі, що визначає постійне долучення учнів до різних видів навчально-пізнавальної діяльності, із метою здобуття нових знань (практичний напрям).

Ефективним засобом формування ключових й предметної компетентностей учнів у процесі навчання астрономії є навчальні проекти. Виконання навчальних проектів обумовлює поєднання дослідницької, творчої діяльності учнів, спрямованої на отримання самостійних результатів навчання, за консультативної допомоги вчителя. Тематика навчальних проектів з астрономії визначається вчителем і може ініціюватися учнями. Кількість годин, що відводиться на виконання навчальних проектів, а також їх послідовність

визначається вчителем. Кількість виконаних та оцінених проєктів може бути довільною, але не менше одного за навчальний рік.

Навчання «Астрономії» у 10-11-х класах необхідно здійснювати на основі:

- використання діяльнісного, компетентнісного, інтегрованого, особистісно орієнтованого, системного підходів до навчання;
- упровадження інноваційних технологій навчання: критичного мислення, імерсивної (технології доповненої реальності), візуалізації, інтерактивних технологій, кейс-технології, технологій проблемно-діалогічного, змішаного, проєктного, дослідницького навчання;
- використання продуктивних методів навчання (проблемні, евристичні, дослідницькі), активних та інтерактивних методів навчання.

Організуючи освітній процес, учителю варто пам'ятати, що компетентісно орієнтоване навчання визначає зміщення акцентів із накопичення нормативно визначених знань, на формування умінь і навиків, вироблення й розвиток умінь та навиків в учнів. Саме за таких умов відбувається «включення» механізмів формування компетентностей та досягнення вагомих навчальних результатів.

Доцільно використовувати можливості застосунків, платформ, баз ресурсів тощо, а саме:

– віртуальні дошки: Padlet (<https://padlet.com/>), Jamboard (<https://jamboard.google.com/>), Lino It (<https://en.linoit.com/>), Trello (<https://trello.com/uk>);

– онлайн сервіси для дистанційної перевірки знань, створення навчальних тестів, інтерактивних вправ, інфографіки, ребусів: google форми (<https://www.google.com.ua>); Online Test Pad (<https://onlinetestpad.com/ua/>); LearningApps.org (<https://learningapps.org/>); Kahoot (<https://kahoot.com>); Classtime (<https://www.classtime.com/uk>); Canva (<https://www.canva.com/>); EDpuzzle (<https://edpuzzle.com/>); Liveworksheets (<https://www.liveworksheets.com/>); Classkick (<https://app.classkick.com>); Wizer.me (<https://app.wizer.me/>);

– сервіси для створення ментальних карт: MindMeister (<https://www.mindmeister.com/>), Mindomo (<https://www.mindomo.com/>), Cacco (<https://cacao.com/>);

– мобільний застосунок «Всеукраїнська школа онлайн» (<https://lms.e-school.net.ua/>), що містить відеоуроки, конспекти занять, тестові завдання з астрономії (10-11 клас), а також кабінет учителя для організації віртуальних класів, зворотного зв'язку, моніторингу успішності учнів;

– освітня платформа «УМІТИ» (<https://umity.in.ua/resources/>) та інші.

Оцінювання рівня оволодіння учнями узагальненими експериментальними умінями та практичними навиками роботи здійснюються не лише за результатами виконання лабораторних робіт, а й за результатами інших видів експериментальної діяльності (експериментальні завдання, домашні досліди й спостереження, навчальні проєкти, конструювання, моделювання тощо), що дають змогу їх виявити.

Із метою розвитку творчих здібностей учнів у процесі навчання астрономії,

рекомендуємо залучати учнів до інтелектуальних змагань, а саме Всеукраїнської учнівської олімпіади з астрономії, проблемно-пошукової (дослідницької) діяльності тощо.

Використані та основоположні джерела

1. Використання цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання учнів закладів загальної середньої освіти : методичні рекомендації / за заг. ред. І.В. Удовиченко. Суми : ФОП Цьома С.П., 2023. 132 с. URL: <http://surl.li/txuzq>
2. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. 200 с. URL: <http://surl.li/uafmk> (дата звернення: 31.05.2024).
3. Інноваційна розробка вчителя як засіб професійного зростання : інформаційно-методичний збірник / уклад.: І.В. Удовиченко, О.П. Сердюк, А.В. Метейко, О.В. Третьякова. Суми : ФОП Цьома С.П., 2024. 44 с.
4. Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ : лист Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти від 28.10.2022 № 463/11-10. URL: <http://surl.li/fcldz> (дата звернення: 31.05.2024).
5. Природнича освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи: методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти / уклад. А.В. Метейко; за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2022. 88 с. URL: <http://ir.soippo.edu.ua/handle/123456789/393> (дата звернення: 31.05.2024).
6. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2> (дата звернення: 12.08.2024).
7. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://cutt.ly/WHyJPDi> (дата звернення: 31.05.2024).
8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392. URL: <http://surl.li/ucmpn> (дата звернення: 31.05.2024).
9. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563. URL: <http://surl.li/txuzm> (дата звернення: 31.05.2024).
10. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92715/ (дата звернення: 12.08.2024).
11. Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222. URL: <http://surl.li/ucmbz> (дата звернення: 31.05.2024).
12. Про затвердження Правил безпеки під час проведення навчально-виховного процесу в кабінетах (лабораторіях) фізики та хімії загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства надзвичайних ситуацій України

від 16.07.2012 № 992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1332-12#Text> (дата звернення 31.05.2024).

13. Про затвердження Рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.05.2024 № 701. URL: <http://surl.li/ucmzi> (дата звернення: 31.05.2024).

14. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 31.05.2024).

15. Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0405729-18#Text> (дата звернення: 31.05.2024).

16. Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня: наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0408729-18#Text> (дата звернення: 31.05.2024).

17. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 (зі змінами). URL: <https://cutt.ly/rHyZv09> (дата звернення: 14.08.2024).

18. Про інструктивно-методичні матеріали «Безпечне проведення занять у кабінетах природничо-математичного напрямку загальноосвітніх навчальних закладах» : лист Міністерства освіти і науки молоді і спорту від 01.02.2012 № 1/9-72. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/27214/ (дата звернення: 31.05.2024).

19. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022-2023 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 № 1/9530-22. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87596/ (дата звернення: 31.05.2024).

20. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2023-2024 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 12.09.2023 № 1/13749-23. URL: <http://surl.li/txuzg> (дата звернення: 31.05.2024).

21. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://surl.li/ixnq> (дата звернення: 31.05.2024).

22. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://cutt.ly/OXrduY1> (дата звернення: 31.05.2024).

23. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до

2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р.
URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs> (дата звернення: 31.05.2024).

24. Топузов О.М. Загальна методика навчання географії: Підручник / О.М. Топузов, В.М. Самойленко, Л.П. Вішнікіна. Київ : ДНВП «Картографія», 2012. 512 с.

25. Щодо методичних рекомендацій про викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2020-2021 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430. URL: <http://surl.li/himcm> (дата звернення: 31.05.2024).

26. Щодо окремих питань організації освітнього процесу в умовах воєнного стану : лист Міністерства освіти і науки України від 03.11.2023 № 1/17310-23. URL: <http://surl.li/ucmgk> (дата звернення: 31.05.2024).

Методист навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку Сумського ОППО

А.В. Метейко

Методист навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку Сумського ОППО

В.Д. Попов

Методист навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку Сумського ОППО

О.В. Верба

Методист навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку Сумського ОППО

І.В. Коренева

(Підписи наявні в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти
у громадянській та історичній освітній галузі
у 2024-2025 н.р.**

Освітній процес у 2024-2025 навчальному році має бути організовано в безпечному освітньому середовищі з дотриманням рекомендацій Державної служби з надзвичайних ситуацій.

З метою створення для учнів безпечних умов, Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти рекомендує на початку навчального року повторити з дітьми правила поведінки під час повітряної тривоги та артобстрілів.

Варто пам'ятати, що дотримання вимог щодо реагування на сигнали оповіщення «Усім увага! Повітряна тривога!» є обов'язковим для всіх учасників освітнього процесу.

Для створення безпеки та психологічної підтримки учнів, Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти рекомендує ознайомитися з порадами психологів на теми життєстійкості, ментального здоров'я, самопідтримки, що розміщено на ресурсах: ЮНІСЕФ Україна, громадської організації «Смарт освіта», всеукраїнської програми «Ти як?».

Відповідно до Указу Президента України від 16.03.2022 № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», із метою вшанування пам'яті загиблих, щоденно о 09 годині 00 хвилин варто проводити загальнонаціональну хвилину мовчання [14].

***Громадянська та історична освітня галузь
5-7 клас***

Організація освітнього процесу в 5-7-х класах закладів загальної середньої освіти, у 2024-2025 навчальному році має здійснюватися відповідно до Законів України: «Про освіту» [12], «Про повну загальну середню освіту» [11]; Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, Державного стандарту базової середньої освіти.

Із метою організованого початку 2024-2025 навчального року в 5-7-х класах, рекомендуємо опрацювати Постанову Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» (<https://cutt.ly/vDsA5Xe>) [13], наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» (<http://surl.li/ybibsl>) [17], методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5-х класах НУШ (лист Сумського ОШПО від 28.10.2022 № 463/11-10 «Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ») [3].

Для надолуження освітніх втрат, ефективного навчання та забезпечення виконання модельних навчальних програм, на початку навчального року, рекомендуємо: провести моніторинг знань учнів, за допомогою усного чи письмового опитування; визначити теми, що потребують повторення; провести бесіди для психологічного налаштування учнів на процес навчання тощо.

У 2024-2025 навчальному році для учнів 5-6-х класів будуть чинними модельні навчальні програми (затверджені наказом Міністерством освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти») [15]: «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас», «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас», «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)», «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)», з якими можна ознайомитися на сайті Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України за покликанням: <http://surl.li/ulcow>.

Окрім того, з метою надолуження освітніх втрат учнями 5-6-х класів, які пропустили навчання або тривалий час не навчалися за українськими освітніми програмами, рекомендуємо опрацювати рекомендації щодо використання модифікованих програм із української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 16.05.2024 № 701 «Про затвердження Рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти») [18].

Із модельними навчальними програмами для учнів 7-х класів громадянської та історичної освітньої галузі: «Історія України. 7-9 клас», «Всесвітня історія 7-9 класи», «Історія: Україна і світ. 7-9 класи (інтегрований курс)» можна ознайомитися на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <http://surl.li/tzhju>.

Окрім того, у 2024-2025 навчальному році для учнів 5-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти (для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку) чинною залишається модельна навчальна програма «Вступ до історії України та громадянської освіти» (авт. Косенко Ю.М.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 383 «Перелік модельних навчальних програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України») [8]; для учнів 7-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти чинною є модельна навчальна програма «Історія України» для 7-9-х класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (авт.: Тороп К.С., Василенко Б.В., Ляшенко В.В.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 13.06.2023 № 724 «Перелік модельних навчальних програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами,

яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України») (<http://surl.li/jxrxxv>) [7].

Акцентуємо увагу, що навчальні предмети «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас», «Досліджуємо історію і суспільство. 5-6 класи (інтегрований курс)», «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи (інтегрований курс)» для учнів 5-х класів громадянської та історичної освітньої галузі належать до адаптаційного циклу базової середньої освіти та носять інтегрований і пропедевтичний характер. Наголошуємо, що навчання історії у 5-х класах має бути спрямоване на формування у здобувачів освіти компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, виховання шанобливого ставлення до родини, суспільства, національних і культурних цінностей українського народу.

Особливостями навчального курсу «Історія України. Всесвітня історія» для 6-х класів є: вивчення історичного матеріалу за хронологічним і змістово-логічним принципом, у поєднанні навчального матеріалу давньої історії України та всесвітньої історії; поєднання аудіального та візуального сприйняття інформації та роботи з нею; вироблення навиків здобування та використання інформації, її критичного осмислення; формування загальних уявлень, системи цінностей, замість заучування дат, термінів, понять, біографій.

Наголошуємо, що формування в учнів 7-х класів розуміння цілісності історичного процесу, а саме: увиразнення спільних явищ, тенденцій у минулому і сучасності України та Європи (V-початку XV ст.), особливостей вітчизняного минулого й сьогодення, неможливі без внутрішньогалузевої та міжгалузевої інтеграції змісту навчання й діяльності учнів. Тому, інтеграцію, як один із ключових складників Державного стандарту базової середньої освіти предметів громадянської та історичної освітньої галузі, доцільно реалізовувати через: розгляд подій і процесів української історії у контексті європейської і світової історії; дослідження впливу подій і процесів в Україні на інші країни; застосування компетентнісно орієнтованих завдань і проєктів.

Із метою ефективної організації освітнього процесу в 7-х класах, рекомендуємо ознайомитися з навчальними матеріалами методичного порадилика «Організація освітнього процесу в 7-х класах закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації НУШ: громадянська та історична освітня галузь», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за покликанням: <http://surl.li/tzhkb>.

Для посилення мотивації навчання учнів, рекомендуємо на уроках створювати емоційно-психологічний настрій колективу, за якого учні не боятимуться висловлювати думки; під час контролю знань, – урахувати індивідуальні властивості учнів.

Окрім того, наголошуємо на диференціації навчання, використовуючи на уроках історії вправи різного рівня складності з визначенням історичної постаті, аналізу історичного джерела; вправи для роботи з історичною (контурною) картою, що дасть можливість учням відчути успіх у виконанні завдань.

Звертаємо увагу, що календарно-тематичне та поурочне планування вчитель здійснює у довільній формі, у тому числі, із використанням друкованих чи електронних джерел. Ураховуючи принципи академічної свободи, учитель самостійно визначає форми та методи роботи, види пізнавальних завдань, зберігаючи при цьому цілісність програми щодо реалізації компетентнісного підходу у навчанні.

Наголошуємо, що з історії не передбачено обов'язкових письмових узагальнюючих чи контрольних робіт. Формати проведення уроків учитель обирає особисто. Окрім того, на уроках тематичного контролю оцінюються результати виконаних завдань усіма учнями, оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках узагальнення здійснюється на розсуд учителя.

Звертаємо увагу, що основним засобом навчання учнів залишається – підручник. З електронними версіями підручників з історії України та всесвітньої історії для учнів 5-7-х, 8-11-х класів, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України, можна ознайомитися на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <http://surl.li/ulcpp>.

Під час організації навчання, як в очному, так і в дистанційному форматах, Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти рекомендує до використання інформаційні матеріали для вчителів історії, основ правознавства, громадянської освіти, що розміщено на сайті Сумського ОІППО, розділ «Мобільна сторінка методиста» (<http://www.soippo.edu.ua/>).

Організовуючи освітній процес у 5-7-х класах, учитель має підтримувати пізнавальну та соціальну активність учнів, спрямовану на: використання учнями цифрових технологій для пошуку історичної інформації, її добору, перевірки, упорядкування та поширення; формування вмінь в учнів працювати в групі; визначати ризики та наслідки впливу людини на довкілля; уміння аналізувати та узагальнювати здобуту інформацію.

Під час навчання історії у 5-7-х класах доцільно: поєднувати фронтальну (бесіди, колективне обговорення), індивідуальну роботи з групою; активно використовувати дослідницьку, пошукову, творчу роботи; створювати імітаційні життєві ситуації; реалізовувати творчі, дослідницькі проекти; здійснювати віртуальні екскурсії тощо.

Організація навчання історії 5-7-х класів має бути спрямована на оперування учнями в кожному наступному класі більшим обсягом історичної інформації, понять і категорій; підвищення ступеня самостійності учнів – від виконання завдання за детальною інструкцією вчителя до власного розв'язання навчальної проблеми.

Рекомендуємо використовувати, із метою формування просторового мислення учнів 5-7-х класів на уроках історії, карту як джерело знань, а саме: навчати учнів визначати географічне розташування відповідних природних і соціальних об'єктів; пояснювати, як географічне положення впливає на спосіб життя і світогляд людей, що таке громадський простір, його значення для суспільства тощо.

Звертаємо увагу, що системне застосування форм, методів і прийомів активного навчання історії, таких, як: мозковий штурм, дискусія, рольова гра,

моделювання, аналіз кейсів; проєктна технологія, взаємонавчання, робота в малих групах, має поєднуватися з іншими формами та методами навчання, такими, як: робота з підручником, візуальними та іншими джерелами.

Беручи до уваги вікові особливості пізнавальної активності учнів, рекомендуємо використовувати в освітньому процесі комплекти навчально-методичного забезпечення громадянської та історичної освітньої галузі для учнів 5-7-х класів, із якими можна ознайомитися на сайтах установ і видавництв: Інституту педагогіки НАПН України (<https://undip.org.ua/to-teachers/textbooks/>), «Літера» (<http://surl.li/tzhkp>), «Генеза» (<https://www.geneza.ua/>), «Оріон» (<http://surl.li/tzhkh>), «Ранок» (<https://www.ranok.com.ua/>) тощо.

Із методичними рекомендаціями щодо організації освітнього процесу, посилення мотивації учнів у навчанні історії, навчально-методичним забезпеченням громадянської та історичної освітньої галузі, із прикладами завдань для реалізації діяльнісного підходу до навчання учнів 5-6-х класів закладів загальної середньої освіти в умовах нової української школи, можна ознайомитися у посібнику «Громадянська та історична освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи: методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти (укладач Третьякова О.В.; редактор Удовиченко І.В.)», що розміщено на сайті Сумського ОШО за покликанням: <http://surl.li/kdgpf> [2].

Наголошуємо, що ведення класних журналів у 5-6-х класах здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496 «Про затвердження інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» [16]. Із методичними рекомендаціями щодо заповнення сторінок класного журналу в 5-х класах закладів загальної середньої освіти можна ознайомитися на сайті Сумського ОШО (рубрика «Куферок корисних застосунків НУШ», підрубрика «Поради методистів СОШО») за покликанням: <http://surl.li/jxrzy>.

Із метою формування в учнів критичного мислення, під час роботи з інформаційними джерелами, навчання сприймання інформації, оцінювання якості інформації, підвищення загальнокультурного рівня особистості, рекомендуємо до використання в освітньому процесі модельну навчальну програму «Основи медіаграмотності» (5-6 класи) для закладів загальної середньої освіти (<https://cutt.ly/2ZaUwCw>) [4] та посібник «Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5-6 класи)», із яким можна ознайомитися за покликанням: https://medialiteracy.org.ua/wp-content/uploads/2022/05/MediaOsvita_2022.pdf.

Освітня галузь «Суспільствознавство»

Навчальний предмет «Історія»

У 2024-2025 навчальному році чинними для учнів 8-11-х класів залишаються навчальні програми (зі змінами, наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам») [9], що розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України за покликаннями: 8-9 класи – <http://surl.li/ulsuf>, 10-11 класи – <http://surl.li/ulsun>.

Зміст освітньої галузі «Суспільствознавство» у 2024-2025 навчальному році реалізується шляхом вивчення окремих навчальних предметів: «Історія України» (8-11 класи), «Всесвітня історія» (8-11 класи) та інтегрованого курсу «Історія: Україна і світ» (10-11 класи).

Під час вивчення у 8 класі історії України (52 год./рік., 1,5 год./тижд.) та всесвітньої історії (35 год./рік., 1 год./тижд.), варто: акцентувати увагу учнів на подіях, явищах, процесах української та світової історії (кінець XV-XVIII ст.), що сприяли економічному, політичному, соціальному розвитку країн; розвивати в учнів уміння аналізувати візуальні та історичні джерела, висловлювати судження; застосовувати та пояснювати терміни та поняття; продовжувати формувати у дітей уміння і навички роботи з історичною картою.

Під час вивчення в 9-х класах історії України (52 год./рік., 1,5 год./тижд.) і всесвітньої історії (35 год./рік., 1 год./тижд.), із метою підвищення ефективності процесу навчання, рекомендуємо навчати учнів: характеризувати ідейні засади українських політичних партій, використовуючи фрагменти історичних документів; обґрунтовувати судження про діяльність тих чи інших історичних діячів; використовувати проблемні та дискусійні питання; установлювати зв'язки між соціально-економічним розвитком і національним рухом.

Для учнів 10-11-х класів Міністерством освіти і науки України рекомендовано до вивчення інтегрований курс «Історія: Україна і світ» (105 год./рік., 3 год./тижд.), а також два окремих предмета «Історія України» (52 год./рік., 1,5 год./тижд.) і «Всесвітня історія» (35 год./рік., 1 год./тижд.).

Акцентуємо увагу, що суттєвих змін зазнала навчальна програма з історії України (11 клас), насамперед, новітня історія, події якої пов'язані зі збройною агресією російських загарбників проти України (розділ 6 «Європейський вибір України. Російсько-українська війна»).

Наголошуємо, що вивчення історії у 10-11-х класах має бути спрямоване на: виявлення в учнів стійкості до маніпуляцій навколо історії; реалізацію засад компетентісно орієнтованого навчання історії, зокрема розвиток та удосконалення критичного мислення учнів.

Рекомендуємо використовувати в освітньому процесі, під час вивчення історії України в 10-11-х класах, інформаційні матеріали, що розміщено на сайті Українського інституту національної пам'яті у рубриці «Методичні рекомендації» (<https://cutt.ly/tZaW80f>).

Наголошуємо, що умовою досягнення вагомих навчальних результатів, що пов'язані з осмисленням історичних явищ, оцінкою діяльності історичних осіб, має стати дослідницько-пошукова та творча робота учнів. Тому, під час навчання історії варто враховувати, що зміст історичного матеріалу має базуватися на принципах історичної пам'яті, проблемного навчання, хронологічної послідовності, полікультурності; дотримання пропорцій між складовими історичного процесу (політичного, соціального, економічного та культурного).

Із метою формування історичної (предметної) компетентності, знань учнів про історичну особистість, рекомендуємо на уроках вивчати особистість через сукупність (письмових, матеріальних, фото- відеоматеріалів) джерел, складання історичних і політичних портретів.

Окрім того, акцентуємо увагу на використанні місцевого (краєзнавчого) матеріалу на уроках історії, оскільки краєзнавчий компонент дозволить урізноманітнити проведення уроків, сприятиме активізації дослідницької діяльності.

Звертаємо увагу, що у навчальних програмах з історії України та всесвітньої історії для учнів 8-11-х класів, визначено виконання: практичних робіт, що є обов'язковими до виконання; навчальних проєктів і написання есе.

Наголошуємо, на тому, що вчитель може самостійно обирати форму, зміст і тривалість практичних робіт, орієнтуючись на визначені в розділах програми результати навчально-пізнавальної діяльності. Тематика практичних і творчих робіт у програмах укладена таким чином, щоби вчитель зміг диференціювати завдання для учнів за рівнем складності. Під час оцінювання есе, варто враховувати: дотримання структури тексту, уміння учнів логічно викладати та аргументувати власні думки щодо запропонованої теми, наводити приклади з кількох історичних джерел.

Із метою формування в учнів кінематографічних знань через призму мистецьких творів (українських кінофільмів), рекомендуємо до використання на уроках історії посібник «Українська історія в кінофільмах», з яким можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/iavouy>.

Задля всебічного та гармонійного розвитку особистості, як найвищої загальнолюдської цінності, забезпечення її конкурентоспроможності та мобільності, формування свободи думки та дії, усвідомлення гордості за свою державу, підвищення рівня обізнаності учнівської молоді з питань євроатлантичної інтеграції, рекомендуємо опрацювати посібник «НАТО – сила, що захищає мирних громадян» [6], підготовлений всеукраїнською спільною викладачів суспільних дисциплін та громадянської освіти (<http://surl.li/gtxfb>).

Із метою збереження, у ментальній свідомості учнів, історії тимчасово окупованих територій і, виконання Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11.03.2021 «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя» (затверджено Указом Президента України від 24.03.2021 № 117/2021), на уроках варто акцентувати увагу на питаннях історичної та культурної єдності українських територій; консолідації українського суспільства, збереження та розвиток духовно-моральних цінностей українського народу. Під час вивчення тем, присвячених економічному, культурному, релігійному розвитку українських територій, зокрема, тем історичного розвитку Кримського півострова, рекомендуємо до використання посібники: «Нариси із історії Криму у ХХ-ХХІ ст.: 1990-2014 рр.» (<https://cutt.ly/eXg2Jr6>), «Нариси з історії Криму (2015-2022): додатковий матеріал для вчителів 10 класу загальної середньої освіти» (<http://surl.li/tzhks>), що допоможуть учням скласти уявлення про історію, культуру та мистецтво кримськотатарського народу.

Формуючи в учнів історичну свідомість, на основі аналізу уроків минулого, важливо на уроках історії звертати увагу на трагічні події, що визнані геноцидами: Голодомор українського народу, Голокост, депортація кримських

татар та інших народів Криму, що відбулися на українських теренах у ХХ-ХХІ ст.

Звертаємо увагу на пам'ятні дати, що відзначаються у 2024, 2025 роках на державному рівні, відповідно до Постанови Верховної Ради України від 21.12.2023 № 3536-ІХ «Про відзначення пам'ятних дат і ювілеїв у 2024-2025 роках», а саме:

– 10 років із часу Іловайської трагедії (06-31.08.2014, День пам'яті – 29.08.2024);

– 10 років із часу завершення боїв за Донецький аеропорт під час російсько-української війни (січень 2015 року, День пам'яті – 20.01.2025);

– 80-ті роковини початку депортації українців з Лемківщини, Надсяння, Холмщини, Південного Підляшшя, Любачівщини, Західної Бойківщини у 1944-1951 роках (вересень 1944, День пам'яті – 08.09.2024);

– 250-ті роковини з часу руйнування російською імперською армією Запорізької Січі (15.06.1775).

Отже, навчання історії учнів 5-11-х класів у закладах загальної середньої освіти буде успішним, за умови панування в ньому демократичної атмосфери, рівноправних партнерських відносин, взаємоповаги; компетентнісного підходу та інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення у здобувачів освіти.

Навчальний предмет «Основи правознавства»

Правова освіта в умовах сьогодення має бути спрямована на переорієнтацію навчання з процесу на результат, зміщення акцентів із накопичування знань, умінь, навиків – на формування та розвиток в учнів здатності практично діяти, застосовувати власний досвід у різних життєвих ситуаціях.

У 2024-2025 навчальному році залишаються чинними навчальні програми: «Основи правознавства» для закладів загальної середньої освіти», 9 клас (35 год./рік., 1 год./тижд.); для класів суспільно-гуманітарного напрямку (правовий профіль) «Правоознавство. 10-11 класи (профільний рівень)» (105 год./рік., 3 год./тижд.). Програми названих навчальних предметів розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України: www.mon.gov.ua.

Навчання учнів 9-х класів, у 2024-2025 навчальному році, має бути організовано відповідно до оновленої навчальної програми (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.06.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальними програмам») із урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів [9].

Акцентуємо увагу, що метою навчання основам правознавства на базовому рівні загальної середньої освіти є надання учням основ правових знань, виховання поваги до гідності людини, права, державотворчих і правотворчих традицій, любові до держави Україна, забезпечення умов для формування правової культури, правових орієнтирів і правомірної поведінки.

Звертаємо увагу, що показником сформованої правової компетентності (інформаційної, логічної, аксіологічної, практично-поведінкової) в учнів є спроможність молодого покоління співвідносити свої дії з чинним законодавством, жити та діяти згідно з нормами права, здатності швидко

орієнтуватися в інформаційному просторі, приймати обґрунтовані рішення на основі отриманих умінь і навиків [5].

Звертаємо вагу на обов'язкове проведення практичних занять (зادля набуття учнями правової компетентності), що мають бути спрямовані на самостійну роботу здобувачів освіти під час вивчення тієї чи іншої теми з навчального предмета «Основи правознавства», із використанням різних джерел знань (підручників, посібників, довідкового матеріалу, інтернет-ресурсів тощо) [5].

Робота з сучасними джерелами інформації, під час проведення практичних занять має, поєднувати вміння здобувачів освіти діяти компетентно й технологічно.

Відповідно до Указу Президента України від 24.03.2021 № 119 «Про Національну стратегію у сфері прав людини» [10], правова освіта має бути спрямована на формування в учасників освітнього процесу поваги до прав людини, її гідності, засад демократії, ненасильницької культури та культури доброчесності.

Із метою формування в учнів таких категорій, як: право, мораль, демократія, свобода, гідність, відповідальність, права людини, на уроках необхідно акцентувати увагу здобувачів освіти на темах, присвячених правовому й соціальному захисту внутрішньо переміщених осіб, забезпеченню прав і свобод громадян на тимчасово окупованій території України, правовому статусу біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту, а також осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, наголошуючи, що людина – є найвищою цінністю демократичного суспільства.

Окрім того, навчання учнів предмету основам правознавства має бути спрямоване на формування у них системи цінностей, правової культури, правосвідомості, застосування й дотримання правових норм.

Навчання предметам «Основи правознавства» у 9-х класах та «Правознавство» у 10-11-х класах у 2024-2025 навчальному році має відповідати національній правовій системі в умовах дії правового режиму воєнного стану та повномасштабної збройної російської агресії проти України. Це потребує поєднання у вивченні загальних питань права, із урахуванням законодавчих змін, пов'язаних із введенням воєнного стану та створенням правових умов для підвищення обороноздатності держави, питань захисту національної безпеки та територіальної цілісності.

Наголошуємо, що під час навчання основам правознавства, варто приділити увагу питанням, присвяченим надзвичайному та воєнному стану, особливостям додержання прав і свобод людини і громадянина в умовах таких режимів. У цьому контексті, важливим є «донести» до учнів зміст адміністративно-правових режимів (процедура введення, зміна функціонування органів публічної влади, обмеження окремих конституційних прав і свобод людини і громадянина тощо). Особливої уваги потребують питання зобов'язання держави у сфері прав людини, що виявляється у повазі до прав людини, їх захисті й забезпеченні.

На практичних заняттях, навчального предмета «Основи правознавства» доцільно використовувати методи, які б сприяли кооперативній роботі, дослідницькому та проблемному викладу матеріалу. Особливе місце, під час практичних занять із основ правознавства, посідає робота учнів із інформаційними джерелами права. Тому, зусилля вчителя мають спрямовуватися на вироблення в учнів умінь шукати, аналізувати нормативно-правові акти, застосовувати їх положення під час розв'язання юридичних задач (життєвих ситуацій).

Акцентуємо увагу, що на практичних заняттях учитель виконує роль консультанта учнів щодо реалізації ними самостійної, дослідницької, творчої діяльності, надаючи допомогу, відповідно до їхніх пізнавальних можливостей. Так, наприклад, під час проведення практичного заняття на тему «Неповнолітні як користувачі мережі «Інтернет», варто акцентувати увагу учнів на питаннях: безпеки в інформаційному просторі; негативних наслідках для дітей безконтрольного доступу до мережі «Інтернет»; поняттях «кібербулінг», «кіберпростір» тощо. Оскільки мережа «Інтернет» є невід'ємною частиною життя людини, рекомендуємо до використання в освітньому процесі посібник «Освіта в сфері прав людини в інтернеті» (<http://surl.li/tzdtz>), брошуру «Дізнайся про свої права у цифровому середовищі» (<http://surl.li/tzhla>).

Із метою формування в учнів інформаційної компетентності, під час проведення практичних занять доцільно робити акцент на права людини, використовуючи матеріали міжнародних організацій, таких як: ООН (<https://ukraine.un.org/uk>), Рада Європи (<https://www.coe.int/uk/web/kyiv>) та ОБСЄ (<http://surl.li/tzhle>).

Із метою розпізнання учнями проявів правопорушень проти прав людини і основоположних свобод, диференціації таких правопорушень і розуміння правових наслідків за їх вчинення, рекомендуємо до використання матеріали, розроблені Координатором проєктів ОБСЄ в Україні, спільно зі студією онлайн освіти EdEra, за підтримки Міністерства освіти і науки України, із яким можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/tzhlh>.

Основним шляхом реалізації міжпредметного підходу до навчання правознавству, – є актуалізація знань здобувачів освіти (створення проблемних ситуацій) і раціональний добір навчального матеріалу для логічного вибудовування міжпредметної взаємодії. Звертаємо увагу, що особливого значення на етапі актуалізації знань учнів з основ правознавства набуває розвиток системного мислення здобувачів освіти. Так, учитель може запропонувати учням ряд запитань, пов'язаних, наприклад, із курсом історії: «Пригадайте, що являли собою ...», «Які події відбувалися в цей період ...», «Які історичні факти можуть підтвердити вашу позицію ...» тощо [19].

Наголошуємо, що навчання учнів 9-11-х класів навчальним предметам: «Основи правознавства», «Правознавство» має реалізовуватися через компетентнісний і діяльнісний підходи.

Домашні завдання з навчальних предметів мають бути спрямовані на підвищення пізнавальної активності та самостійності учнів, а саме на: закріплення, поглиблення та розширення знань, умінь і навиків самостійної

роботи; підготовку учнів до активного сприймання нового матеріалу; розвиток в учнів системного та критичного мислення тощо.

Звертаємо увагу, що під час оцінювання результатів навчання з предмета «Основ правознавства», доцільно використовувати на уроках: усне опитування, тестові та письмові завдання; вибір методів і форм оцінювання здійснювати з урахуванням характеру об'єктів оцінювання, самооцінювання та взаємооцінювання.

Із електронними версіями підручників з основ правознавства, що рекомендовано Міністерством освіти і науки України, можна ознайомитися на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/9-klas/>.

Під час навчання предмета «Основи правознавства» у 9-х класах необхідно враховувати зміни в законодавстві України, що відбулися протягом минулого та поточного року.

Отже, навчання предмету «Основи правознавства» у 9-х класах має сприяти компенсації освітніх втрат, становленню особистості, розвитку в учнів критичного мислення, здатності розуміти й оцінювати ними правові явища та процеси, аналізувати різні життєві ситуації, відповідно дій правових норм.

Громадянська освіта

В умовах глобалізаційних процесів, політичної та економічної нестабільності, одним із провідних завдань нашої держави є формування свідомого, активного громадянина, здатного жити та діяти в демократичній державі.

У 2024-2025 навчальному році чинною для учнів 10-х класів залишається навчальна програма «Громадянська освіта (інтегрований курс). 10 клас» для закладів загальної середньої освіти (70 год./рік., 2 год./тижд.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифа оновленим навчальним програмам») [9].

Наголошуємо, що навчання учнів громадянській освіті має бути спрямовано на реалізацію мети загальної середньої освіти – розвиток і соціалізація особистості, формування її національної самосвідомості, громадянської позиції, світоглядних орієнтирів, критичного мислення, дослідницьких та аналітичних умінь.

Звертаємо увагу, що ще у 2022 році до змісту програми з громадянської освіти було внесено зміни, а саме: посилено увагу до вивчення явища війни як найжорсткішого прояву збройного конфлікту; додано тему щодо громадянського опору як відповідь на виклик часу; акцентовано увагу на ролі громадських організацій; ролі волонтерства як важливої складової громадянської культури тощо.

Особливої уваги, у програмі з громадянської освіти, заслуговує розділ 2 «Права і свободи людини», теми якого стосуються формування в учнів цілісного уявлення про механізми та процедури захисту прав людини, прав дитини як на національному, так і міжнародному рівнях.

В умовах збройної російської агресії проти України особливого значення, на уроках громадянської освіти, набуває розгляд питань із розділу «Світ інформації та мас-медіа», а саме: інформаційні війни, інформаційна безпека та її складові, безпека та етика поведінки у мережі «Інтернет», права людини в інтернеті, кібератаки в умовах конфлікту, особливості захисту прав дітей в інтернеті.

Під час вивчення тем розділу 6 «Взаємодія громадян і держави в досягненні суспільного добробуту», варто акцентувати увагу учнів: на поняттях «економічна безпека» і «соціальна держава», як важливих складових економіки країни в умовах військового стану; на особливостях ведення домогосподарства в умовах військового стану, у зоні бойових дій, в окупації, під час евакуації, у тилу (втрата майна, доходів, інші видатки тощо); на трудових відносинах під час війни (гарантії та зміни).

Звертаємо увагу, що зміст програми з громадянської освіти не містить уроків узагальнення та тематичного контролю. Тому, учитель може (за необхідності) самостійно планувати такі уроки, оскільки в програмі відсутній розподіл навчального матеріалу за годинами.

Наголошуємо, що навчальна програма з громадянської освіти містить орієнтовний перелік тем практичних занять, тематика яких сформульована переважно у форматі запитальних речень, що спонукає учнів до проведення досліджень з означеної проблеми. Зазначимо, що вчитель може обирати тему практичних занять із запропонованого переліку в навчальній програмі або пропонувати власні теми, урахувавши потреби та інтереси здобувачів освіти кожного окремо класу.

У контексті російської-української війни та інформаційної російської пропаганди, особливе місце «посідає» питання – медіаграмотності. Із метою формування в учнів відповідального ставлення до поширення інформації, розвитку навиків оцінювання медіаповідомлень, розуміння ними власної ролі у запобіганні інфомедії, Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти рекомендує до використання матеріали Академії української преси, із якими можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/hsyvy>.

Із метою формування у здобувачів освіти протистояння ворожій інформаційно-ідеологічній пропаганді, розуміння механізмів і принципів медаіконтенту, формування в учнів світогляду та цінностей, рекомендуємо до використання навчально-методичні посібники: «Медіаосвіта в огні» (<http://surl.li/hsyxj>), «Інформаційна гігієна та медіаосвіта: що нового в умовах воєнного часу» (<http://surl.li/tzhln>), підготовлені Академією української преси, використання матеріалів і практичних вправ яких, сприятимуть розвитку в учнів критичного та системного мислення, здатності логічно обґрунтовувати власну позицію, здійснювати пошук інформації, її оцінювати та розрізняти.

Із метою інтеграції НАТОзнавства у навчання громадянської освіти, формування в учнів знань із питань безпеки, рекомендуємо посібник «НАТО – сила, що захищає мирних громадян» (<https://salo.li/E175791>) [6].

Задля поширення знань із міжнародного гуманітарного права та формування на їх основі громадянських компетентностей школярів,

особистісного розуміння необхідності застосування норм міжнародного гуманітарного права в умовах збройної російської агресії, рекомендуємо до використання в освітньому процесі навчально-методичний посібник «Вивчаючи міжнародне гуманітарне право» [1], із яким можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/glyzj>.

Для формування в учнів безпечної поведінки в мережі «Інтернет», рекомендуємо посібники, розроблені та перекладені українською мовою, за сприяння Координатора проєктів ОБСЄ в Україні, а саме: «Онлайн» – друге оновлене видання навчально-методичного посібника «Керівництво із соціально-педагогічного супроводу формування безпечної поведінки підлітків в інтернеті», із якими можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/umrse>.

Окрім того, рекомендуємо до використання на уроках громадянської освіти навчальні матеріали Програми підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа», що реалізується Європейським Центром ім. Вергеланда, Радою Європи та Міністерством освіти і науки України, із якими можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/umrsw>.

Під час проведення уроків з теми «Лобіювання інтересів та корупції» у курсі «Громадянська освіта (інтегрований курс)» у закладах загальної середньої освіти, із метою формування в учнів понять «корупція», «корупціогенний ризик», «лобізм»; умінь визначати шляхи подолання корупції; активної життєвої позиції та громадянської свідомості, рекомендуємо, для підготовки до уроків, використовувати інформаційні матеріали, розміщені на сайті Офісу розбудови доброчесності при Національному агентстві з питань запобігання корупції (<https://nazk.gov.ua/uk/>), а також методичні рекомендації до проведення антикорупційних уроків (<http://surl.li/txbbz>).

Із метою формування та розвитку громадянської та соціальної компетентності учнів на уроках громадянської освіти, рекомендуємо до використання в освітньому процесі програму курсу за вибором «Навчаємось жити в громаді» для учнів 8(9)-х класів (лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 28.07.2022 № 22.1/12-Г-254 «Схвалено до використання в освітньому процесі») [20], із якою можна ознайомитися за покликанням: <https://cutt.ly/HZ6aNTq>.

Для реалізації діяльнісного підходу в навчанні учнів громадянської освіти, формування активної громадянської позиції та відповідальності, навиків конструктивної взаємодії, розвитку в учнів толерантності, виховання поваги до культурного різноманіття, різних поглядів, релігій, звичаїв і культур, рекомендуємо посібник «Всі різні. Всі свої», створений міжнародною організацією IREX у рамках програми «Мріємо та діємо», що можна завантажити за покликанням: <https://mriemotadiemorazom.org/ms-form>.

Отже, навчання громадянської освіти має сприяти компенсації освітніх втрат, формуванню особистості, здатної усвідомлено й відповідально брати участь у суспільно-політичному житті, реалізовувати та захищати свої права і свободи, висловлювати власну думку, позитивно впливати на життя інших людей через активну життєву позицію.

Використані та основоположні джерела

1. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право : навчально-методичний посібник. Друге видання / Войтенко О., Єлігулашвілі М., Козорог О., Короткий Т., Потапова В., Стокоз О., Хендель Н. ; за заг. ред. Короткого Т. Київ, УГСПЛ; Одеса : Фенікс, 2021. 268 с.
2. Громадянська та історична освітня галузь : 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи: методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти / уклад. О.В. Третьякова; за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОШПО, 2022. 59 с.
3. Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ : лист Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти від 28.10.2022 № 463/11-10. URL: <http://surl.li/tzdvx> (дата звернення: 27.05.2024).
4. Медіаосвіта в Державному стандарті базової середньої освіти (5-6 класи) : Навч.-метод. посіб. / О.П. Мокрогуз (розділи 1, 2, 3, підрозділ 4.2), О.В. Волошенюк (розділ 1, підрозділи 4.1, 4.3), Г.А. Дегтярьова (підрозділ 4.1), І.П. Старагіна (розділ 4.1), Р.В. Шаламов (підрозділ 4.2.); за заг. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк, Р.І. Євтушенко. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2022. 63 с.
5. Методика навчання учнів 9-го класу основ правознавства: методичний посібник / Ремех Т.О. Київ : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 96 с.
6. НАТО – сила, що захищає мирних громадян / Бакка Т., Волошенюк О., Желіба О., Євтушенко Р., Мелещенко Т., Мальований О., Мокрогуз О.; за ред. Волошенюк О., Дьоми С. Київ : ВСВСДГО, 2019. 164 с.
7. Перелік модельних навчальних програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.06.2023 № 724. URL: <http://surl.li/tzhlp> (дата звернення: 27.05.2024).
8. Перелік модельних навчальних програм для спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з особливими освітніми потребами, яким надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 26.04.2022 № 383. URL: <http://surl.li/ualob> (дата звернення: 27.05.2024).
9. Про надання грифа оновленим навчальними програмами : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.06.2022 № 698. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87299/ (дата звернення 27.05.2024).
10. Про Національну стратегію у сфері прав людини : Указ Президента України від 24.03.2021 № 119. URL: <http://surl.li/uajlv> (дата звернення 27.05.2024).
11. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX станом на 24.03.2024. URL: <http://surl.li/ualkm> (дата звернення: 24.05.2024).
12. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2541-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 24.05.2024).

13. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09. 2020 № 898 (у редакції від 30.08.2022 № 972). URL: <http://surl.li/ualky> (дата звернення: 24.05.2024).

14. Про загальнонаціональну хвилину мовчання, за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022. URL: <http://surl.li/ualmq> (дата звернення: 24.05.2024).

15. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти від 12.07.2021 № 795. URL: <http://surl.li/uallr> (дата звернення: 27.05.2024).

16. Про затвердження інструкції з ведення класного журналу учнів 5-11 (12)-х класів загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.06.2008 № 496. URL: <http://surl.li/ualmf> (дата звернення: 27.05.2024).

17. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 (зі змінами). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92715/ (дата звернення: 14.08.2024).

18. Про затвердження Рекомендацій щодо використання модифікованих програм з української мови, української літератури, історії України, географії для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 16.05.2024 № 701. URL: <http://surl.li/ualnnd> (дата звернення: 27.05.2024).

19. Ратушняк С.П. Основи правознавства: підруч. для 9 класу загальноосвіт. навч. закладів. Тернопіль: Навчальна книга «Богдан». 2017. 272 с.

20. Схвалено до використання в освітньому процесі : лист Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України від 28.07.2022 № 22.1/12-Г-254. URL: <http://surl.li/ualov> (дата звернення: 27.05.2024).

Методист з історії та правознавства
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного
розвитку Сумського ОШПО

О.В. Третьякова

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти
в інформатичній освітній галузі
у 2024-2025 н.р.**

Метою інформатичної освітньої галузі є розвиток особистості учня, здатного використовувати цифрові інструменти і технології для розв'язання навчальних проблем, розвитку, творчого самовираження, забезпечення власного і суспільного добробуту, критичного мислення, безпечного та відповідального поведіння в інформаційному суспільстві [7].

Навчання змісту інформатичної освітньої галузі у 2024-2025 навчальному році здійснюється відповідно до Законів України «Про освіту» [10], «Про повну загальну середню освіту» [11], Державного стандарту базової середньої освіти [7] та Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [8].

Освітній процес з інформатики в умовах правового режиму воєнного стану реалізується залежно від безпекової ситуації в кожному населеному пункті в очному, дистанційному або змішаному форматах, із гарантуванням безпечних умов навчання для всіх учасників освітнього процесу.

У разі дистанційного формату навчання в умовах воєнного стану, рекомендуємо організацію освітнього процесу з інформатики здійснювати за допомогою технологій дистанційного та змішаного навчання, відповідно до Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти [6], Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти [14].

Організацію освітнього процесу з інформатики за Державним стандартом базової середньої освіти [7] в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» [1] рекомендуємо здійснювати, орієнтуючись на:

- цільову установку й уявний очікуваний результат спільної діяльності під час вибору змісту, методів і форм навчання;
- обґрунтоване впровадження інноваційних технологій навчання (критичного мислення, інформаційно-комунікаційних технологій, проблемно-діалогічного, змішаного, проєктного, дослідницького навчання);
- оптимальне використання активних, інтерактивних, продуктивних методів навчання, методів контролю (тестовий, «портфоліо»), сучасних прийомів навчання;
- педагогічно виправдане застосування різних форм роботи (індивідуальна, парна, групова, фронтальна, колективна);
- диференціацію та індивідуалізацію навчання (із урахуванням особливостей сприйняття (аудіали, візуали, кінестети);

- забезпечення оперативного зворотного зв'язку, організацію рефлексії навчально-пізнавальної діяльності учнів;

- використання здоров'язберезувальних технологій (релаксація, фізкультхвилинка, вправи для очей);

- організацію самостійної навчально-пізнавальної діяльності учнів із використанням сучасних цифрових освітніх ресурсів.

Обов'язковою умовою реалізації модельних навчальних програм з інформатики є використання на кожному уроці комп'ютерної техніки, різних цифрових пристроїв, з метою реалізації діяльнісної складової освітньої компетентності.

Особливостями уроків інформатики є: практична спрямованість завдань, актуальність та взаємозв'язок з іншими освітніми галузями, проєктна діяльність, компетентнісні задачі, групові та індивідуальні форми роботи, самостійна навчальна діяльність учнів.

Кожен урок інформатики обумовлює реалізацію практичної діяльності учнів із цифровими пристроями. Тому, на кожному уроці з інформатики класи діляться на підгрупи так, щоби кожен учень був забезпечений індивідуальним робочим місцем за комп'ютером (поділ на підгрупи здійснюється згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів» [12].

Під час організації освітнього процесу потрібно неухильно дотримуватися норм Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти [14].

Тривалість роботи за комп'ютером має відповідати санітарно-гігієнічним нормам [14]. Після уроків, із використанням технічних засобів навчання, проводяться вправи для очей та рухової активності. Не дозволяється одночасна робота за одним комп'ютером двох і більше учнів.

Під час проведення уроків інформатики дозволяється використання «вільного» програмного забезпечення або пропрієтарного, із дотриманням вимог законодавства. Наголошуємо, що забороняється використання неліцензійного програмного забезпечення.

1-4 класи

Метою навчання інформатики в початковій школі є різнобічний розвиток особистості дитини та її світоглядних орієнтацій, формування інформатичної й інших ключових компетентностей, необхідних їй для життя та продовження навчання.

У 2024-2025 навчальному році учні початкової школи будуть навчатись за Державним стандартом початкової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти» (<http://surl.li/ucdjx>) та Типовими освітніми програмами, зокрема:

– учні 1-2 класів за Типовою освітньою програмою (авт. Савченко О.Я.) (<https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>) або Типовою освітньою програмою (авт. Шиян Р.Б.) (<https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/>);

– учні 3-4 класів за Типовою освітньою програмою (авт. Савченко О.Я.) (<https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>) або Типовою освітньою програмою (авт. Шиян Р.Б.) (<https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/>).

У 2024-2025 н.р. вивчення інформатики у початковій школі відбуватиметься за чинними типовими освітніми програмами, із якими можна ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv>).

Типові освітні програми обумовлюють інтеграцію змісту інформатики з іншими навчальними предметами. Вивчення інформатики починається з 2 класу.

У 2-х класах інформатика є частиною інтегрованого курсу «Я досліджую світ». На вивчення навчального предмета «Інформатика» відводиться 1 год./тижд.

У 3-х класах Нової української школи інформатика є окремим навчальним предметом типової освітньої програми (1 год./тижд.). Водночас, запропоновані теми з інформатики продовжують тримати «паралельні зв'язки» з навчальним курсом «Я досліджую світ».

У 4-х класах Нової української школи інформатика є окремим навчальним предметом типової освітньої програми (1 год./тижд.), хоча запропоновані теми з інформатики не мають безпосереднього зв'язку з курсом «Я досліджую світ», рекомендуємо проводити паралелі між навчальними темами курсів «Я досліджую світ» та «Інформатика».

Електронні версії підручників для 2-4-х класів розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

Навчальні досягнення здобувачів освіти у 1-4-х класах підлягають вербальному, формувальному оцінюванню.

5-й клас

Наголошуємо, що у 5-х класах навчання інформатики відбувається на основі однієї з 6-ти модельних навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України (<http://surl.li/uerti>):

– модельна навчальна програма. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Морзе Н.В., Барна О.В) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Пасічник О.В., Чернікова Л.А.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Завадський І.О., Коршунова О.В., Лапінський В.В.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма «Інформатика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Радченко С.С., Боровцова Є.В.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма. «Інформатика. 5-6 клас» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Козак Л.З., Ворожбит А.В.) (<http://surl.li/uerti>);

Зазначаємо, що модельні навчальні програми (інформатична освітня галузь), розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/informatychna-osvitnia-haluz/>),

За навчальними програмами, розробленими вчителями на основі модельних навчальних програм і затвердженими педагогічною радою закладу освіти, реалізація освітнього процесу з інформатики у 5-х класах здійснюється на засадах компетентнісного, діяльнісного, інтегрованого, особистісно орієнтованого підходів, у контексті Концепції «Нова українська школа» [1].

6-й клас

У 6-х класах заклад освіти продовжує працювати за освітньою програмою для адаптаційного циклу базової середньої освіти (5-6 класи), розробленою на основі типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» [15].

Акцентуємо увагу: у 2024-2025 навчальному році, під час планування освітньої діяльності для 5-6-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації інформатичної освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [15].

Модельна навчальна програма обирається на весь цикл базової середньої освіти – адаптаційний цикл (5-6 класи). У межах циклу зміна модельної навчальної програми не дозволяється, тому у 6-х класах навчання інформатики продовжується за модельними навчальними програмами, що були обрані для 5-х класів.

Для навчання учнів 5-6-х класів чинними є методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо навчання інформатики 2022-2024 рр. (лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 № 1/9530-22 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022-2023 навчальному році») (<http://surl.li/ubfkl>), (лист Міністерства освіти і науки України від 12.09.2023 № 1/13749-23 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у

зкладах загальної середньої освіти у 2023-2024 навчальному році» (https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/89974/).

Електронні версії підручників (інформатична освітня галузь) для 5-6-х класів розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

Оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6-х класів у 2024-2025 навчальному році, які здобувають освіту, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти [7], буде здійснюватися відповідно до Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» [13]).

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що проводяться у закладі освіти, є формувальне та підсумкове.

7 класи

У 2024-2025 навчальному році заклади освіти розробляють освітні програми для циклу базового предметного навчання базової середньої освіти (7-9 класи) на основі Типової освітньої програми для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» [15].

Наголошуємо, що у 2024-2025 навчальному році, під час планування освітньої діяльності для учнів 7-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації інформатичної освітньої галузі, необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [15].

Організація навчання може здійснюватися за однією з 6-ти модельних навчальних програм:

– модельна навчальна програма «Інформатика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Ривкінд Й.Я., Лисенко Т.І., Чернікова Л.А., Шакотько В.В.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма «Інформатика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Завадський І.О., Коршунова О.В., Твердохліб І.А.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма «Інформатика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Морзе Н.В., Барна О.В.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма «Інформатика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Пасічник О.В., Козак Л.З., Ворожбит А.В.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма «Інформатика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Бондаренко О.О., Ластовецький В.В., Пилипчук О.П., Шестопапов Є.А.) (<http://surl.li/uerti>);

– модельна навчальна програма «Інформатика. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт. Громко Г.Ю., Шевчук П.Г, Ковбаса В.М.) (<http://surl.li/uerti>).

Електронні версії підручників (інформатична освітня галузь) для 7-х класів розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

8 класи

У 2024-2025 навчальному році учні 8-х класів будуть навчатися за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [8]) та Навчальною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів (для учнів, які вивчали інформатику в 2-4-х класах), затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Навчальна програма з інформатики для 5-9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів» [5].

Для навчання учнів 8-х класів чинними залишаються методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо навчання інформатики 2019-2020 н.р. (лист Міністерства освіти і науки України від 01.07.2019 № 1/11-5966 «Методичні рекомендації щодо навчання інформатики у 2019-2020 навчальному році») (<http://surl.li/uasja>).

Електронні версії підручників для 8-х класів розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

Оцінювання навчальних досягнень учнів з інформатики в 8-11-х класах здійснюється за 12-бальною шкалою, урахуваючи такі аспекти: рівень володіння теоретичними знаннями, рівень сформованості практичних умінь та навиків, ступінь самостійності у застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій у конкретній життєвій або навчальній ситуації.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти здійснюється відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 №1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13#Text>) [9].

Оцінювання знань учнів ґрунтується на комплексному аналізі навиків та умінь та має враховувати:

рівень засвоєння та володіння знаннями:

- репродуктивний (відтворення засвоєного),
- реконструктивний (розуміння та пояснення),
- частково пошуковий (використання знань для вирішення нових задач),
- пошуковий (самостійне дослідження та знаходження нових знань).

рівень сформованості способів навчально-пізнавальної діяльності:

- копіювання зразка,
- виконання за зразком,
- застосування аналогій,
- творчий підхід до вирішення задач.

ступінь самостійності при виконанні навчальних завдань:

- робота під безпосереднім керівництвом вчителя,
- потреба в значній допомозі вчителя,
- потреба в незначній опосередкованій допомозі.

самостійну роботу:

- ступінь самостійності у застосуванні інформаційно-комунікаційних технологій,
- володіння практичними вміннями та навиками роботи на комп'ютері,
- застосування ІКТ у навчанні та життєвих ситуаціях [9].

9 класи

У 2024-2025 навчальному році учні 9-х класів будуть навчатися за Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти (Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» [8]) та Навчальною програмою для загальноосвітніх навчальних закладів (для учнів, які вивчали інформатику в 2-4-х класах), затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Навчальна програма з інформатики для 5-9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів» [5].

Для 9-х класів чинними є методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо навчання інформатики у 2020-2021 н.р. (лист Міністерства освіти і науки України від 11.08.2020 № 1/9-430 «Методичні рекомендації щодо навчання інформатики у 2020-2021 навчальному році») (<http://surl.li/umrwu>).

Електронні версії підручників (інформатична освітня галузь) для 9-х класів розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

10-11 класи

У 2024-2025 навчальному році освітній процес з інформатики в 10-11-х класах буде реалізовуватися за Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти [8] та навчальними програмами:

– навчальна програма з інформатики (рівень стандарту) для 10-11-х класів загальноосвітніх шкіл (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Навчальна програма з інформатики (рівень стандарту) для 10-11-х класів загальноосвітніх шкіл» (<https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58877/>) [4],

– навчальна програма з інформатики (профільний рівень) для 10-11-х класів загальноосвітніх шкіл (наказ Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407 «Навчальна програма з інформатики (профільний рівень) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл» (<https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58876/>) [3].

Звертаємо увагу: реалізація змісту освіти у 10-11-х класах забезпечується вивченням вибірково-обов'язкових навчальних предметів: «Інформатика», «Технології», «Мистецтво», що вивчаються на рівні стандарту. Із запропонованого переліку учень має обрати два навчальні предмети: один у 10 класі, інший – в 11 класі, або одночасно два предмети у 10-х і 11-х класах (у такому разі, години, обумовлені на вивчення вибірково-обов'язкових

навчальних предметів діляться між двома обраними навчальними предметами).

Навчання інформатики на рівні стандарту має модульну структуру і складається з двох частин: базового та вибіркового (варіативних) модулів.

Для 10-11-х класів чинними є методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо навчання інформатики 2018-2019 н.р. (лист Міністерства освіти і науки України від 03.07.2018 № 1/9 «Методичні рекомендації про навчання інформатики у 2018-2019 навчальному році» (<http://surl.li/umrzh>) [2].

Електронні версії підручників (інформатика) для 10-11-х класів розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/tzioc>).

Перед початком навчального року, із метою компенсації освітніх втрат, рекомендуємо ознайомитися з переліком навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, для використання в освітньому процесі у 5-11-х класах закладів загальної середньої освіти (<http://surl.li/umlcm>).

Використані та основоположні джерела:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988 URL: <https://cutt.ly/PXrsKAs> (дата звернення: 30.05.2024).

2. Методичні рекомендації про навчання інформатики у 2018-2019 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 03.07.2018 № 1/9. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61466/ (дата звернення: 30.05.2024).

3. Навчальна програма з інформатики (профільний рівень) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: <http://surl.li/umrzs> (дата звернення: 30.05.2024).

4. Навчальна програма з інформатики (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58877/> (дата звернення: 30.05.2024).

5. Навчальна програма з інформатики для 5-9-х класів для загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-5-9/56131/> (дата звернення: 30.05.2024).

6. Положення про дистанційну форму здобуття повної загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 24.02.2023 № 201. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0455-23#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

7. Про Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

8. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1392. URL: <http://surl.li/jkyuu> (дата звернення: 30.05.2024).

9. Про затвердження орієнтовних вимог оцінюв досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1222729-13#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

10. Про освіту : Закон України від 5.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

11. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 21.11.2023 № 3482-IX. URL: <http://surl.li/umrzz> (дата звернення: 30.05.2024).

12. Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128. URL: <http://surl.li/umsah> (дата звернення: 30.05.2024).

13. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92715/ (дата звернення: 12.08.2024)

14. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 25.09.2020 № 2205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 30.05.2024).

15. Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 (зі змінами). URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/80696/ (дата звернення: 14.08.2024).

Методист інформатичної освітньої галузі
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного розвитку
Сумського ОППО

І.М. Павленко

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти
у технологічній освітній галузі
у 2024-2025 н. р.**

Метою технологічної освітньої галузі є реалізація творчого потенціалу учнів, формування у них критичного та технічного мислення, здатності до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки й технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження [1].

Метою навчального предмету «Технології» є розкриття та розвиток творчого потенціалу особистості учня, здатності застосовувати знання на практиці, розв'язувати практичні завдання в побуті через засвоєння основ дизайну, технологій та декоративно-ужиткового-мистецтва [1].

Державним стандартом базової середньої освіти визначено, що учні мають опанувати базові знання технологічної освітньої галузі за напрямками: проєктування, основи графічної грамотності, технології виготовлення виробу, оцінювання та презентація результатів, декоративно-ужиткове мистецтво, сучасна техніка та технології, самозарадність у побуті [1].

Наголошуємо, що освітній процес, із метою реалізації змісту технологічної освітньої галузі, організовується в безпечному освітньому середовищі з дотриманням рекомендацій щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та учнів закладів освіти (відповідно до додатку до листа Державної служби надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти» (<https://document.vobu.ua/doc/13513>) [17] та запропонованого Міністерством освіти і науки України алгоритму дій для вчителів у разі проведення занять і увімкнення сигналів тривоги, що розроблений на основі рекомендацій ДСНС України (<https://osvita.ua/school/87005/>).

Організація освітнього процесу з технологічної освітньої галузі залежить від безпекової ситуації в кожному населеному пункті. У разі оповіщення сигналу «Повітряна тривога», учителю необхідно забезпечити безумовне переривання освітнього процесу, що здійснюється в майстерні. Учні, у супроводі вчителя мають організовано переходити до споруд цивільного захисту та перебувати в них до скасування «Тривоги». Після відбою сигналу «Тривога» усім учасникам освітнього процесу необхідно організовано повернутися до майстерні та вчителю – скорегувати навчальну діяльність, із урахуванням психологічного стану дітей.

5 клас

Організація освітньої діяльності у 5-7-х класах закладів загальної середньої освіти у 2024-2025 навчальному році здійснюватиметься відповідно до

Закону України «Про загальну середню освіту» [8], Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [3].

Акцентуємо увагу: у 2024-2025 навчальному році, під час планування освітньої діяльності для 5-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації технологічної освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [9].

Заклад загальної середньої освіти самостійно визначає кількість навчальних годин на вивчення технологічної освітньої галузі у межах заданого діапазону.

Звертаємо увагу, що вчителі, які будуть навчати у 2024-2025 навчальному році учнів 5-х класів, мають право обрати модельну навчальну програму з переліку можливих, що будуть продовжувати реалізовуватися у наступному навчальному році, це зокрема:

– модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» (авт.: Кільдеров Д.Е., Мачача Т.С., Юрженко В.В., Луп'як Д.М.) (<http://surl.li/ubhbj>);

– модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» (авт.: Терещук А.І., Абрамова О.В., Гащак В.М., Павич Н.М.) (<http://surl.li/ubhcm>);

– модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» (авт. Туташинський В.І.) (<http://surl.li/ubhed>);

– модельна навчальна програма «Технології. 5-6 класи» (авт.: Ходзицька І.Ю., Горобець О.В., Медвідь О.Ю., Пасічна Т.С., Приходько Ю.М.) (<https://surl.li/ubhfw>).

Формувальне та підсумкове оцінювання навчальних досягнень учнів орієнтовані на виявлення поступу учнів у досягненні обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти [1]. Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти [1], уміщено в наказі Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання» [7], листах Міністерства освіти і науки України від 06.08.2021 № 4/5-2303-21 «Методичні рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу у першому (адаптивному) циклі / 5 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» [3] та від 23.05.22 №1/54-15-22 «Щодо забезпечення виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 30.09.2021 № 1048 (зі змінами)» [19].

6 клас

У 2024-2025 навчальному році, під час планування освітньої діяльності для 6-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для

реалізації технологічної освітньої галузі, необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [9].

Акцентуємо увагу, що у 6-х класах закладів загальної середньої освіти організація процесу навчання має продовжуватися за обраною у 5-му класі модельною навчальною програмою, що реалізується протягом повного адаптаційного циклу навчання [4].

Державним стандартом базової середньої освіти визначено, що учні мають опанувати базові знання технологічної освітньої галузі за наступними напрямками: проектування, основи графічної грамотності, технології виготовлення виробу, оцінювання і презентація результатів, декоративно-ужиткове мистецтво, сучасна техніка і технології, самозарадність у побуті [1].

Навчальний предмет «Технології» має практико-орієнтовану спрямованість. Навчання відбувається, із урахуванням освітніх втрат та з опорою на освітній досвід учнів, зокрема, отриманий на рівні початкової технологічної освіти; їхні потреби, інтереси, вікові особливості й індивідуальні можливості. Акцентується увага на мотивації навчання, груповій і самостійній роботі учнів, взаємодопомозі, дотриманні правил безпечної праці і санітарно-гігієнічних вимог, доцільному використанні цифрових пристроїв, електронних освітніх ресурсів тощо [3].

Корисні матеріали, поради, посилання на інтернет ресурси, приклади практичного спрямування для вчителів технологічної освітньої галузі, що можуть використовуватися педагогами, розміщено у методичному посібнику «Технологічна освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи» за редакцією Удовиченко І.В., проректора з науково-педагогічної та методичної роботи Сумського ОППО, доктора педагогічних наук, професора розміщено за покликанням: (<http://ir.soippo.edu.ua/handle/123456789/399>) [18].

7 клас

Акцентуємо увагу: що під час планування освітньої діяльності для 7-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації технологічної освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [9].

Звертаємо увагу, що вчителі, які будуть навчати у 2024-2025 навчальному році учнів 7-х класів, мають право обрати модельну навчальну програму з переліку можливих, що будуть продовжувати реалізовуватися у наступних навчальних роках, це зокрема:

– модельна навчальна програма «Технології. 7-9 класи» (авт.

Мачача Т.С. (<https://surl.li/ubiou>);

– модельна навчальна програма «Технології. 7-9 класи» (авт. Туташинський В.І.) (<https://surl.li/ubiqd>);

– модельна навчальна програма «Технології. 7-9 класи») (авт.: Ходзицька І.Ю., Горобець О.В., Медвідь О.Ю., Пасічна Т.С., Приходько Ю.М.) (<https://surl.li/ubise>).

Навчальний предмет «Технології» для учнів 7-9-х класів призначений для: формування цілісного уявлення учнів про розвиток техногенної сфери цивілізації, сучасну виробничу культуру; розвитку ключових і проектно-технологічної компетентностей та наскрізних умінь, під час розв'язання реальних життєвих проблем; створення умов для свідомого професійного самовизначення.

Метою навчального предмета «Технології» для учнів 7-9-х класів є розвиток талантів і здібностей учнів, дизайнерського й технічного мислення, готовності до культурного й національного самовираження, професійного самовизначення, здатності до раціонального використання техніки й технологій для задоволення власних потреб та потреб оточуючих створеними освітніми продуктами.

Навчання учнів відбувається на основі формувального оцінювання. Оцінюванню підлягають очікувані результати навчання у формі освітніх продуктів, що учні створюють у процесі навчальної діяльності:

– зовнішні освітні продукти – самостійно знайдені та презентовані факти, сформульовані ідеї, гіпотези, закономірності, створені вироби, послуги, результати практичних робіт, проєктів тощо;

– знання, уміння, освоєні способи діяльності, індивідуальний рівень сформованості ключових і предметної проектно-технологічної компетентностей тощо [7].

Створені в навчальній діяльності особистісні зовнішні освітні продукти дають змогу здійснити підсумкове оцінювання, оцінити внутрішні особистісні зміни й здобутки учнів, їхній рівень володіння засобами проектно-технологічної діяльності та сформованості ключових та предметної компетентностей.

Рекомендуємо вчителям, під час підготовки до освітньої діяльності використовувати відеоматеріал обласного методичного poradnika «Організація освітнього процесу в 7-х класах закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» (технологічна освітня галузь), що розміщено за покликанням: <http://surl.li/dfadop>.

8-11 класи

Відповідно до типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти, на вивчення предмета трудове навчання (технології) у 2024-2025 навчальному році відводиться [9], [10]:

– у 8-9-х класах – 1 год./тижд.;

– у 10-11-х класах (вибірково-обов'язковий предмет) – 3 год./тижд.;

– у 10-11-х класах (профільний предмет) – 6 год./тижд.

Трудове навчання в 8-9-х класах може збільшуватися за рахунок годин варіативної складової навчальних планів, визначених на навчальні предмети,

факультативи, індивідуальні заняття та консультації. За рахунок таких годин можливе й упровадження курсів за вибором технологічного спрямування.

Навчання змісту технології (трудове навчання) здійснюється за навчальними програмами:

– «Трудове навчання для закладів загальної середньої освіти 5-9 класи» (оновлена), затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804 «Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [16];

– «Технології 10-11 класи (рівень стандарту)», затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» [12];

– «Технології 10-11 класи (профільний рівень)» затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» [12].

Зазначені навчальні програми розміщено на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/ulxcj>).

Звертаємо увагу, що в навчальній програмі перелік об'єктів проектно-технологічної діяльності учнів є орієнтовним, і може бути доповнено виробами (проектами), відповідно до матеріально-технічної бази та вподобань учнів. Це – навчальні та творчі проекти учнів, що виконуються за допомогою будь-якої технології з представлених у змісті програми, із відповідним добром конструкційних матеріалів, плануванням робіт, необхідних для створення виробу (від творчого задуму до його практичної реалізації).

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється на основі об'єктів проектно-технологічної діяльності, а не технологій. Це дає змогу одночасно проектувати та виготовляти один і той самий виріб за допомогою різних основних і додаткових технологій, що є особливо зручним у класах, які не поділяються на групи.

Результатом проектно-технологічної діяльності учнів має бути проект (спроектований і виготовлений виріб, чи надана послуга). У 8-му класі – 4-6 проектів, у 9-му класі – 2 проекти (також 2 проекти з технології побутової діяльності та самообслуговування в 8-х класах, 1 проект – у 9-х класах).

Звертаємо увагу, що важливим критерієм вибору проекту є його значущість для учня (можливість використання виробу в побуті, для реалізації виробів на шкільних ярмарках, аукціонах тощо). Практичний результат учнівського проекту має бути:

- особистісно ціннісним;
- корисним для сім'ї, родини, класу, школи, громади;
- соціально орієнтованим або мати підприємницький потенціал.

Процес роботи над усіма проектами в кожному класі (міні-маркетингові дослідження, зображення виробів – малюнок, ескіз, кресленик, схема), технологічні особливості їх виготовлення тощо, учні мають обов'язково

відображати у робочих зошитах, а самі роботи, після їх завершення, використовувати за призначенням.

Проект у 9-х класах виконується з урахуванням уже засвоєних технологій і відповідних знань, умінь і навиків, набутих учнями у попередніх класах. У процесі проектування учні 9-х класів мають виконати кресленики або інші зображення деталей (ескізи, схеми, викрійки, технічні рисунки тощо), що необхідні для виготовлення виробу, що проектується.

Рекомендуємо у класах, що не поділяються на групи, під час вибору об'єкта проектно-технологічної діяльності, планувати не менш як дві основні технології (окрім об'єктів, виготовлення яких визначає застосування однієї технології, як-то: писанка, гарячі напої тощо).

При плануванні освітнього процесу вчитель самостійно визначає теми, що учням необхідно засвоїти, зважаючи на обрані для виготовлення об'єкти проектування; визначає і планує необхідну кількість навчальних годин, необхідних учням для вивчення відповідних процесів із обробки матеріалу тощо.

У змісті програми «Технології 10-11 класи» (рівень стандарту) основну мету технологічної освіти визначено як формування в учнів здатності до самостійного конструювання цих знань і способів діяльності через призму їхніх особистісних якостей, життєвих та професійно орієнтованих намірів, самостійного набуття ними досвіду у вирішенні практичних завдань [5], [12].

Навчальна програма «Технології. 10-11 клас» (рівень стандарту) має модульну структуру та складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, із яких учні спільно з учителем обирають лише три: «Дизайн предметів інтер'єру», «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва», «Дизайн сучасного одягу», «Краса та здоров'я», «Кулінарія», «Ландшафтний дизайн», «Основи підприємницької діяльності», «Основи автоматики і робототехніки», «Комп'ютерне проектування», «Креслення» [12].

Структура кожного модуля складається з очікувальних результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів, алгоритму проектної діяльності учнів і орієнтовного переліку творчих проектів.

Відповідно до навчальної програми «Технології. 10-11 клас» (рівень стандарту), кількість годин, що відводиться на вивчення 3-х обраних модулів, становить 105 год./рік. (<http://surl.li/ulxfi>) [12].

У межах технологічного профілю, учні 10-11-х класів, обирають спеціалізацію із переліку, за якою може здійснюватися навчання: автосправа, агровиробництво, деревообробка, елементи імідж-дизайну, комп'ютерна інженерія, кондитерська справа, кулінарія, металообробка, обробка інформації та програмне забезпечення ПК, основи дизайну, основи лісового господарства, підприємництво, технічне проектування, туристична справа, українська народна вишивка, швейна справа.

У межах технологічного профілю в 10-11-х класах також можлива професійна підготовка учнів. Наказом Міністерства освіти і науки від 23.09.2010 № 904 «Про затвердження Типових навчальних планів та Типових програм професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних

закладів» зі змінами і доповненнями, унесеними наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.09.2012 № 1040 «Про затвердження Типових навчальних планів та Типових програм професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів» (<https://ips.ligazakon.net/document/MUS14308>), затверджено Типові навчальні плани та Типові програми професійно-технічного навчання для учнів закладів загальної середньої освіти [9], [10].

Професії, за якими здійснюється професійно-технічне навчання відповідно до Типових навчальних планів та Типових програм, розділено на три групи у залежності від кількості годин, що відводиться на їх опанування.

До першої групи віднесено: «Продавець (з лотка, на ринку)», «Водій автотранспортних засобів категорії «В», «Водій автотранспортних засобів категорії «С», «С1», «Манікюрниця», «Штукатур».

На опанування зазначених професій відводиться до 480 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10-х та 11-х класах та 10 робочих днів навчальної практики у 10-х класах.

До другої групи віднесено: «Вишивальниця», «Агент з організації туризму», «Оператор комп'ютерного набору», «Різьбяр по дереву та бересту», інтегрована професія – «Швачка. Кравець».

На опанування зазначених професій відводиться до 540 годин навчального часу: 6 годин на тиждень в 10-х та 11-х класах та 20 робочих днів навчальної практики у 10-х класах.

До третьої групи віднесено: «Секретар керівника (організації, підприємства, установи)», «Касир (на підприємстві, в установі, організації)», «Перукар (перукар-модельєр)», «Молодша медична сестра з догляду за хворими», «Офіціант», «Секретар-друкарка», «Слюсар з ремонту автомобілів», «Столяр будівельний».

На опанування зазначених професій відводиться до 680 годин навчального часу: 6 годин на тиждень у 10-х та 11-х класах та по 2 години на тиждень у 10-х та 11-х класах за рахунок варіативної складової навчальних планів і 20 робочих днів навчальної практики у 10-х класах.

Здійснення професійно-технічного навчання в закладах загальної середньої освіти та міжшкільних навчально-виробничих комбінатах (міжшкільних ресурсних центрах) можливе за іншими професіями, із дотриманням вимог Державних стандартів професійно-технічної освіти [10].

Змістове наповнення технологічного профілю також може складатися з курсів за вибором «Професійні проби» [12].

Акцентуємо увагу на тому, що відповідно до Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у закладах загальної середньої освіти (додаток 2 до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128 «Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України

06.03.2002 № 229/6517, зі змінами, унесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки від 09.10.2002 № 572 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128», наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 17.08.2012 № 921 «Про внесення зміни до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128», наказом Міністерства освіти і науки від 08.04.2016 № 401 «Про внесення змін до наказу Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128»), клас може поділятися на групи технічних і обслуговуючих видів праці. Це відбувається за бажанням учнів та технічних можливостей закладів загальної середньої освіти [11].

Навчальний предмет «Креслення»

Важливою складовою технологічної підготовки учнів є знання ними основ графічної грамоти. Звертаємо увагу, що вивчення курсу «Креслення» в 11-х класах технологічного профілю відбувається в обсязі 2 год. на тиждень за навчальною програмою «Креслення. 11 клас» (лист Державної установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 25.09.2018 № 22.1/12-Г-906 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11-х класів закладів загальної середньої освіти») [14], у 8-11-х класах креслення, як курс за вибором – за навчальною програмою «Креслення» (лист Державної установи «Інститут модернізації змісту освіти» від 08.11.2019 № 22.1/12-Г-10550 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 5-11 класів закладів загальної середньої освіти») [15].

Плануючи уроки онлайн, варто пам'ятати що кожна активність онлайн, потребує більше часу, ніж у майстерні. Розпочинати онлайн навчання не варто з виконання складних проєктів. Наголошуємо на необхідності надання вчителями трудового навчання учням чітких покрокових інструкцій з візуальною підтримкою під час проведення навчальних занять.

Кожного уроку, під час роботи у навчальній майстерні, необхідно звертати увагу на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії та особистої гігієни; формувати у них уміння безпечних прийомів роботи, ознайомлювати із заходами попередження травматизму (наказ Міністерства освіти і науки України від 13.08.2007 № 730 «Про затвердження Правил безпеки під час занять у навчальних і навчально-виробничих майстернях навчальних закладів системи загальної середньої освіти») (<https://surl.li/ubkwu>) [6].

Звертаємо увагу, що у разі потреби в організації дистанційного навчання, у межах академічної автономії, питання організації освітнього процесу, виконання освітньої програми, навчального плану є внутрішніми питаннями кожного закладу загальної середньої освіти, його педагогічної ради та завданням педагогічних працівників. Отже, під час дистанційного навчання вчителі мають вжити заходів щодо виконання календарно-тематичних планів із дотриманням вимог Державного стандарту базової середньої освіти [1] засобами використання технологій дистанційного навчання та, за потреби, ущільнення відповідного матеріалу (на розсуд учителя) з організацією повторення окремих

тем на початку очного навчання та завершення розпочатих проєктів.

Варто користуватися відомими інструментами комунікації та зворотного зв'язку, що сприяють навчанню. Звертаємо увагу, що методичні рекомендації, щодо особливостей організації діяльності закладів загальної середньої освіти, у форматі дистанційної взаємодії між учасниками освітнього процесу, розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (<https://surl.li/jmteb>) [2].

Слід зазначити, що в центрі змодельованого освітнього середовища має бути учень. Саме за його участі та з урахуванням його інтересів і здібностей варто конструювати й добирати всі складові освітнього процесу.

Використані та основоположні джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://surl.li/abjvt> (дата звернення: 28.05.2024).

2. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності: методичні рекомендації / уклад. І.В. Коренева; за ред. І.В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2021. С. 141-144. URL: <http://surl.li/umsfs> (дата звернення: 28.05.2024).

3. Концепція Нової української школи : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р URL: <http://surl.li/umsga> (дата звернення: 28.05.2024).

4. Модельні навчальні програми : Технологічна освітня галузь URL: <https://surl.li/ublzd> (дата звернення: 28.05.2024).

5. Навчальна програма з технологій (рівень стандарту) для 10-11 класів загальноосвітніх шкіл : наказ Міністерства освіти і науки від 23.10.2017 № 1407. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58969/> (дата звернення: 28.05.2024).

6. Про затвердження Правил безпеки під час занять у навчальних і навчально-виробничих майстернях навчальних закладів системи загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.08.2007 № 730. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-07> (дата звернення: 28.05.2024).

7. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92715/ (дата звернення: 12.08.2024).

8. Про загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://surl.li/jxnhe> (дата звернення: 28.05.2024).

9. Про затвердження Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text> (дата звернення: 14.08.2024).

10. Про затвердження Типових навчальних планів та Типових програм професійно-технічного навчання для учнів загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 24.09.2012 № 1040. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS14308> (дата

звернення: 30.05.2024).

11. Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.02.2002 № 128. URL: <https://surl.li/ubzny> (дата звернення 31.05.2024).

12. Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: <https://surl.li/ubzpg> (дата звернення: 30.05.2024).

13. Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам «Професійні проби» : лист Інституту модернізації змісту освіти від 09.06.2020 № 22.1/12-Г-346. URL: <http://surl.li/ulysl> (дата звернення 30.05.2024).

14. Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам «Креслення» для учнів 11 класів закладів загальної середньої освіти : лист Інституту модернізації змісту освіти від 25.09.2018 № 22.1/12-Г-906. URL: <http://surl.li/kiwuo> (дата звернення 30.05.2024).

15. Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам «Креслення» для учнів 8-11 класів закладів загальної середньої освіти : лист Інституту модернізації змісту освіти від 08.11.2019 № 22.1/12-Г-10550. URL: <https://surl.li/ubzuy> (дата звернення: 30.05.2024).

16. Про оновлені навчальні програми для учнів 5-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. URL: <https://surl.li/ubzvy> (дата звернення 28.05.2024).

17. Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти : лист Державної служби надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 № 03-1870/162-2. URL: <https://surl.li/ubzww> (дата звернення 29.05.2024).

18. Технологічна освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи / упоряд. І.В. Коренева; за ред. І.В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2022. 58 с. URL: <http://surl.li/ulxvd> (дата звернення 28.05.2024).

19. Щодо забезпечення виконання наказу МОН України від 30 вересня 2021 року № 1048 (зі змінами) : лист Міністерства освіти і науки України від 23.05.2022 № 1/5415-22. URL: <https://surl.li/ubzxu> (дата звернення 28.05.2024).

Методист технологічної освітньої галузі
навчально-методичного відділу координації
освітньої діяльності та професійного
розвитку Сумського ОІППО

І.В. Коренева

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти
у мистецькій освітній галузі
у 2024-2025 н.р.**

Сучасне навчання й мистецьке, зокрема, що здійснюється з 1 по 11 класи закладів загальної середньої освіти, ґрунтується на засадах особистісно орієнтованого, компетентнісного, інтегрованого та діяльнісного підходів, визначених в основних нормативних документах освіти: Державних стандартах, типових освітніх програмах, навчальних планах.

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу з мистецької освітньої галузі буде здійснюватися відповідно до законодавчих та нормативних документів: Закону України «Про освіту» [10], Закону України «Про повну загальну середню освіту» [11].

Освітній процес у 2024-2025 році, в умовах правового режиму воєнного стану, реалізується залежно від безпекової ситуації в кожному населеному пункті: в очному, дистанційному або у змішаному форматі, із урахуванням освітніх втрат.

Звертаємо увагу, що відповідно до статті 10 Конституції України, державною мовою є українська мова [6]. У статті 7 Закону України «Про освіту», зазначено, що мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова [10]. Ураховуючи зазначене, та відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 27.10.2023 № 1/16742-23 «Про застосування державної мови у сфері освіти» [17], у закладах освіти уроки, лекції, семінари та виховні заходи мистецького спрямування реалізуються українською мовою.

Не допустимо, у період воєнної агресії і трагедії, що так болісно переживає населення України, використання на уроках мистецьких творів російських та білоруських митців. Доцільно на уроках мистецтва більше приділяти уваги ознайомленню учнів з творами українських, у тому числі, регіональних митців, що також сприятиме формуванню патріотичної національної свідомості учнівства, поваги до українського мистецтва та культури, звичаїв і традицій українського народу.

Щоранку, відповідно до Указу Президента України [13], о 09 год. 00 хв. необхідно згадати хвилиною мовчання загиблих внаслідок збройної російської агресії проти України. Під час конструювання уроку вчителям мистецької освітньої галузі, необхідно звернути увагу на його місце в розкладі занять. Якщо урок припадає на 09.00 годину, виважено добирати твори мистецтва для розкриття теми й будувати урок таким чином, щоби не порушувати його драматургію та емоційний вплив на учнів.

Звертаємо увагу, що одним із важливих пріоритетів освітньої діяльності вчителя мистецької освітньої галузі є забезпечення емоційної та психологічної

підтримки, допомоги учасникам освітнього процесу, які постраждали від російської воєнної агресії. З інформаційними матеріалами, що допоможуть учителю надати психологічну та емоційну підтримку учасникам освітнього процесу, можна ознайомитися на сайті Сумського ОІППО, у розділ «Сторінка методиста», (рубрика «Учителю мистецтва», тека «Учителю мистецтва в умовах воєнного стану», вкладка «Психологічна підтримка») (<http://surl.li/jypqw>).

Акцентуємо увагу, зміст мистецької освітньої галузі (у 1-7-х класах) може реалізовуватися як засобами інтегрованого курсу «Мистецтво», так і через окремі навчальні предмети за видами мистецтва: образотворче мистецтво, музичне мистецтво. Вибір здійснюється з урахуванням фахової підготовки, кадрового складу педагогічних працівників закладу освіти та погоджується педагогічною радою. За умови обрання закладом загальної середньої освіти вивчення змісту засобами окремих предметів, у навчальному плані закладу освіти та на сторінках класного журналу зазначаються окремі навчальні предмети: «Мистецтво: образотворче мистецтво», «Мистецтво: музичне мистецтво», на які відводиться по 1 год./тижд.

Початкова школа

У 2024-2025 навчальному році навчання учнів початкової школи (1-4 класи) буде здійснюватися відповідно до Державного стандарту початкової освіти (Постанова Кабінету Міністрів України 21.02.2018 № 87 (у редакції Постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688) [3] та типових освітніх програм, що затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22 «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2-х та 3-4-х класів закладів загальної середньої освіти та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України»:

– 1-2 класи: «Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я., 1-2 клас» або «Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б., 1-2 клас»;

– 3-4 класи: «Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я., 3-4 клас» або «Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Шияна Р.Б., 3-4 клас» [14].

Навчальні програми розміщені на офіційних вебсайтах: Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/ulypn>); Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

Електронні версії підручників з мистецтва для 1-4-х класів розміщено на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти: <https://lib.imzo.gov.ua/>.

Звертаємо увагу, на сайті Сумського ОІППО у рубриці «Куферок корисних застосунків (НУШ)» у підрубриці «Інформаційні матеріали щодо наступності початкової та базової школи (НУШ)» розміщені програми, підручники та навчально-методичні посібники з мистецтва (<http://surl.li/uaink>).

Нагадуємо, що навчальні досягнення учнів 1-4-х класів із мистецтва можуть оцінюватися лише вербально (наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 813 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо

оцінювання результатів навчання учнів 1-4-х класів закладів загальної середньої освіти») [15].

Звертаємо особливу увагу, що для учнів 1-4-х класів домашні завдання не задаються і не записуються у класному журналі.

5 клас

У 2024-2025 навчальному році у 5-х класах продовжується впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти (затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898) (<https://cutt.ly/tZD1AnU>) [4], у якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання, у межах освітньої галузі, зокрема, мистецької.

Зазначимо, що особливості впровадження змісту мистецької освітньої галузі на першому (адаптаційному) циклі базової загальної середньої освіти окреслено ще в «Інструктивно-методичних рекомендаціях щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022-2023 навчальному році» (лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 № 1/9530-22 «Про інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2022-2023 навчальному році») (<http://surl.li/ualyo>).

Звертаємо увагу: мистецьку освітню галузь у 5-х класах реалізують за допомогою чотирьох модельних навчальних програм інтегрованого курсу «Мистецтво 5-6 класи» та однієї програми міжгалузевого курсу «Драматургія і театр 5-6 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти»):

– модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт.: Івасюк О.М., Комаровська О.А., Кізілова Г.О., Лемешева Н.А., Лобова О.В., Назар Л.Й., Чужина І.Ю., Шулько О.А.) (<https://cutt.ly/MN1n7vR>);

– модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт.: Комаровська О.А., Лемешева Н.А.) (<https://cutt.ly/UN1OdbG>);

– модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт.: Кондратова Л.Г.) (<https://cutt.ly/7N2TbDC>);

– модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт.: Масол Л.М., Просіна О.В.) (<https://cutt.ly/zN0o0dM>);

– модельна навчальна програма «Драматургія і театр. 5-6 клас» (міжгалузевий інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт.: Старагіна І.П., Чужина І.Ю., Івасюк О.М.) (<https://cutt.ly/ZN2mXoU>) [16].

Також для оптимізації пошуку програмового та навчального контенту для

5-х класів, у рубриці «Куферок корисних застосунків НУШ», на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у розділі «Інформаційні матеріали для нової української школи (5 клас)» вкладці «Мистецька освітня галузь» розміщено навчально-методичні матеріали (<http://surl.li/uaozs>), де систематизовано модельні навчальні програми та навчально-методичне забезпечення для зручного використання у роботі.

6 клас

Акцентуємо увагу, що у 6-х класах закладів загальної середньої освіти організація процесу навчання має продовжуватися за обраними у 5-х класах модельними навчальними програмами (модельна навчальна програма має бути реалізована протягом повного адаптаційного циклу навчання).

Звертаємо увагу, що вчителі, які будуть навчати у 2024-2025 навчальному році учнів 5-х класів, мають право обрати іншу модельну навчальну програму, яку будуть продовжувати реалізовувати у наступному навчальному році. Нагадуємо, що на основі модельної навчальної програми, учитель має розробити власну навчальну програму, що буде затверджена на педагогічній раді закладу освіти. З більш детальним алгоритмом створення навчальної програми та особливостями навчання мистецтву у 5-6-х класах можна ознайомитися на сторінках методичного посібника «Мистецька освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи» (уклад. О.П. Сердюк; за ред. І.В. Удовиченко) [7].

Учителям освітньої галузі мистецтво, під час організації оцінювання навчальних досягнень учнів, рекомендуємо керуватися методичними рекомендаціями щодо оцінювання навчальних досягнень учнів, у яких визначено види оцінювання та способи його реалізації (наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093 «Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання») [12]; матеріалами методичного poradnika «Особливості оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках мистецької освітньої галузі в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа», що розміщені на сайті Сумського ОІППО за покликанням: <http://surl.li/jznwo>

Із метою дієвої допомоги, для вчителів мистецтва у рубриці «Куферок корисних застосунків НУШ» на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти у розділі «Інформаційні матеріали для нової української школи (6 клас)» вкладці «Мистецька освітня галузь» розміщено навчально-методичні матеріали програмового та навчального контенту для 6-го класу (<http://surl.li/uaozs>), де систематизовано модельні навчальні програми та навчально-методичне забезпечення для зручного використання у роботі.

7 клас

У 7-х класах чинними є чотири модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво. 7-9 класи»:

– модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Гайдамака О.В., Лемешева Н.А.) (<http://surl.li/ubmwd>);

– модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований

курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Кондратова Л.Г.) (<http://surl.li/ubmww>);

– модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Івасюк О.М., Комаровська О.А., Власова В.Г., Гринишина Л.М., Кізілова Г.О., Лобова О.В., Назар Л.Й.) (<http://surl.li/ubmxs>);

– модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт. Масол Л.М.) (<http://surl.li/ubmyk>).

Зміст модельних навчальних програм «Мистецтво» для 7-9-х класів забезпечує наступність у реалізації модельних навчальних програм для 5-6-х класів, гнучкий перехід учнів від адаптаційного до базового предметного навчання.

Модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Мистецтво» розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/ucffy>) та Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/uaoko>).

У модельних навчальних програмах відсутній чіткий розподіл годин на вивчення кожної з тем. Учитель має право самостійно визначати обсяг годин на вивчення окремої теми навчальної програми: за необхідності, – має право змінювати порядок вивчення тем у межах навчального року. Він має можливість обирати мистецькі твори для сприймання та співу, орієнтуючись на навчальну тематику й критерій їх високої художньої якості, а також розробляти художньо-практичні й ігрові завдання для учнів, ураховуючи програмні вимоги, мету уроку, дбаючи про цілісну драматургію уроку.

Акцентуємо увагу: під час планування освітньої діяльності для 5-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації мистецької освітньої галузі, – необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [18].

Електронні версії підручники до модельних навчальних програм освітньої галузі «Мистецтво» для 5-7-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://lib.imzo.gov.ua/>). У кожному з підручників запропоновано мистецький контент, що системно викладений, збагачений різними методичними (система запитань) і дидактичними (різні види навчальних завдань) матеріалами.

Із метою компенсації освітніх втрат, реалізації вимог нової української школи, учителям мистецтва необхідно застосовувати один із важливих видів діяльності – спрямування учнів на оволодіння способами здобування знань, усвідомлення сенсу навчання як процесу саморозвитку.

Рекомендуємо, під час конструювання уроку мистецтва, ураховувати особливості підліткового віку учнів 7-х класів, що зумовлює залучення різних

прийомів і форм роботи зі сприймання та аналізу-інтерпретації творів мистецтва. Сучасне покоління дітей потребує пошуку нових шляхів пізнання мистецтва, тому ефективним є педагогічно доцільне поєднання традиційних методів та прийомів навчання із інноваційними, зокрема інтерактивними, дослідницькими тощо.

Отже, на уроках освітньої галузі мистецтва вчителю необхідно максимально застосовувати різні форми (індивідуальна, групова, колективна) роботи, у процесі чого відбуватиметься самовираження учнів у різних видах мистецької діяльності, зокрема: спів (виконання одноголосних та багатоголосних творів, спів в ансамблі та хорі), інструментальне музикування, малювання, ліплення, конструювання тощо, де виявляється творчість, ініціативність, формується й розвивається здатність співпрацювати з іншими людьми.

Рекомендуємо вчителям, у процесі організації освітнього процесу з мистецької освітньої галузі, надати учням можливість самостійно обирати практичне завдання для виконання; підтримувати прояви оригінальності; спонукати учнів до різних мистецьких ініціатив (як-от, виконання улюблених пісень, власних інтерпретацій виконання творчих робіт, зокрема, із застосуванням цифрових та медіа ресурсів), організації арт-мобів тощо; навчати учнів співпрацювати у парах, малих та великих групах або виконувати індивідуально обрані мистецькі проєкти.

Звертаємо увагу, що під час навчання освітньої галузі «Мистецтво», пріоритетом залишається впровадження компетентнісного, інтегрованого, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів у навчанні мистецтву.

Із метою реалізації діяльнісного підходу до навчання на уроках освітньої галузі «Мистецтво», доцільно вчителям використовувати інформаційно-комунікаційні технології, що, у свою чергу, створює сприятливі умови для формування особистості учня та відповідає запитам сучасного суспільства; дозволяє активізувати процес навчання; підвищує темп уроку; збільшує обсяг самостійної роботи учнів; підвищує зацікавленість здобувачів освіти процесом навчання; активізує пізнавальну діяльність учнів; розвиває їхній творчий потенціал. Це, у свою чергу, дозволяє ефективно організувати групову та самостійну роботу на уроці, сприяє удосконаленню практичних умінь і навиків учнів.

Рекомендуємо послуговуватися у роботі методичними рекомендаціями «Використання цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання учнів закладів загальної середньої освіти» (за заг. ред. І.В. Удовиченко), що розміщені на репозитарії Сумського ОППО (<http://surl.li/uapiw>) [1].

Діяльність на уроках мистецтва – це також обговорення творів мистецтва, виявлення емоційно-ціннісного ставлення до них, аналіз їх змісту тощо. У процесі цього виду діяльності ефективно формуються й розвиваються такі наскрізні вміння учнів, як уміння висловлювати власну думку, здатність логічно обґрунтовувати позицію, критично мислити тощо.

Нагадуємо, що для мистецької освітньої галузі визначено чотири групи загальних результатів навчання, що складаються з конкретних результатів для

кожного з циклів навчання [4].

Звертаємо увагу, що по завершенню циклу базового предметного навчання (9 клас), в учнів мають бути сформовані, на певному рівні, чотири групи обов'язкових результатів навчання, а саме:

- пізнання різних видів мистецтва, інтерпретація художніх образів, досвід емоційних переживань, ціннісне ставлення до мистецтва;
- художньо-образне, асоціативне мислення під час творчої діяльності у різних видах мистецтва;
- пізнання себе через взаємодію з різноманітними мистецькими об'єктами, розвиток емоційного інтелекту;
- використання інформаційного середовища у власній творчості та художній комунікації [4].

Зазначимо, що з-поміж результатів навчання, що зазначені у Державному стандарті базової середньої освіти [4], необхідно формувати в учнів уміння демонструвати/презентувати результати власної творчості, пояснювати свій задум, критично оцінювати власні успіхи й досягнення тощо. Ці вміння слід формувати в учнів системно й послідовно, адже вміння критично оцінити свої можливості й якнайкраще їх представити іншим, є актуальним і необхідним у сучасному світі.

Звертаємо увагу, що оцінювання результатів навчання учнів має бути орієнтованим на ключові компетентності та наскрізні вміння, вимоги до обов'язкових результатів навчання у мистецькій освітній галузі, що визначені у Державному стандарті базової середньої освіти [3].

Окрім того, оцінювання досягнень учнів у галузі мистецької освіти необхідно здійснювати відповідно до статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» у площині формувального та підсумкового видів оцінювання [11].

Із метою компенсації освітніх втрат та ефективної організації освітнього процесу в 7-х класах, рекомендуємо ознайомитися з навчальними матеріалами обласного семінару «Організація освітнього процесу з мистецтва в 7 класах закладів загальної середньої освіти за Державним стандартом базової середньої освіти в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа», що розміщені на сайті Сумського ОІППО за покликанням: <http://surl.li/uawgw>.

8-11 класи

У 2024-2025 навчальному році вивчення навчальних предметів освітньої галузі «Мистецтво» у 8-9-х класах та 10-11-х класах здійснюватиметься за навчальними програмами: «Мистецтво. 5-9 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня») [8]; «Мистецтво. Рівень стандарту. 10-11 класи», «Мистецтво. Профільний рівень. 10-11 класи» (наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти», у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 №1493 зі змінами «Про внесення змін до типової

освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня») [9]. Навчальні програми розміщені на офіційних сайтах: Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/ua>); Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>).

У 8-9-х класах зміст освітньої галузі «Мистецтво» реалізується через інтегрований курс «Мистецтво», на вивчення якого відводиться 1 година на тиждень. Пізнання мистецтва відбувається через сприймання, інтерпретацію та оцінювання художніх творів, із акцентом на культурологічний контекст, творче самовираження учня, насамперед, у музичній та художній діяльності, що реалізується, зокрема, у виконанні різних завдань та мистецьких проєктів (індивідуальних, колективних), відповідно до потреб учнів у співі чи малюванні, конструюванні тощо, що сприятиме активному формуванню компетентностей, визначених навчальною програмою.

Звертаємо увагу, що у 10-11-х класах реалізація змісту освітньої галузі «Мистецтво» здійснюється засобами навчального предмета «Мистецтво», що у Базовому навчальному плані закладів загальної середньої освіти II-III ступенів (додаток 1 до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти) [2] позначено як вибірково-обов'язковий. Тематична структура навчальних програми «Мистецтво. 10-11 класи» розкриває особливості мистецтва культурних регіонів світу, визначених ЮНЕСКО: африканського, американського, далекосхідного, індійського, арабо-мусульманського, європейського (у тому числі, мистецтва України як невід'ємної складової європейського мистецтва) [9]. Основними видами діяльності учнів у процесі опанування мистецтва у 8-11-х класах є сприймання, інтерпретація й оцінювання художніх творів; пізнання явищ мистецтва, художньо-творче самовираження, що мають бути збалансованими між собою.

Провідними видами діяльності, відповідно до змістових ліній навчальної програми, є художньо-творча діяльність, пізнання мистецтва та комунікація через мистецтво.

Формування ключових компетентностей учнів має відбуватися системно й природньо упродовж усього періоду навчання на уроках (чи у певних навчальних ситуаціях), де це педагогічно доцільно: учитель має застосовувати свій методичний інструментарій тільки у контексті реалізації завдань мистецької освітньої галузі, через відповідні мистецькі трактування й приклади.

Акцентуємо увагу: на уроках навчальних предметів освітньої галузі «Мистецтво» не рекомендуємо будь-які письмові форми робіт (записи учнями будь-якої інформації зі слів учителя чи з дошки; контрольних, самостійних, домашніх робіт; написання рефератів тощо). Це спричиняє додаткове недоцільне навантаження на учнів. Письмовий формат можна використовувати лише за потреби у старших класах, наприклад, для презентації результатів дослідно-пошукової (проєктної) діяльності, що може бути реалізовано не більше 1-2 рази на семестр.

Для учнів 8-11-х класів, рекомендуємо використовувати домашні завдання на слухання та інтерпретацію музики в навколишньому середовищі, завдання

творчого спрямування, спостереження та замальовки ескізного характеру з натури, з пам'яті тощо. У старших класах можуть бути завдання практично-творчого чи дослідницько-пошукового характеру (зокрема, виконання проєктів) з використанням матеріалів підручника, рідного краю тощо.

У разі дистанційного навчання, рекомендуємо до використання у роботі методичні рекомендації «Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності / за ред. І.В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2021. 198 с. [5].

Учителям інтегрованого курсу «Мистецтво», під час проведення уроків, необхідно пам'ятати, що мистецтво є дуже важливим у справі виховання в учнів почуття патріотизму, гордості за землю, країну, у якій ми живемо. І тому, саме з цієї позиції, учителю необхідно розкривати зміст творів мистецтва, зокрема, українського, адже нам є чим пишатися: мистецькі шедеври українського народу з'являлися впродовж усього історичного та культурного розвитку держави, цивілізації.

Використані та основоположні джерела

1. Використання цифрових освітніх ресурсів у процесі навчання учнів закладів загальної середньої освіти / за заг. ред. І.В. Удовиченко. Суми : ФОП Цьома С.П., 2023. 132 с.

2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 2392 (у редакції від 26.02.2023 №143). URL: <http://surl.li/ucbsu> (дата звернення: 30.05.2024).

3. Державний стандарт початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 688). URL: <http://surl.li/ucbsy> (дата звернення: 30.05.2024).

4. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898) URL: <https://cutt.ly/OXpTocf> (дата звернення: 30.05.2024).

5. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2021. 198 с. URL: <https://cutt.ly/OZNoSdE> (дата звернення: 30.05.2024).

6. Конституція України від 28.06.1996 р.: станом на 01 січ. 2020 р. URL: <http://surl.li/ucbtj> (дата звернення: 30.05.2024).

7. Мистецька освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи: методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти / уклад. О.П. Сердюк; за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2022. 48 с. URL: <http://ir.soippo.edu.ua/handle/123456789/403> (дата звернення: 30.05.2024).

8. Навчальна програма «Мистецтво. 5-9 класи». URL: <https://cutt.ly/xXscuYi> (дата звернення: 30.05.2024).

9. Навчальна програма «Мистецтво. 10-11 кл. Рівень стандарту». URL: <https://cutt.ly/SXcyHY4> (дата звернення: 30.05.2024).

10. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://surl.li/ucbtw> (дата звернення: 30.05.2024).

11. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://cutt.ly/gXpTncj> (дата звернення: 30.05.2024).

12. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92715/ (дата звернення: 12.08.2024).

13. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Указ Президента України Володимира Зеленського від 16.03.2022 № 143/2022. URL: <http://surl.li/ucbug> (дата звернення: 30.05.2024).

14. Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України : наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL: <http://surl.li/ucbuo> (дата звернення 30.05.2024).

15. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 813. URL: <http://surl.li/ucbus> (дата звернення: 30.05.2024).

16. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795. URL: <http://surl.li/ucbux> (дата звернення: 30.05.2024).

17. Про застосування державної мови у сфері освіти : лист Міністерства освіти і науки України від 27.10.2023 № 1/16742-23. URL: <http://surl.li/ucccr> (дата звернення: 30.05.2024).

18. Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти : наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0235729-21#Text> (дата звернення: 14.08.2024).

Завідувач навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та
професійного розвитку Сумського ОШПО

О.П. Сердюк

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти у соціальній та
здоров'язбережувальній освітній галузі
у 2024-2025 н.р.**

Головним завданням навчання предметів та інтегрованих курсів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у закладах загальної середньої освіти є вплив педагогічними методами на свідомість і поведінку учнів, засобами розвитку у них життєвих і спеціальних навиків, сприятливих для здоров'я, безпеки та гармонійного розвитку.

Результатом такого навчання має бути компенсація освітніх втрат, формування здоров'язбережувальної компетентності здобувачів освіти в аспекті ціннісного ставлення до життя та зміцнення здоров'я, поглиблення навиків та умінь (зокрема, прийняття рішень, розв'язання проблем, творчого та критичного мислення, спілкування, самооцінки та почуття гідності, протистояння негативному психологічному впливові, подолання негативних емоцій та стресу, розвиток співчуття й відчуття себе як громадянина), усвідомлення учнями необхідності відповідати за своє життя та здоров'я.

Зазначаємо, що у 2024-2025 навчальному році, у залежності від безпекової ситуації в населених пунктах, у закладах освіти освітній процес може відбуватися: в очному режимі, дистанційному режимі, за змішаною формою.

Для організації ефективного освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти у 2024-2025 навчальному році, в умовах воєнного стану, рекомендуємо створити безпечне освітнє середовище та врахувати освітні втрати, вікові особливості, фізичний, психічний та інтелектуальний розвиток учнів, їхні особливі освітні потреби. Обрання форми організації навчання залежить від ресурсів для забезпечення освітньої діяльності, а саме: матеріально-технічних, кадрових, навчально-методичних, інформаційних. Звертаємо увагу на те, що форми організації освітнього процесу мають бути визначені педагогічною радою та відображені в освітній програмі закладу загальної середньої освіти.

Із метою вшанування пам'яті, громадянської відваги та самовідданості, полеглих під час виконання бойових завдань, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної російської агресії проти України, Президент України підписав Указ від 16.03.2022 № 143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», яким встановлено обов'язкове проведення щоденно о 09 годині 00 хвилин, загальнонаціональної хвилини мовчання.

Організацію освітнього процесу з соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у закладах загальної середньої освіти необхідно здійснювати відповідно до Законів України «Про освіту» [18], «Про повну загальну середню освіту» [19], Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого

Постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898 [1], на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів, у контексті положень Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [3].

***Інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут», навчальні предмети
«Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства»,
«Духовність і мораль в житті людини і суспільства»***

5 клас

Звертаємо увагу, реалізація соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі у 5-6-х класах здійснюється за допомогою інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» та таких навчальних предметів: «Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства».

Акцентуємо увагу: під час планування освітньої діяльності учнів 5-6-х класів закладів загальної середньої освіти з українською мовою навчання, для реалізації соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, необхідно послуговуватися наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти» (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.08.2024 № 1120 «Про внесення змін до Типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти») [11].

Зазначаємо, Типова освітня програма для 5-9-х класів закладів загальної середньої освіти обумовлює, що соціально і здоров'язбережувальна освітня галузь у 5-6-х класах реалізується через обов'язковий інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут», оскільки модельні навчальні програми цього курсу орієнтовані на досягнення учнями обов'язкових результатів навчання освітньої галузі на адаптаційному циклі, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, у повному обсязі.

Разом із тим, заклад освіти також може включити до навчального плану освітньої програми один із запропонованих Типовою освітньою програмою курсів морального спрямування: «Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства».

Отож, можливі два варіанти реалізації соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі в освітній програмі закладу освіти:

перший варіант – у навчальний план включається інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» (1,5 год./тижд.):

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Василенко С.В., Коваль Я.Ю., Колотій Л.П.); (<http://surl.li/uccdk>);

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Гущина Н.І., Василяшко І.П.) (<http://surl.li/uccfl>);

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.:

Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Лаврентьєва І.В., Хомич О.Л.) (<http://surl.li/uccgz>);

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Хитра З.М., Романенко О.А.) (<http://surl.li/uccho>);

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 5-6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Шиян О.І, Волощенко О.В., Гриньова М.В., Дяків В.Г., Козак О.П., Овчарук О.В., Седоченко А.Б., Сорока І.З., Страшко С.В.) (<http://surl.li/uccji>);

другий варіант: інтегрований курс «Здоров'я, безпека та добробут» (1 год./тижд.) вивчається у поєднанні з одним із навчальних курсів (0,5 год./тижд.):

«Етика»:

– модельна навчальна програма «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Ашортія Є.Д., Бакка Т.В., Желіба О.В., Козіна Л.Є., Мелещенко Т.В., Щупак І.Я.) (<http://surl.li/ucckl>);

– модельна навчальна програма «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Пометун О.І., Ремех Т.О., Кришмарел В.Ю.) (<http://surl.li/uccla>);

«Вчимося жити разом»:

– модельна навчальна програма «Вчимося жити разом. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Лаврентьєва І.В., Хомич О.Л.) (<http://surl.li/ucclv>);

«Культура добросусідства»:

– модельна навчальна програма «Культура добросусідства. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Араджионі М.А., Козорог О.Г., Лебідь Н.І., Потапова В.І., Унгурян І.К.) (<http://surl.li/ucsmq>);

«Духовність і мораль в житті людини і суспільства»:

– модельна навчальна програма «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6-х класів закладів загальної середньої освіти (авт.: Жуковський В.М., Сіданіч І.Л., Грищук Д.Г., Губеня І.І., Лахман Н.М.) (<http://surl.li/uccoc>).

Обираючи другий варіант реалізації соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, слід пам'ятати, що освітня галузь є цілісною як за базовими знаннями, так і за обов'язковими результатами навчання. Тому, під час розроблення відповідних навчальних програм учителю необхідно внести корективи в обрані модельні навчальні програми, так щоби зазначені курси були взаємоузгодженими, не дублювали один одного і забезпечували досягнення учнями визначених Державним стандартом обов'язкових результатів навчання.

Модельні навчальні програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» та навчальних курсів «Етика», «Вчимося жити разом», «Культура добросусідства», «Духовність і мораль в житті людини і суспільства» для 5-6-х класів, рекомендовані Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти») [4], розміщені на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/ublij>) та Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/aphvt>). Презентації модельних навчальних програм для 5-6-х класів закладів загальної середньої освіти освітньої галузі «Соціальна і здоров'язбережувальна» розміщено на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликаннями: <http://surl.li/cfoiu> та <http://surl.li/cnwbm> [13].

Під час організації освітнього процесу, в умовах воєнного стану, рекомендуємо ретельно підійти до обрання навчально-методичного забезпечення соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, а саме, – до вибору підручників та методичного контенту. Електронні версії підручників для 5-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <http://surl.li/ulpvo>.

Незмінними залишаються два основних види оцінювання результатів навчання учнів – надання зворотного зв'язку та супроводу учням (формульоване оцінювання), визначення якості результатів навчання (поточне та підсумкове оцінювання) [9]. У 2024-2025 навчальному році залишаються актуальними методичні рекомендації, щодо заповнення сторінок класного журналу (лист Сумського ОППО від 28.10.2022 № 463/11-10 «Методичні рекомендації щодо заповнення сторінок класного журналу в 5 класах НУШ»), із якими рекомендуємо ознайомитися, перейшовши за покликанням: <http://surl.li/tyuqh>.

6 клас

Усі модельні навчальні програми соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі для 5-6-х класів побудовано лінійно-концентрично. Зміст інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» структурований так, щоби зберегти наступність і послідовність вивчення тем, понять від початкової школи протягом 5-6-х класів та врахувати міжпредметні (з іншими навчальними предметами соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі) зв'язки, тому в 6-му класі навчання інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» має базуватись на результатах, отриманих учнями у п'ятому класі під час вивчення цього курсу.

Звертаємо увагу, що учні 6-х класів продовжують вивчати зміст курсів соціального та здоров'язбережувального спрямування за тими модельними навчальними програмами, що були обрані для вивчення в 5-х класах [13].

Наголошуємо, що у видах навчальної діяльності має бути закладено алгоритм навчання, що поєднує дослідницький, інтегрований, особистісно орієнтований, компетентнісний підходи. Особливого значення у дидактико-методичній організації навчання у 6-му класі надається його зв'язку з життям, із практикою застосування здобутих у 5-му класі уявлень, знань, навиків поведінки в життєвих ситуаціях. Увага вчителя має бути зосереджена на проведенні занять із використанням активних форм і методів навчання: роботи в парі та групах, евристичних бесід, ділових та рольових ігор, презентацій, навчальних дискусій, мозкових штурмів, «круглих столів», конкурсів проєктів та дослідницьких робіт, навчальних тренінгів, кейс-методів, практичних групових й практичних

індивідуальних вправ, створення скрайбів та інфографіків, моделювання певного виду діяльності або ситуацій, STEM-проектів, написання бізнес-планів або програм, екскурсій, інтерв'ю, розробці концептуальних карт, аналізу життєвих ситуацій тощо.

Електронні версії підручників для 6-х класів розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням <http://surl.li/uadkp>.

На допомогу вчителям, які навчають курсам («Здоров'я, безпека та добробут», 5-6 класи), що реалізують соціальну і здоров'язбережувальну освітню галузь, спрямовано методичний посібник «Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи» (укладач Кісільова М.В.; редактор Удовиченко І.В.), що вийшов друком і розміщений у вільному доступі на репозитарії сайту Сумського ОШПО (<http://surl.li/ecqmb>). У методичному посібнику розглянуто базовий компонент соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі. Запропоновано до ознайомлення модельні навчальні програми з навчально-методичною підтримкою, що представлена у вигляді QR-кодів; наведено приклади інтерактивних методів навчання та критичного мислення, що вчитель може використовувати під час організації освітньої діяльності в закладах освіти; розглянуто здоров'язбережувальні технології та специфіку оцінювання результатів навчання учнів [20].

7 клас

У 2024-2025 навчальному році продовжиться поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, відповідно, учні 7-х класів закладів загальної середньої освіти розпочнуть навчання за модельними навчальними програмами «Здоров'я, безпека та добробут. 7-9 класи» (інтегрований курс) [1]. Рекомендований розподіл годин тижневого навантаження є таким: 7 клас – «Здоров'я, безпека та добробут» – 1,5 год./тижд.

Модельні навчальні програми, рекомендовані для використання в освітньому процесі в 7-х класах 4 авторських колективів розміщено на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України (<http://surl.li/ulpye>) та Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/aphvt>).

Для реалізації інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут. 7-9 класи» розроблено чотири модельні навчальні програми:

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Воронцова Т.В., Пономаренко В.С., Андрук Н.В., Лаврентьева І.В., Хоми О.Л.) (<http://surl.li/ubvhb>);

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Гущина Н.І., Василяшко І.П.) (<http://surl.li/ubvho>);

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Василенко С.В., Колотій Л.П.) (<http://surl.li/ubvie>);

– модельна навчальна програма «Здоров'я, безпека та добробут. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Шиян О.І., Дяків В.Г., Седоченко А.Б., Страшко С.В.) (<http://surl.li/ubvji>).

На основі обраної модельної навчальної програми інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» учитель складає навчальну програму, що затверджується на рівні закладу освіти. Комбінувати у навчальній програмі різні модельні навчальні програми неприпустимо. Під час створення навчальної програми вчителю варто звернути увагу на такі аспекти:

1) навчальна програма має містити опис обов'язкових результатів навчання учнів із інтегрованого курсу, в обсязі не меншому, ніж встановлено відповідною модельною навчальною програмою. За потреби, очікувані результати навчальної діяльності можна конкретизувати;

2) потрібно зазначити кількість годин, необхідну для провадження послідовності досягнення результатів навчання учнів з інтегрованого курсу «Здоров'я, безпека та добробут» за розділами (модулями) та темами;

3) навчальна програма також може містити проблемні запитання та визначати базові знання, окреслені в Державному стандарті базової середньої освіти (ядро знань освітньої галузі), на які буде акцентована увага під час вивчення певних тем [1].

Рекомендуємо переглянути презентації авторських концепцій підручників для 7-х класів на ютуб-каналі Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <http://surl.li/twuvh>. Електронні підручники розміщені в електронній бібліотеці на сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <http://surl.li/ubmqg>.

Пропонуємо вчителям детально ознайомитися з особливостями впровадження інтегрованих курсів та навчальних предметів соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі в умовах реалізації Концепції «Нова українська школа» на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, перейшовши за покликанням: <http://surl.li/twvmc>.

У плануванні роботи на 2024-2025 навчальний рік рекомендуємо вчителям, що реалізовуватимуть соціальну і здоров'язбережувальну освітню галузь, під час написання (а потім – схвалення на педагогічній раді) навчальної програми, унести доповнення, за потреби, до правил евакуації, правил поведінки під час повітряної тривоги, пожежної безпеки, певні акценти можна зробити на здоровому харчуванні. Важливими є питання, пов'язані зі впливом на здоров'я людини різних факторів у наслідок погіршення екологічної ситуації в результаті воєнних дій. Насамперед, це стосується забруднення води, тому, питання очищення води та її безпечного вживання і використання є дуже важливими. Потребують розширення також питання, пов'язані з соціальною сферою та психологією.

Під час підготовки та проведення навчальних занять, учителям стануть у нагоді онлайн ресурси, освітні платформи, інформаційні сайти:

- платформа IZZI.UA (<http://surl.li/sjnqc>);
- портал привентивної освіти (<http://surl.li/sjnoz>);
- український проект «Якість освіти» (<http://surl.li/sjnud>);

– mozaBook – на сайті розміщені підручники для 7 класу НУШ «Здоров'я, безпека та добробут» (<http://surl.li/sjnnm>).

Рекомендуємо вчителям, під час підготовки та проведення навчальних занять, використовувати корисні матеріали рубрики сайту Сумського ОППО «Куферок корисних застосунків (НУШ)», а саме: навчальні програми, підручники, навчально-методичні посібники, онлайн ресурси, освітні платформи тощо. Ознайомитися з матеріалами рубрики можна за покликанням: <http://surl.li/dpqki>.

У Новій українській школі ресурсом розвитку учня вважається формувальне оцінювання. Акцентуємо увагу, що відповідно до статті 17 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [19], основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, поточне та підсумкове оцінювання. Формувальне оцінювання здійснюється засобами педагогічного спостереження вчителя за різними видами навчальними діяльності учнів, самооцінювання, аналізу учнівських робіт тощо. Рекомендуємо вчителям, під час освітнього процесу використовувати різноманітні техніки формувального оцінювання, із якими можна ознайомитися за покликанням: <http://surl.li/dtt dx>.

Поточне та підсумкове оцінювання може здійснюватись засобами індивідуального, групового та фронтального опитування, планування та виконання експериментальних досліджень, реалізації дослідницьких проєктів, організації роботи з текстами, діаграмами, таблицями, схемами, тестування в електронному форматі тощо.

Наголошуємо, що вибір форм, змісту та способів оцінювання здійснюють педагогічні працівники закладів загальної середньої освіти, ухваленням відповідного рішення на педагогічній раді.

Навчальний предмет «Основи здоров'я»

8-9 класи

У 2024-2025 навчальному році вивчення навчального предмета «Основи здоров'я» у 8-9-х класах продовжуватиметься за навчальною програмою для закладів загальної середньої освіти, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про внесення змін до навчальних програм для 6-9 та 10-11 класів ЗЗСО» [6].

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня» [12], на вивчення навчального предмета у 8-9-х класах відведена 1 год./тижд., 35 год./рік., із яких 4 години резервні.

Звертаємо увагу, що у навчальній програмі для 8-х класів у розділ 2. «Фізична складова здоров'я» додано питання безпеки харчування в умовах воєнного стану; зміст теми «Безпека в побуті й навколишньому середовищі» (розділ 4. Соціальна складова здоров'я) доповнено питаннями впливу воєнних дій та терористичних актів на навколишнє середовище й виконанням практичних завдань «Відпрацювання алгоритмів дій під час хімічної, біологічної, радіологічної загрози забрудненню навколишнього середовища у результаті воєнних дій».

Ознайомитися з навчальною та методичною літературою, навчальними програмами курсів за вибором та факультативів з основ здоров'я, що рекомендовані Міністерством освіти і науки України та зазначені у Переліку навчальних програм, підручників та навчально-методичних посібників, можна на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти (<http://surl.li/cnovh>).

Процес опанування навчального матеріалу навчального предмета «Основи здоров'я» у 8-9-х класах у 2024-2025 навчальному році є тотожним 2023-2024 н.р. Тому, для реалізації навчальної програми з предмета, чинними залишаються методичні рекомендації 2023-2024 навчального року (лист Сумського ОППО від 18.08.2023 № 378/11-07 «Методичні рекомендації щодо вивчення змісту навчальних предметів у 7-11-х класах закладів загальної середньої освіти у 2023-2024 н.р.», зокрема, додаток 9), що розміщений на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, у рубриці «Куферок корисних застосунків (НУШ)» за покликанням: <http://surl.li/tyuqh>.

Оцінювання навчальних досягнень учнів 8-9-х класів здійснюється відповідно до орієнтовних вимог до оцінювання, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222 «Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти» [10]. Об'єктом оцінювання навчальних досягнень учнів з основ здоров'я є емоційно-ціннісне ставлення до навколишньої дійсності, дотримання правил поведінки учнів у життєвих ситуаціях, сформованість умінь та навиків. Зміст завдань для перевірки навчальних досягнень з теми має відповідати очікуваним результатам навчання учнів, визначеним навчальною програмою, та критеріям оцінювання.

Завдання для перевірки навчальних досягнень мають спиратися не стільки на базові знання учнів, як на вміння застосовувати їх на практиці. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти, затверджені наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329 «Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти» [8].

Звертаємо увагу, що під час підготовки та проведення навчальних занять, учителям стануть у нагоді деякі мережеві ресурси, сервіси та інструменти для організації онлайн та офлайн навчання:

– Wordwall – сервіс для створення інтерактивних і друкованих матеріалів. Інтерактивні вправи відтворюються на будь-якому пристрої, який має доступ до інтернету. Є можливість користуватися готовими шаблонами (<https://wordwall.net/uk>);

– Crosswordlabs – конструктор інтерактивних кросвордів з можливістю вбудовування в сайт або блог (URL: <https://crosswordlabs.com/>);

– Mentimeter – сервіс, що забезпечує миттєвий зворотний зв'язок від аудиторії. Його зручно використовувати для опитування, як у режимі реального часу в аудиторії, так і віддалено. Він доступний і на мобільних пристроях, і в електронному середовищі (URL: <https://www.mentimeter.com/>);

– Canva – платформа графічного дизайну, що дозволяє користувачам

створювати графіку, презентації, афіші та інший візуальний контент (URL: <https://www.canva.com/>).

Пропонуємо вчителям скористатися методичними рекомендаціями «Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності» / за редакцією. Удовиченко І.В. Суми: НВВ КЗ СОППО, 2021. 200 с, де містяться поради щодо особливостей організації діяльності закладів загальної середньої освіти у форматі дистанційної взаємодії між учасниками освітнього процесу, посилання на інтернет ресурси, приклади змістового моделювання тощо (<http://surl.li/uafmk>) [2].

Корисні інформаційні матеріали для вчителів основ здоров'я, розміщено та постійно оновлюються на офіційному сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, зокрема у рубриці «Сторінка методиста», де створені теки: «Дистанційне навчання», «Тека вчителя основ здоров'я під час воєнного стану», «Здорове харчування» тощо (<http://surl.li/huypf>).

Навчальний предмет «Економіка»

8-11 класи

Сучасна шкільна економічна освіта у 2024-2025 навчальному році представлена двома компонентами.

Перший (інваріантна складова) компонент представлений формуванням в учнів економічних понять, знань, умінь, що відповідають вимогам часу та сприяють формуванню загальних та предметної економічної компетентності в учнів, підвищують рівень економічної свідомості в суспільстві, здатність оперувати економічними знаннями та застосовувати їх.

Реалізується перший компонент навчання учнів економіки у 10-11-х класах на профільному рівні (105 год./рік, 3 год./тижд.) за допомогою навчальної програми (<https://numl.org/.844702>), що затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» (<https://numl.org/.807961>) [14].

За змістовою тематикою в 10-х класах учням пропонується виконання 5, а в 11-х класах – 8 практичних робіт. Обов'язковими для оцінювання є дві практичні роботи за семестр (<https://numl.org/.968471>).

Підсилити економічну компетентність можна використанням і реалізацією завдань курсів за вибором, перелік яких розміщено на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>.

Другий компонент економічної освіти (варіативна складова) – формування компетентності підприємливості та фінансової грамотності, як важливих умінь, необхідних учням для управління особистими фінансами, здатних підвищувати добробут за рахунок розподілу наявних грошових ресурсів і планування майбутніх витрат за рахунок прийняття правильних самостійних фінансових рішень.

Другий компонент економічної освіти реалізується за допомогою курсів за вибором у 8-11-х класах.

У 2024-2025 навчальному році, за наявності належних умов, фінансова грамотність може вивчатися як вибірково-обов'язковий предмет навчального плану для 10-11-х класів закладів загальної середньої освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493 «Про внесення змін до типової

освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня» (<https://numl.org/.498961>) [7]. Вивчення курсу може здійснюватися за навчальними програмами: «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?» (35 год./рік, 1 год./тижд.) (авт. Смовженко Т.С.) (<https://numl.org/.132881>) та (105 год./рік, 3 год./тижд.) (авт.: Смовженко Т.С., Кравченко І.С.) (<https://numl.org/.272702>) для 10, (11) класів закладів загальної середньої освіти (лист Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407 «Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти» (<https://numl.org/.807961>) [14], а також за навчальним посібником «Фінансова грамотність. Фінанси. Що? Чому? Як?» для 10 (11) класів закладів загальної середньої освіти (авт.: Смовженко Т.С., Кузнецова А.Я., Грищенко Т.С. та інші) та підручником «Фінансова грамотність» (рівень стандарту) для 10 (11) класу закладів середньої освіти (авт. Письменний В.В.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 11.04.2023 № 415 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» підручникам для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти» (<https://numl.org/.997091>) [17].

Учні 8-9-х класів мають можливість вивчати фінансову грамотність, як варіативний курс за навчальними програмами: «Прикладні фінанси» (авт.: Ткаченко Н.В., Довгань А.І. та інші за заг. ред. Смовженко Т.С.) для 8-х класів; «Економіка & фінанси» (авт.: Довгань А.І., Часнікова О.В. та ін., за заг. ред. Смовженко Т.С.) для 9-х класів закладів загальної середньої освіти, що розміщено на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <https://numl.org/.798961>.

Навчально-методичний комплект для учнів 8-9-х класів містить: навчальну програму, навчально-методичний посібник для вчителя, навчальний посібник для учня, робочий зошит для учня. Матеріали розміщено на офіційному сайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням: <https://numl.org/.898961>.

Міністерство освіти і науки України затвердило модельні навчальні програми для 7-9-х класів Нової української школи. За цими навчальними програмами у 2024-2025 навчального року почнуть навчатися учні 8-х класів, які задіяні в апробації навчального курсу «Підприємництво і фінансова грамотність».

Для учнів 8-9-х класів нової української школи розроблено 3 модельні навчальні програми:

– модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» (авт. Панченко С.Ю.) (<https://numl.org/.836702>) (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти» (<https://numl.org/.820191>) [15] (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 13.12.2021 № 1358 «Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795») (<https://numl.org/.936702>) [5];

– модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» (авт.: Кузнецова А.Я., Довгань А.І., Часнікова О.В., Шніцер О.П., Тригуб О.В., Гірченко Т.Д., Шабанова О.В., Харченко А.М., Нагайчук Н.Г.)

(<https://numl.org/.174291>) (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти» (<https://numl.org/.274291>) [15], (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143 «Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти») (<https://numl.org/.374291>) [4];

– модельна навчальна програма «Підприємництво і фінансова грамотність. 8-9 класи» (<https://numl.org/.412602>) (авт.: Беспалко І.В., Войтицька Л.В., Тригуб О.В., Ролік В.А.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 27.11.2023 № 1449 «Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти») (<https://numl.org/.312602>) [16].

Модельні навчальні програми курсу «Підприємництво і фінансова грамотність» розраховані на учнів 8-х і 9-х класів і обумовлюють навантаження: 17 год./рік. (0,5 год./тижд.) у 8-х класах та 35 год./рік. (1 год./тижд.) у 9-х класах [6].

Модельні навчальні програми «Підприємництво та фінансова грамотність» дозволяють реалізувати завдання, що спрямовані на вироблення в учнів практичних навиків економічної, зокрема фінансової поведінки учнів.

На платформі «Всеукраїнська школа онлайн» розміщені матеріали на допомогу в організації дистанційного та змішаного навчання для учнів 5-11-х класів, а також методичної підтримки вчителів. Платформа містить відеоуроки, тести та матеріали для самостійної роботи з економіки (<https://lms.e-school.net.ua/>).

Нагадуємо, що для підготовки до уроку можна використати розробки з економіки освітнього проекту «На урок» (<https://numl.org/.290191>).

У процесі вивчення економіки, фінансової грамотності створюються умови для розвитку таких особистісних якостей учня, як підприємливість, ощадливість, ініціативність, діловитість, відповідальність, самостійність, відбувається ознайомлення учнів із професіями, яких найбільше потребує ринок для успішного післявоєнного соціально-економічного розвитку України.

Використані та основоположні джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <http://surl.li/kenu> (дата звернення: 30.05.2024).

2. Дистанційний формат взаємодії суб'єктів освітньої діяльності : методичні рекомендації / за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІПО, 2021. 200 с. URL: <http://surl.li/uafmk> (дата звернення: 30.05.2024).

3. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 30.05.2024).

4. Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 : наказ Міністерства освіти і науки України від 09.02.2022 № 143. URL: <https://numl.org/.374291> (дата звернення: 31.05.2024).

5. Про внесення змін у додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795 : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.12.2021 № 1358 (<https://numl.org/.936702>) (дата звернення 31.05.2024).

6. Про надання грифа оновленим навчальним програмам : наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87299/ (дата звернення: 30.05.2024).

7. Про внесення змін до типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти III ступеня : наказ Міністерства освіти і науки України від 28.11.2019 № 1493. URL: <https://numl.org/.498961> (дата звернення: 31.05.2024).

8. Про затвердження Критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів (вихованців) у системі загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 13.04.2011 № 329. URL: <http://surl.li/ubnva> (дата звернення: 30.05.2024).

9. Про затвердження рекомендацій щодо оцінювання результатів навчання: наказ Міністерства освіти і науки України від 02.08.2024 № 1093. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/92715/ (дата звернення: 14.08.2024).

10. Про затвердження орієнтовних вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.08.2013 № 1222. URL: <http://surl.li/ubnvj> (дата звернення: 30.05.2024).

11. Про затвердження типової освітньої програми для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 (зі змінами). URL: <http://surl.li/auwyud> (дата звернення: 14.08.2024).

12. Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.04.2018 № 405. URL: <http://surl.li/ubnwg> (дата звернення: 30.05.2024).

13. Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 12.09.2023 № 1/13749-23. URL: <http://surl.li/smkce> (дата звернення: 30.05.2024).

14. Про надання грифу МОН навчальним програмам для учнів 10-11 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 23.10.2017 № 1407. URL: <https://numl.org/.807961> (дата звернення: 31.05.2024).

15. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 № 795. URL: <https://numl.org/.274291> (дата звернення: 31.05.2024).

16. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» модельним навчальним програмам для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 27.11.2023 № 1449. URL: <https://numl.org/.312602> (дата звернення: 31.05.2024).

17. Про надання грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» підручникам для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 11.04.2023 № 415 URL: <https://numl.org/.997091> (дата звернення: 31.05.2024).

18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <http://surl.li/ixnq> (дата звернення: 30.05.2024).

19. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463. URL: <http://surl.li/mfrk> (дата звернення: 30.05.2024).

20. Соціальна і здоров'язбережувальна освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) нової української школи : методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти, / уклад. М.В. Кісільова; за ред. І.В. Удовиченко. Суми : НВВ КЗ СОІППО, 2022. 82 с. URL: <http://ir.soippo.edu.ua/handle/123456789/398> (дата звернення: 30.05.2024).

Методист соціальної і здоров'язбережувальної освітньої галузі, біології навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Сумського ОІППО

О.В. Верба

Методист з географії та економіки навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку Сумського ОІППО

В.Д. Попов

(Підписи наявні в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації навчання здобувачів освіти
в освітній галузі «Фізична культура»
у 2024-2025 н.р.**

Метою навчання предмета «Фізична культура», як складника відповідної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти, є гармонійний фізичний розвиток особистості учнів, підвищення функціональних можливостей їхнього організму, удосконалення життєво необхідних рухових умінь та навиків, розширення рухового досвіду через формування стійкої мотивації учнів до занять фізичною культурою та елементів фізкультурно-спортивної діяльності [2].

5 клас

Освітній процес із фізичної культури у 2024-2025 навчальному році для 5-6-х класів нової української школи буде здійснюватися за модельною навчальною програмою «Фізична культура: 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Педан О.С., Коломоець Г.А., Боляк А.А., та інші – <http://surl.li/cndfb>) [3], що розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти та має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Зазначена модельна навчальна програма є комплексною для адаптаційного циклу навчання, що забезпечує наступність між початковою та базовою освітою, гнучкий перехід учнів від молодшого шкільного віку до підліткового.

Модельна навчальна програма з фізичної культури структурована за модулями:

- інваріантний модуль: теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка;
- варіативні модулі: 60 видів фізкультурно-спортивної діяльності, наприклад, аеробіка, вудбол, лакрос, петанк, сумо, хортинг, шахи тощо.

Змістове наповнення варіативної складової освітній заклад здійснює самостійно, відповідно до модулів, запропонованих модельною програмою. Учням упродовж навчального року має бути запропоновано 12-16 варіативних модулів на вибір. Їхній вибір має відбуватися на початку кожної чверті (із 3-4 модулів запропонованих закладом освіти). Кожної навчальної чверті/триместра учень обирає нові варіативні модулі [1]. Це означає, що в одному спортивному залі може одночасно відбуватися навчання 3-4 видам спорту на кожному уроці. Для того, щоби було можливим це реалізувати в одному залі, учителі мають обирати різні виду спорту, що можливо проводити на невеликій площі. Наприклад, це – петанк (вид спорту, у якому учасник має докинути спеціальні пружні кулі з принтами монстриків до цілі), чирлідінг (вид спорту, що поєднує в собі елементи шоу та видовищних видів спорту, наприклад

танці, гімнастика, акробатика тощо), теніс (вид спорту, у якому грають гравці один проти одного на майданчику – корті), корфбол (командна гра з м'ячем, схожа на баскетбол) тощо.

Учителям, які навчатимуть учнів 5-6-х класів змісту навчального предмета «Фізична культура» у закладах загальної середньої освіти, рекомендуємо використовувати в роботі матеріали методичного посібника «Освітня галузь «Фізична культура»: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи» / уклад. М.В. Кісільова; за ред. І.В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2022. 58 с. [7] (<http://surl.li/ebtqb>). Ознайомитися з відеопрезентацією методичного посібника, що розпочала Удовиченко І.В., проректор Сумського ОІППО, доктор педагогічних наук, професор, яка виступила редактором презентованого джерела, та у своєму виступі наголосила на важливості й актуальності анонсованих посібників, у т.ч. «Фізкультурна освітня галузь: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи», можна за покликанням: <http://surl.li/hgsly>.

6 клас

У 6-х класах продовжується, у відповідності до зазначеної вище модельної навчальної програми, та поглиблюється опрацювання учнями концептуальних програмних вимог навчального предмета «Фізична культура». Наступність у навчанні фізичної культури зберігається також у вимогах навчальної програми до очікуваних результатів навчання. У цілому логічність подання навчального матеріалу, згідно з означеною навчальною програмою, структурована таким чином, щоби зберегти наступність й послідовність навчання тем від 5-го до 6-го класу [2].

Зазначаємо: відповідно до Інструкції про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури, затвердженої наказом Міністерства охорони здоров'я та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674 «Інструкція про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури», учні розподіляються на основну, підготовчу та спеціальну медичні групи (<http://surl.li/hgnvc>) [8].

7 клас

Освітній процес із фізичної культури у 2024-2025 навчальному році для 7-х класів нової української школи буде здійснюватися за модельною навчальною програмою «Фізична культура. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Баженков Є.В. та інші – <http://surl.li/kkwka>) [4], що розроблена на основі Державного стандарту базової середньої освіти та має гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Зазначена модельна навчальна програма є комплексною програмою базового предметного навчання фізичної культури, що забезпечує наступність між базовою та профільною середньою освітами.

Модельна навчальна програма містить інваріантну (обов'язкову) та варіативну складову (за вибором). До інваріантної частини належать модуль: теоретико-методичні знання та загальна фізична підготовка, тобто підвищення функціональних можливостей організму й забезпечення гармонійного фізичного розвитку особистості, зміст якого реалізується впродовж кожного уроку.

Інваріантний модуль «Теоретична та загальна фізична підготовка», разом зі спектром засобів і методів фізичного розвитку, є основою реалізації концепції модельної навчальної програми. Зростання рівня фізичного розвитку та функціонального стану учнів та учениць є провідним завданням вчителя на шляху до реалізації мети програми, та виховання майбутніх захисників/захисниць України.

Змістове наповнення варіативної складової освітній заклад добирає самостійно із модулів, запропонованих модельною навчальною програмою. У 7-9-х класах учні мають опанувати 9-12 варіативних модулів. При доборі варіативних модулів урахується наявність матеріально-технічної бази, регіональні традиції, кадрове забезпечення, гендерність, рівень безпеки, а також сезонність, коли заняття проходять на відкритих майданчиках чи у спортивних залах. При цьому, для занять у зимовий період у спортивних залах, слід обирати варіативні модулі, що визначають використання менших площ. Вибір варіативного модуля учнем відбувається завчасно до початку кожної чверті (триместрі) із 4-5 модулів, запропонованих закладом освіти, після попереднього ознайомлення з їх особливостями. Для навчання протягом чверті (триместру) визначаються 3-4 варіативні модулі, що набрали найбільшу кількість вподобань учнів. Із метою формування вмінь, необхідних для занять обраними варіативними модулями, на початку чверті (триместру), доцільно проводити цикл із 6-9 ознайомчих уроків із використанням одночасного або позмінного, колового методів. Доцільно на окремих уроках робити акцент (виділяти більше часу) на вивчення одного з модулів. При цьому, обрані учнями варіативні модулі, мають бути представлені на кожному уроці.

Терміни вибору та тривалість опанування обраних модулів відповідають їх сезонній специфіці для занять, а саме: осінній сезон (I чверть); зимовий сезон (II та III чверть); весняно-літній сезон (IV чверть), повна зміна варіативних модулів відбувається кожного сезону. Отже, вибір варіативного модулю учнем відбувається завчасно до початку I, II та IV чверті або кожного триместру. Під час уроків, учні можуть вільно обирати найбільш прийнятний для себе вид фізичної активності.

Важливо: відвідування уроків фізичної культури є обов'язковим для всіх учнів, незалежно від рівня фізичного розвитку та медичної групи; тимчасово звільнені від фізичних навантажень повинні бути обов'язково присутніми на уроках фізичної культури.

Під час проведення занять із фізичної культури слід дотримуватись правил безпеки життєдіяльності (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2010 № 521 «Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (<http://surl.li/hgnxa>), зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 09.08.2010 № 651/17946), та Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти зі змінами, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.09.2021 № 1984 «Про затвердження Змін до Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» (<http://surl.li/hgnyz>) [9].

Основними видами оцінювання результатів навчання учнів, що

проводяться закладом освіти, є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне.

Із метою компенсації освітніх втрат, визначення вихідних даних для формувального оцінювання динаміки фізичної підготовленості учнів, рекомендуємо у вересні-жовтні провести тестування рівня розвитку основних фізичних якостей учнів (із урахуванням віку та статі учнів), зокрема [2]:

- швидкість (біг 30 метрів);
- витривалість (рівномірний біг без урахування часу);
- гнучкість (нахил тулуба вперед із положення сидячи);
- сила (згинання та розгинання рук в упорі лежачи);
- спритність (човниковий біг 4×9 метра);
- швидко-силові (стрибок у довжину з місця);
- метання малого м'яча на дальність;
- піднімання тулуба в сидячому положенні за 30 секунд.

Отримані результати тестувань заносяться вчителем до персональної порівняльної таблиці школяра (додаток 1 до модельної навчальної програми), що може бути доповнена іншими вправами на розсуд учителя. Орієнтовні середні показники, що характеризують належний («безпечний») рівень умінь і навиків учнів, подані в додатку 2 до модельної навчальної програми [2].

Для проведення підсумкового оцінювання рекомендуємо застосовувати 6 компонентів, кожен із яких має свою міру у відсотках (їхня загальна сума – 100%). За допомогою різних способів оцінювання визначається [2]:

- ставлення до уроків, відвідування, активність при підготовці до уроку – 10% (визначається шляхом спостереження вчителя);

- навиків та вміння, визначені навчальною програмою, здатність їх застосовувати у повсякденному житті, в ігрових та змагальних ситуаціях – 20% (визначається шляхом моніторингу, спостереження вчителя та самооцінювання);

- розвиток фізичних якостей (сила, витривалість, швидкість, гнучкість) – 20% (визначається шляхом моніторингу, тестування та формувального оцінювання);

- особистий прогрес школяра у показниках підготовленості – 20% (визначається шляхом моніторингу, тестування та формувального оцінювання);

- знання та їх застосування на практиці (основні поняття, визначені програмою, правила ігор, розуміння процесів, що відбуваються в організмі під час виконання вправ тощо) – 15% (визначається шляхом спостереження вчителя та самооцінювання);

- поведінка (соціальна поведінка, відвідування спортивної секції, участь у змаганнях, дотримання правил безпечної поведінки і збереження здоров'я на уроках та в позанавчальних заходах) – 15% (визначається шляхом спостереження вчителя, взаємооцінювання та самооцінювання).

Підсумкове оцінювання результатів навчання учнів здійснюється за 12-бальною системою (шкалою), а його результати позначають цифрами від 1 до 12. Оцінка за семестр виставляється з урахуванням формувального оцінювання та контролю загальних результатів. Наголошуємо на тому, що оцінювання має бути

орієнтованим на очікувані результати навчання, визначені модельною навчальною програмою, а також на оцінювання рівня сформованості компетентностей учнів.

Рекомендуємо вчителям, під час освітньої діяльності, використовувати наступні відеоматеріали:

- збірка всеукраїнських семінарів з фізичної культури: <http://surl.li/hhima>;
- збірки онлайн-уроків від громадської організації «JuniorS»: <http://surl.li/hhiuj>;
- освітній серіал із фізичної культури від Міністерства цифрової трансформації України: <http://surl.li/crjy>;
- дистанційне навчання на уроці фізичної культури: <http://surl.li/cndjc>.

Корисні матеріали для вчителів фізичної культури, що можуть використовуватися педагогами, розміщено та постійно оновлюються на офіційному сайті Сумського ОІППО, зокрема у рубриці «Сторінка методиста», де створені теки: «Дистанційне навчання», «Тека вчителя фізичної культури під час воєнного стану», «НУШ: фізична культура» тощо (<http://surl.li/hmpfd>).

Одним із головних питань в Україні є розв'язання проблем зі здоров'ям у дітей та формування у них основ здорового способу життя. Відповідно, під час організації освітнього процесу в закладах освіти, пріоритетним завданням постає компенсація освітніх втрат та навчання учнів відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищої індивідуальної й суспільної цінності.

У період з 01.09 до 01.10 кожного навчального року, із метою адаптації учнів до навантажень на уроках фізичної культури, прийом навчальних нормативів не здійснювався, а уроки мають рекреаційно-оздоровчий характер із помірним навантаженням. Рекомендуємо у 2024-2025 навчальному році, урахувавши вплив на учнів умов воєнного стану, збільшити період адаптації учнів до фізичних навантажень за рішенням педагогічної ради та унормувати наказом директора закладу освіти.

Навчання учнів змісту навчального предмета «Фізична культура» закладає основи: збереженню здоров'я та розвитку всіх його складових; використанню вчителями комплексного підходу до формування розумових та фізичних якостей і навиків учнів; удосконаленню фізичної та психологічної підготовки до активної життєдіяльності; формуванню пріоритету оздоровчої спрямованості фізичних вправ та забезпечення загального культурного розвитку особистості [2].

У цілому мета навчання фізичної культури реалізовується через:

- формування загальних уявлень учнів про фізичну культуру, її значення в житті людини, збереження та зміцнення здоров'я;
- розширення рухового досвіду, удосконалення навиків життєво необхідних рухових дій, використання їх у повсякденній та ігровій діяльності;
- розширення функціональних можливостей організму дитини через цілеспрямований розвиток основних фізичних якостей і природних здібностей;
- формування ціннісних орієнтацій щодо використання фізичних вправ як одного з головних чинників здорового способу життя;

- формування практичних навиків для самостійних занять фізичними вправами та проведення активного відпочинку;
- формування високих морально-вольових якостей.

Типовими освітніми програмами для закладів загальної середньої освіти на вивчення предмета «Фізична культура» в інваріантній складовій визначено – 3 год., що мають використовуватися вчителями у повному обсязі.

Опанування змісту навчального предмета фізичної культури, як базового навчального предмета, здійснюється за навчальними програмами, що мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки України [2].

8-11 класи

Змістове наповнення навчального предмета «Фізична культура» заклад освіти формує самостійно з варіативних модулів, що запропоновані навчальними програмами:

- «Фізична культура. 6-9 класи», навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів закладів загальної середньої освіти» (<http://surl.li/ubaxg>) [5];

- «Фізична культура. 10-11 класи», навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03.08.2022 № 698 «Про надання грифу Міністерства освіти і науки України навчальним програмам для учнів закладів загальної середньої освіти» (<http://surl.li/ubawz>) [6].

Критеріями вибору варіативних модулів у навчальних програмах для 8-9-х класів та 10-11-х класів є:

- наявність матеріально-технічної бази в закладі освіти;
- регіональні спортивні традиції;
- кадрове забезпечення;
- бажання учнів (визначається обов'язковим опитуванням).

Медичне обстеження учнів проводиться щорічно в установленому законодавством порядку. До уроків фізичної культури та занять у спортивних гуртках (секціях) допускаються учні, які пройшли обов'язковий медичний огляд (відповідно до «Положення про медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах», затвердженого спільним наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674 «Інструкція про розподіл учнів на групи для занять на уроках фізичної культури», зареєстрованим у Міністерстві юстиції України від 17.08.2009 № 772/16788), та не мають протипоказань щодо занять фізичною культурою і спортом, розподілені на групи для занять фізичною культурою [8].

Списки учнів, які належать до підготовчої та спеціальної медичної груп затверджуються наказом керівника закладу освіти на поточний навчальний рік і доводяться до відома класного керівника та вчителя фізичної культури.

Присутність учнів на уроках фізичної культури, незалежно від медичної групи, тимчасово звільнених від занять, а також тих, які не пройшли медичного

обстеження, є обов'язковою. Усі учні під час проведення уроку мають бути в спортивному одязі та взутті.

Допустиме навантаження на уроці для тих учнів, які за станом здоров'я належать до підготовчої або спеціальної груп, що у свою чергу, установлює вчитель фізичної культури. Учні, які не пройшли медичного обстеження, до навантажень на уроках фізкультури не допускаються.

Акцентуємо увагу вчителів, на кожному уроці фізичної культури з учнями проводиться інструктаж із безпеки життєдіяльності та робиться відповідний запис у класному журналі на сторінці про зміст уроку.

Наголошуємо: усі спортивні снаряди, спортивне обладнання та інвентар, що використовуються на уроках фізичної культури та спорту, згідно з чинним переліком типових навчально-наочних посібників та обладнання з фізичної культури для закладів освіти, повинно бути безпечним для здоров'я та життя учнів, а його використання має відбуватися з дотриманням вимог безпеки життєдіяльності (наказ Міністерства освіти і науки України від 31.05.2023 № 648 «Про внесення змін до Типового переліку обладнання та інвентарю для фізкультурно-спортивних приміщень закладів освіти, які забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти» (<http://surl.li/jnrby>).

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 01.06.2010 № 521 «Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах» (зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 09.08.2010 № 651/17946) [10], уроки фізичної культури в закладах освіти має право проводити вчитель фізичної культури або особа, яка має спеціальну освіту та кваліфікацію: тренер, керівник гуртка, групи, спортивної секції тощо.

Модернізація змісту освіти вимагає пошуку нових освітніх технологій, упровадження інноваційних форм і методів навчання. Але разом із тим, основною формою роботи вчителя щодо залучення дітей до систематичних занять фізичною культурою та спортом, залишається урок фізичної культури [2].

Рекомендуємо вчителям, під час проведення уроку фізичної культури:

- застосовувати елементи інноваційних методів навчання;
- забезпечити освітню, виховну, оздоровчу, розвивальну спрямованість змісту навчання;
- формувати в учнів уміння і навички самостійно займатися фізичними вправами;
- використовувати диференційований підхід до організації освітнього процесу, із урахування індивідуальних особливостей здоров'я і фізичної підготовки учнів [2].

Під час оцінювання навчальних досягнень учнів із навчального предмета «Фізична культура» важливо брати до уваги орієнтовні навчальні нормативи, що розміщені після кожного варіативного модуля. Порядок їх проведення визначає вчитель відповідно до календарно-тематичного планування. Зазначаємо, нормативи можуть складати тільки учні основної медичної групи, які на момент прийняття нормативу не скаржаться на погане самопочуття та

стан здоров'я.

Під час оцінювання навчальних досягнень учнів із фізичної культури рекомендуємо враховувати:

- особисті досягнення учнів протягом навчального року;
- ступінь активності учнів на уроках;
- залучення учнів до занять фізичною культурою в позанавчальний час;
- участь у змаганнях усіх рівнів.

Оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках фізичної культури може здійснюватися за такими видами навчальної діяльності:

- засвоєння техніки виконання фізичної вправи (може здійснюватися окремо від прийому навчального нормативу);
- виконання навчального нормативу (із урахуванням динаміки особистого результату);
- засвоєння теоретико-методичних знань;
- виконання навчальних завдань під час проведення уроку.

Акцентуємо увагу вчителів на тому, що оцінка за виконання нормативу не є домінуючою під час здійснення підсумкового оцінювання. Учні мають бути мотивовані не оцінкою, а своїми особистими досягненнями у виконанні тих чи інших вправ, динамікою зростання особистих результатів.

Під час проведення уроків фізичної культури необхідно дотримуватись правил безпеки життєдіяльності (наказ Міністерства освіти і науки України від 01.06.2010 № 521 «Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах», зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 09.08.2010 № 651/17946), та Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти зі змінами, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20.09.2021 № 1984 «Про затвердження Змін до Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» (<http://surl.li/hgnyz>).

Із метою залучення учнів до здорового способу життя, організації на уроках фізкультури нових видів спорту (петанк, фрізбі, чирлідінг, хортинг та інших) рекомендуємо вчителям, під час освітньої діяльності, використовувати наступні відеоматеріали:

- збірка всеукраїнських семінарів з фізичної культури: <http://surl.li/hhima>;
- збірки онлайн-уроків від громадської організації «JuniorS»: <http://surl.li/hhiuj>;
- освітній серіал із фізичної культури від Міністерства цифрової трансформації України: <http://surl.li/crjy>;
- дистанційне навчання на уроці фізичної культури: <http://surl.li/cndjc>.

Корисні матеріали для вчителів фізичної культури, що можуть використовуватися педагогами, розміщено та постійно оновлюються на офіційному сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, зокрема у рубриці «Сторінка методиста», де створені теки: «Дистанційне навчання», «Тека вчителя фізичної культури під час воєнного стану», «НУШ: фізична культура» тощо (<http://surl.li/hmpfd>).

Використані та основоположні джерела

1. Викладання фізичної культури у 5 класах НУШ: особливості, інновації та нововведення. На урок : веб-сайт. URL: <http://surl.li/cmrlx> (дата звернення 30.05.2024).
2. Державний стандарт базової середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <http://surl.li/abjvt> (дата звернення 30.05.2024).
3. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Педан О.С., Коломоєць Г.А., Боляк А.А. та ін.). URL: <http://surl.li/ubcfl> (дата звернення 30.05.2024).
4. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 7-9 класи» для закладів загальної середньої освіти (авт.: Баженов Є.В. та інші). URL: <http://surl.li/ubcdx> (дата звернення 30.05.2024).
5. Навчальна програма «Фізична культура. 6-9 класи» для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерстві освіти і науки України від 03.08.2022 № 698. URL: <http://surl.li/ubcbp> (дата звернення 30.05.2024).
6. Навчальна програма «Фізична культура. 10-11 класи» для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерстві освіти і науки України від 03.08.2022 № 698. URL: <http://surl.li/ubbyr> (дата звернення 30.05.2024).
7. Освітня галузь «Фізична культура»: 5-6 класи (адаптаційний цикл) Нової української школи» : методичний посібник для вчителів закладів загальної середньої освіти / уклад. М.В. Кісільова; за ред. І.В. Удовиченко. Суми: НВВ КЗ СОІППО, 2022. URL: <http://surl.li/ubymv> (дата звернення 30.05.2024).
8. Положення про медико-педагогічний контроль за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах : накази Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 № 518/674. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0772-09#Text> (дата звернення 30.05.2024).
9. Про затвердження змін до Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 20.09.2021 № 1984. URL: <http://surl.li/hgnyz> (дата звернення 30.05.2024).
10. Про затвердження Правил безпеки під час проведення занять з фізичної культури і спорту в загальноосвітніх навчальних закладах : наказ Міністерства освіти і науки від 01.06.2010 № 521. URL: <http://surl.li/umsom> (дата звернення 30.05.2024).

Методист навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності та професійного
розвитку Сумського ОІППО

І.В. Коренева

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації
щодо організації виховного процесу
у закладах загальної середньої освіти
у 2024-2025 н.р.**

Головна мета виховної роботи у закладах загальної середньої освіти – виховання та розвиток вільної, духовно багатой, життєлюбної, талановитої, активної й ініціативної людини, яка володіє знаннями про природу, людину та суспільство, готова до творчої, креативної діяльності та дотримується принципів моральної поведінки.

Виховання інтелектуальної еліти суспільства у закладах загальної середньої освіти має здійснюватися на основі формування національно-громадянських засад, знань, умінь і навиків учнів.

Мета виховної роботи конкретизується у завданнях:

- посилення значення виховного аспекту освітнього процесу;
- заохочення учнів до самостійної, творчої роботи, що формує навички самоорганізації;
- формування в учнів естетичних почуттів, поглядів і переконань;
- створення умов для реалізації творчого потенціалу особистості дитини, розвитку нахилів і обдарувань;
- формування національної свідомості, національної гідності, любові до рідної землі, свого народу, мовної культури;
- мотивування працювати задля розквіту держави;
- формування самоповаги на основі успадкування духовних надбань українського народу;
- формування правової культури, виховання поваги до законів і норм співжиття у своєму колективі, суспільстві.

Виховна робота у закладах загальної середньої освіти має бути спрямована на:

- формування й розвиток в учнівській молоді поваги до прав і свобод людини та громадянина України, Конституції України, державної символіки, опанування культурного надбання українського народу;
- виховання чіткої громадянської позиції, прищеплення молодим людям віри у верховенство права;
- виховання патріотизму, патріотичної ідеї, поваги до історичного минулого українського народу;
- упровадження у суспільну свідомість молоді загальнолюдських моральних цінностей;
- формування здорового способу життя; виховання поваги до традицій закладу загальної середньої освіти, виховання оптимізму та впевненості у своєму майбутньому;
- підтримка психологічного клімату в учнівському колективі та родині.

Акцентуємо увагу, що основними принципами та підходами до реалізації виховної роботи у закладах загальної середньої освіти є: гуманізм; повага до особистості; системність та безперервність; структурованість; національно-культурна спрямованість, органічний зв'язок із історією українського народу, мовою, культурою, родинними традиціями, народним мистецтвом; урахування культурної, географічної, економічної специфіки міста, територіальної громади, регіону Слобожанщини; диференціація та індивідуалізація системи виховної роботи з урахуванням особливостей фізичного, психічного, соціального, духовного, інтелектуального розвитку учнів, стимулювання активності та розкриття їхньої творчої індивідуальності.

Наголошуємо, що виховна робота у закладах загальної середньої освіти несумісна з пропагандою насильства, жорстокості, людино-ненависницьких теорій, а також з поглядами державно-руйнівного змісту.

У 2024-2025 навчальному році серед виховних напрямів найбільш актуальними є:

- національно-патріотичне виховання (формування національної свідомості й відповідальності за долю України; виховання любові до рідної землі, її історії, відновлення та збереження історичної пам'яті; виховання бережливого ставлення до національного багатства країни, мови, культури, традицій);

- духовно-моральне виховання (розвиток пізнавального інтересу, творчої активності, мислення; виховання потреби самостійно здобувати знання та готовності до застосування знань, умінь у практичній діяльності; формування особистісного світогляду; формування почуття власної гідності, честі, свободи, рівності, працелюбності, самодисципліни; формування моральної культури особистості, засвоєння моральних норм, принципів, категорій, ідеалів суспільства на рівні власних переконань; становлення етики міжетнічних відносин та культури міжнаціональних стосунків);

- громадянсько-патріотичне виховання (прищеплення поваги до прав і свобод до громадянина; виховання поваги до Конституції, законів України, державних символів України; виховання громадянського обов'язку перед Україною, суспільством: формування політичної та правової культури особистості; залучення учнівської молоді до участі у добровільних акціях і розвитку волонтерського руху);

- екологічне виховання (формування екологічного мислення та екологічної культури; оволодіння знаннями та практичними вміннями раціонального природокористування; виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство; виховання готовності до активної екологічної та природоохоронної діяльності);

- фізичне виховання та утвердження здорового способу життя (виховання відповідального ставлення до власного здоров'я, здорового способу життя; формування знань і навиків фізичної культури в житті людини, забезпечення повноцінного фізичного розвитку учнів; фізичне, духовне та психічне загартування; формування потреби у безпечній поведінці, протидія та запобігання негативним звичкам, профілактика захворювань; створення умов для активного відпочинку учнівської молоді).

Із метою формування та реалізації державної політики у сфері утвердження

української національної та громадянської ідентичності, як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії громадян України, рекомендуємо опрацювати Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», у якому визначені головні терміни та особливості національно-патріотичного виховання (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text>) [6].

Із метою вшанування пам'яті захисників України та проведення першого уроку у 2024-2025 навчальному році із залученням ветеранів, рекомендуємо послуговуватися листом Міністерства освіти і науки України від 19.07.2024 № 1/12981-24 «Про відзначення Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України» [7].

Наголошуємо, що національно-патріотичне виховання – наскрізний виховний процес, спрямований на утвердження української національної та громадянської ідентичності, формування оборонної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей України, соціальної активності та відповідальності, готовності до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, державної незалежності й територіальної цілісності України.

Рекомендуємо використовувати, під час проведення виховних заходів, інформаційні матеріали, що підготовлені Українським інститутом національної пам'яті, такі як:

– добірка роликів для використання в освітньому процесі «Революція Гідності. Сучасна війна» (<http://surl.li/tzwne>);

– серія короткометражних документальних фільмів «Жінки, які загинули за Україну» (<http://surl.li/tzwni>);

– документальний фільм «Нескорені» (<http://surl.li/tzwnq>);

– матеріали освітнього проєкту «Діалоги про війну» що містить три відеорозмови учениці із ветеранами сучасної російсько-української війни на теми: «Що таке війна?», «Чому Росія прагне захопити Україну?» та «Що таке сучасна російсько-українська війна?» (<http://surl.li/tzwna>);

– інформаційні матеріали до Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України (<http://surl.li/tzwmm>);

– матеріали рубрики «Повномасштабне вторгнення Росії в Україну: історичний контекст» (<http://surl.li/tzwnz>).

Реалізуючи мету національно-патріотичного виховання, доцільно використовувати різні форми роботи, такі як: бесіда, диспут, зустріч, лекція тощо. Рекомендуємо більш активно застосовувати інноваційні форми і методи роботи, серед яких пріоритетна роль має належати саме активним, таким, як: соціально-проєктна діяльність, створення просвітницького контенту (дописи у соціальних мережах, подкасти, блоги) тощо.

Окрім того, варто активізувати діяльність історичних клубів, де учні матимуть можливість глибше ознайомитися зі сторінками нашої історії, відчути самотність і неповторність культури всіх представників, що становлять українську націю.

Одним із основних напрямів роботи з національно-патріотичного виховання зі здобувачами освіти, є організація та проведення Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»).

Кожен українець сьогодні усвідомлює, якою важкою та страшною ціною виборює Україна право на свободу та життя. Росіяни вбивають цвіт нації – сильних, мужніх і незламних українців. Саме тому, ми, учителі маємо навчити дітей пишатися українськими захисниками та бути вдячними їм за все.

Відповідно до Указу Президента України від 16.03.2022 №143/2022 «Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України», із метою вшанування світлої пам'яті, громадянської відваги і самовідданості, сили духу, стійкості та героїчного подвигу воїнів, полеглих під час виконання бойових завдань із захисту державного суверенітету та територіальної цілісності України, мирних громадян, які загинули внаслідок збройної російської агресії проти України, рекомендуємо щоденно о 9 годині 00 хвилин у закладах загальної середньої освіти проводити загальнонаціональну хвилину мовчання за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної російської агресії проти України [5].

Культура безпеки життєдіяльності дітей та учнівської молоді є однією з найважливіших суспільних проблем, життя та здоров'я людей, їхня безпека є найвищою соціальною цінністю. Військові дії на території України, мінна загроза, ракетні удари – це реальна небезпека для життя. Найбільш актуальними, окрім знань, залишається формування навиків безпечної поведінки, зміцнення та збереження життя та здоров'я.

Із метою зміцнення та збереження здоров'я здобувачів освіти, рекомендуємо:

- формувати мотивацію молоді до збереження власного здоров'я, виховання почуття відповідальності за власне здоров'я;
- поширювати знання щодо формування здорового способу життя в учнівському середовищі.

Оскільки, життя та здоров'я дітей – це найбільша цінність людства, дотримання безпеки учасників освітнього процесу, які на сьогодні страждають від російської воєнної агресії, вкрай необхідне. Тому, володіти необхідними знаннями, потрібними для подальшої їхньої безпечної життєдіяльності, є важливим завданням для кожного з дорослих громадян. Рекомендуємо проводити, протягом навчального року, із учасниками освітнього процесу виховні заходи з питань мінної небезпеки і вибухонебезпечних предметів та дій у надзвичайних ситуаціях [2].

Для організації такої роботи з дітьми радимо скористатися інформаційно-освітніми матеріалами, що розміщено на сайті Міністерства освіти і науки України у вільному доступі:

- поради від експертів ЮНІСЕФ «Як підтримати дітей у стресових ситуаціях» (<http://surl.li/bwgof>);
- методичний посібник «Формування навичок безпечної поведінки дітей» (частина 1) (<http://surl.li/qznio>);
- методичний посібник «Формування навичок безпечної поведінки дітей» (частина 2) (<http://surl.li/qznjb>).

Окрім того, рекомендуємо до використання, під час проведення виховних

заходів, матеріали з мінної безпеки для учнів 1-4-х та 5-11-х класів, що розміщено на сайті ЮНІСЕФ (СПІЛЬНО) <http://surl.li/kvmkn>.

Із метою створення умов для формування в учнів здоров'язбережувальних компетентностей, доцільно, у закладах освіти, а саме у класах безпеки, проводити уроки інформаційно-просвітницького напрямку.

Окрім того, з метою формування в учнів здорового способу життя, культури безпеки життєдіяльності, дотримання балансу між обов'язковим навчанням та отриманням учнями практичних навиків, рекомендуємо для ознайомлення матеріали методичного poradnika «Формування культури безпеки життєдіяльності у дітей та учнівської молоді в умовах сучасних викликів», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за покликанням: <https://youtu.be/DqWjNSWPKQ4>.

Актуальною у нашому суспільстві залишається проблема насильства, а особливо домашнього насильства.

Звертаємо увагу, що в Україні, із 2018 року діє Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а з початку 2019 року домашнє насильство в нашій країні є злочином [4].

Жорстоке поводження з дітьми та нехтування їхніми інтересами можуть мати різні види та форми, але їх наслідки завжди завдають серйозної шкоди здоров'ю, розвитку й соціалізації дитини, нерідко складають загрозу її життю.

Найперше правило сьогодення – не закривати очі на насильство серед дітей; не вдавати, що це існує десь далеко; не замовчувати випадки конфлікту; докладати всіх зусиль, щоби допомогти попередити повторення насильства.

Із інформацією щодо захисту прав дітей в Україні, із урахуванням міжнародних договорів із питань сімейного права, можна ознайомитися за покликанням: https://minjust.gov.ua/m/str_19188.

Окрім того, під час батьківських лекторіїв, із означеної теми, рекомендуємо до використання наступні інтернет-джерела:

– Домашнє насильство: діти між двох вогнів. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=R7df37vCjIQ> (дата звернення: 24.05.2024).

– Протидія домашньому насильству. URL: <http://surl.li/umspn> (дата звернення: 24.05.2024).

– Дитинство без насильства – у рамках акції «16 днів без насильства». URL: <https://www.youtube.com/watch?v=geWEWvt5dxU> (дата звернення: 24.05.2024).

– Запобігання та протидія домашньому насильству над дітьми та молоддю (пам'ятка-довідник). URL: <http://surl.li/ulzjx> (дата звернення: 24.05.2024).

Одним із важливих пріоритетів у діяльності закладів загальної середньої освіти є компенсація освітніх втрат, профілактика шкідливих звичок і протиправної поведінки дітей та молоді.

Сьогодні, учнівську молодь вирізняє не лише підвищена тривожність, духовна спустошеність, цинізм, жорстокість, прояви різних форм насильства та агресії, грубе ставлення до дорослих, невідвідування навчальних занять, а й низький рівень комунікативних навиків, відчуження від шкільного середовища.

Із метою протидії домашньому насильству та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від домашнього насильства, за допомогою проведення превентивних заходів, ефективного реагування на факти домашнього насильства,

звертаємо увагу класних керівників і педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти на наказ Міністерства освіти і науки України від 02.10.2018 № 1047 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо виявлення, реагування на випадки домашнього насильства і взаємодії педагогічних працівників із іншими органами та службами» (<http://surl.li/bcpey>).

Наголошуємо, що превентивне виховання, як складова системи виховної роботи закладу загальної середньої освіти – це не тільки, проведення профілактичних дій педагогічним колективом (запобігання формування в учнів негативних звичок, рис характеру, проявів асоціальної поведінки), але й створення середовища для розвитку дітей, їхньої життєстійкості, життєздатності, життєвої компетентності.

Звертаємо увагу, що головним осередком превентивної виховної діяльності має стати заклад загальної середньої освіти, як простір спільного буття вчителів, учнів і батьківської громади, де створено умови для утвердження самоцінності дитини, максимального забезпечення її інтересів, ставлення до школярів як партнерів [3].

Задля формування в учнів імунітету до негативних впливів соціального оточення та шкідливих звичок, підвищення ефективності профілактики асоціальних проявів у поведінці дітей, стимулювання у них здорового способу життя, рекомендуємо ознайомитися з матеріалами методичного порадилика «Превентивне виховання як невід’ємна складова системи виховної роботи закладу загальної середньої освіти», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за покликанням: <https://youtu.be/kuOf0X0sy1U>.

Сьогодні, в умовах модернізації української освіти, одним із напрямів оптимізації виховного процесу є демократизація її взаємовідносин: учитель – учень – батьки.

Наголошуємо, що діяльність усіх учасників освітнього процесу має бути спрямована на забезпечення сприятливих умов гармонійного духовного розвитку особистості, її соціально-педагогічної підтримки, зміцнення фізичного та психологічного здоров’я, реалізації творчого потенціалу, вироблення ціннісного ставлення до світу та самого себе. Звертаємо увагу, що взаємодія вчителів і батьків у межах педагогіки партнерства має бути орієнтована на:

- комунікацію, що дає можливість оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід);

- неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій і свят, що мають важливе значення для шкільного життя учнів та закладу освіти);

- усебічну допомогу й участь батьків в організації та проведенні свят, тематичних і позанавчальних заходів;

- участь батьків у шкільному житті своїх дітей (допомога під час створення навчальних матеріалів і формування освітнього середовища, обмін життєвим і професійним досвідом) [1].

Для організації комунікації між адміністрацією закладу загальної середньої освіти, учителями та батьками, із метою прийняття загальних і спільних правил взаємодії, рекомендуємо опрацювати рамковий документ «Меморандум співпраці педагогів, учнів та батьків», підготовлений громадською організацією «Смарт

Освіта», із яким можна ознайомитися за покликанням: <https://nus.org.ua/memorandum/>; матеріали секції «Педагогіка партнерства», з якими можна ознайомитися на сайті Міністерства освіти і науки України за покликанням: <http://surl.li/ulvua>.

Окрім того, із метою посилення соціальної згуртованості та співпраці закладів загальної середньої освіти з батьками, розвитку громадянської та психолого-педагогічної компетентностей батьків та опікунів, для педагогічної спільноти рекомендуємо посібники:

– Батьківські збори: шляхи до партнерства та співпраці : методичний посібник для вчителів початкових класів / уклад. : Пагава О.В., Чернишова Я.О. Харків: «Друкарня Мадрид», 2018. 96 с.

– Культура добросусідства. Батьківські збори по-новому: актуально, інтерактивно, корисно. Програма та методичні рекомендації / ред.-уклад.: Аніщенко О.В., Араджионі М.А., Гусев А.І., Потапова В.І. Київ: ТОВ «Прометей», 2019. 544 с.

Для успішної організації взаємодії вчителя з батьками, на засадах педагогіки партнерства, рекомендуємо ознайомитися з матеріалами методичного порадилика «Педагогіка партнерства: як успішно взаємодіяти з батьками», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (<https://youtu.be/3W1QBzz2ulk>).

Безпека дітей в інформаційному просторі сьогодні є одним із головних завдань, що стоїть перед освітою. Інформаційна грамотність, критичне мислення, навички безпеки в інтернеті та кібербезпека, – це ті складові, які ми, педагоги, маємо сформувані в учнів під час освітнього процесу задля безпечної онлайн-поведінки наших дітей.

Однією з найгостріших проблем «взаємодії» дитини з інтернетом є кібербулінг. Основним профілактичним напрямом у боротьбі з кібербулінгом є формування в учнів загальної медіакультури у сфері користування інформаційно-комунікаційними технологіями через установлення спільних правил, урахування громадської думки, формування в класі командного духу, колективу, а в закладі загальної середньої освіти – здорової спільноти.

Під час виховних заходів, із метою формування в учнів безпечної поведінки в інформаційному просторі, рекомендуємо:

– зосередити увагу на можливостях, що надає інтернет і його позитивному впливі на розвиток дитини;

– створювати позитивний емоційний «фон» спілкування та навчання (ситуація успіху);

– сприяти подоланню цифрового розриву між дорослими та дітьми (відкритість думок, міркувань);

– надавати учням інформацію про механізми захисту та підтримки, якщо діти стали жертвою чийось дій в інтернеті або потребують допомоги під час користування мережею «Інтернет». Поради, як говорити з дітьми про безпеку онлайн: URL: <https://salo.li/d09F9B6>.

Із метою компенсації освітніх втрат, безпечного використання учнями мережі «Інтернет», рекомендуємо до використання, під час проведення виховних заходів, матеріали щодо правил безпечної поведінки в інтернеті, що розміщено на

сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (рубрика «Мобільна сторінка методиста», підрубрика «Виховна робота», вкладка «Профілактика булінгу. Безпека в інтернеті»), за покликанням: <http://www.soippo.edu.ua/index.php/34-2010-11-24-15-07-23/4979-profilaktika-bulingu-bezpeka-v-interneti>.

Із метою максимального захисту учнів від негативного впливу всевітньої мережі «Інтернет», рекомендуємо, під час освітнього процесу, навчати їх відповідальному та етичному поведінню в онлайн форматі. Сьогодні, разом із тотальною інформатизацією суспільства, засоби масової інформації почали частіше використовувати «мову ворожнечі». Щоби запобігти цьому негативному явищу, кожен із нас повинен пам'ятати – усі люди заслуговують на повагу та неупереджене до себе ставлення, незалежно від їхньої національної, расової, соціальної, гендерної та іншої приналежності.

Задля розуміння учнями основних правил поведінки в інтернеті, посилення їхнього безпечного перебування в мережі, рекомендуємо ознайомитися з матеріалами обласного семінару «Безпека дітей в інформаційному просторі під час освітнього процесу: виховні аспекти», що розміщено на сайті Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти за покликанням: https://youtu.be/K5EUk-uhC_s.

Протягом останніх десяти років росіяни ведуть війну проти України. Щоби запобігти дезінформації, необхідно дбати про безпеку в українському інфопросторі й прищепити дітям навички медіаграмотності. Розвиток медіаграмотності – це наскрізний навик здобувачів освіти, що є важливою та необхідною складовою сучасного повсякденного життя.

Війна принесла в життя дітей втрату, невизначеність, страх і тривогу. Діти втрачають звичну повсякденність і впорядкованість життя. Зазвичай, відчуття безпеки та захищеності діти шукають у дорослих. Із метою формування в учнів цілісної картини подій, що відбуваються сьогодні, усвідомлення їх першопричин, прищеплення загальнолюдських цінностей, формування зв'язку між історичними фактами та сучасними рішеннями в Україні, рекомендуємо до використання, під час виховних заходів, посібник, підготовлений Міністерством освіти і науки України, «Як говорити про російсько-українську війну в школі. Уроки стійкості, боротьби та перемог» (<http://surl.li/ulzlm>). Уроки, подані в цьому посібнику, покликані допомогти учням сформуванню у них активну громадянську позицію, навчити розрізняти факти й фейки та не піддаватися маніпуляціям і ворожій пропаганді.

Не можна відчувати себе комфортно там, де стільки жахіття та болю. Де гинуть мирні люди під ворожими обстрілами, де стрічка новин повна трагічних подій, щодня додаються нові прізвища у списки загиблих і зниклих безвісті людей.

Ментальне здоров'я – це непомітний, але, водночас, головний двигун людини, що дозволяє не лише повноцінно жити, а й ефективно функціонувати у суспільстві. Регулярне піклування про власний стан здоров'я може наштовхнути на «відкриття» внутрішнього джерела сили, що допоможе людині пройти крізь складні часи. Тому, дбати про своє ментальне здоров'я – така ж базова необхідність кожної людини, як і дбати про здоров'я фізичне.

Із метою компенсації освітніх втрат, підтримки ментального здоров'я учнів,

рекомендуємо до використання книгу дитячого психолога Світлани Ройз «Твоя сила. Практикум для дітей та підлітків», у якій кожне завдання є містком до відчуття сили, розуміння своїх емоцій (<https://www.unicef.org/ukraine/documents/your-power-royz>).

Для покращення ментального здоров'я дитини, рекомендуємо ознайомитися з добіркою книг за покликанням: <https://nus.org.ua/news/porady-j-dobirka-knyg-dlya-pokrashhennya-mentalnogo-zdorov-ya-dytyny/>.

Використані та основоположні джерела

1. Ковальчук В.А. Педагогіка партнерства у професійній діяльності вчителя: навч. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ. 2023. 100 с.

2. Культура безпеки: навч. посібн. / Артем'єв С.Р., Малько О.Д., Шароватова О.П., Бригада О.В., Цимбал Б.М., Ковальов О.С., Ільїнський О.В. Харків : НУЦЗУ. 2020. 172 с.

3. Превентивна педагогіка : навчальний посібник / Оржеховська В.М., Пилипенко О.І. Черкаси : Вид. Чабаненко Ю., 2007. 120 с.

4. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://surl.li/uanmx> (дата звернення: 28.05.2024).

5. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Указ Президента України від 16.03.2022 №143/2022. URL: <http://surl.li/uanmm> (дата звернення: 28.05.2024).

6. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 28.05.2024).

7. Про відзначення Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України : лист Міністерства освіти і науки України від 19.07.2024 № 1/12981-24.

Методист навчально-методичного
відділу координації освітньої діяльності
та професійного розвитку Сумського ОІШПО

О.В. Третякова

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації щодо організації
освітнього процесу зі здобуття початкової освіти
у 2024-2025 н.р.**

У 2024-2025 навчальному році організація освітнього процесу у 1-4-х класах закладів загальної середньої освіти здійснюється відповідно до: Закону України «Про освіту» [4], Закону України «Про повну загальну середню освіту» [5], Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» [14], Державного стандарту початкової освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 [12], наказу Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563 «Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні» [8].

Організацію освітнього процесу у початкових класах доцільно здійснювати відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205 «Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#n281>) [10]; із дотриманням вимог санітарних правил і норм (щодо використання комп'ютерної техніки для різних вікових груп учнів, формування розкладу навчальних занять; рухової активності (фізкультхвилинок, руханок), вправ для очей; тривалості виконання завдань для самопідготовки у позанавчальний час).

Тривалість уроків у закладах освіти становить: у перших класах – 35 хвилин, у других – четвертих класах – 40 хвилин. Заклад освіти може обрати інші, окрім уроку, форми організації освітнього процесу. Вибір має зумовлюватися дидактичною доцільністю, матеріально-технічною базою закладу, підготовкою вчителя та враховувати індивідуальні особливості учнів. Задля реалізації інтегративного підходу у змістовому забезпеченні освітнього процесу, заклад загальної середньої освіти може по-різному комбінувати навчальний час у межах загальної кількості навчальних годин, визначених освітньою програмою.

В умовах воєнного стану безперервна тривалість навчальних занять під час організації дистанційного навчання у синхронному форматі не повинна перевищувати для учнів:

- 1-2-х класів – 2 навчальних заняття по 30 хвилин або 3 – по 20 хвилин;
- 3-4-х класів – 2 навчальних заняття по 45 хвилин або 3 – по 30 хвилин, або 4 – по 20 хвилин.

Під час використання технічних засобів навчання, безперервна тривалість навчальної діяльності упродовж уроку має бути: для учнів 1-х класів – не більше 10 хвилин; для учнів 2-4-х класів – не більше 15 хвилин, із постійним чергуванням видів діяльності.

Звертаємо увагу, що організація освітнього процесу у закладах загальної середньої освіти, під час дії воєнного стану в Україні, реалізується залежно від конкретної безпекової ситуації у кожному населеному пункті (в очному, дистанційному, змішаному форматах), але з обов'язковим гарантуванням безпечних умов навчання для всіх учасників освітнього процесу, у разі наявності безпосередньої небезпеки, зокрема, продовження воєнних (бойових) дій, можливих артилерійських обстрілів, загрози ракетно-бомбових ударів.

Наголошуємо, що необхідною умовою організації навчання в початкових класах в умовах воєнного стану є дотримання дій під час сигналів оповіщення, зокрема, «Повітряна тривога», «Загроза артобстрілів».

Освітній процес у закладах загальної середньої освіти реалізується згідно з освітньою програмою закладу освіти, розробленою на основі, затверджених Міністерством освіти і науки України (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743 «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти») [19], [11].

В основних положеннях Державного стандарту початкової освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87 визначено Базовий навчальний план початкової освіти для класів із українською мовою навчання (<http://surl.li/tctb>) [12].

Звертаємо увагу, що, за наявності відповідних умов, педагогічних кадрів та навчальних програм, що мають гриф Міністерства освіти і науки України, частину навчального навантаження з фізичної культури (до 1 години на тиждень) у початковій школі можна використовувати на вивчення окремих навчальних предметів, що забезпечують рухову активність учнів (хореографія, ритміка, плавання тощо) [1].

Слід зазначити, що календарно-тематичне та поурочне планування здійснюється вчителем у довільній формі, у тому числі з використанням друкованих чи електронних джерел тощо. Формат, обсяг, структура, зміст та оформлення календарно-тематичних планів та поурочних планів-конспектів є індивідуальною справою вчителя.

Під час розроблення календарно-тематичного та поурочного планування вчитель має самостійно вибудовувати послідовність формування очікуваних результатів навчання учнів, ураховуючи при цьому послідовність розгортання змісту в підручниках, змінюючи послідовність тем уроків, відповідно до того, як учні засвоїли навчальний матеріал, визначати кількість годин на вивчення окремих тем, у межах загального обсягу годин на вивчення навчального предмета.

Звертаємо увагу, що у 2024-2025 навчальному році залишаються актуальними методичні рекомендації, розроблені Міністерством освіти і науки України щодо заповнення класного журналу учнів початкових класів [7], та методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4-х класів закладів загальної середньої освіти [6], [9].

Реалізація змісту типових освітніх програм для учнів 1-2-х, 3-4-х класів закладів загальної середньої освіти здійснюється за допомогою підручників, що мають гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». В освітньому процесі заклади загальної середньої освіти можуть використовувати лише навчальну літературу, що має грифи Міністерства освіти і науки України

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України». Перелік грифованої навчальної літератури доступний на офіційних сайтах: Міністерства освіти і науки України (<https://mon.gov.ua/>), Інституту модернізації змісту освіти (<https://imzo.gov.ua/pidruchniki/pereliki/>), Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (<http://surl.li/hzfoc>).

Акцентуємо увагу, що під час вибору завдань для самопідготовки учнів у позанавчальний час, під час визначення його обсягу, необхідно враховувати освітні втрати, часові затрати дитини на виконання завдань для самопідготовки з різних навчальних предметів, – у співвіднесенні з вимогами Санітарного регламенту, якими визначено, що «тривалість виконання завдань для самопідготовки учнів у позанавчальний час не рекомендується більше ніж 1 година у 3-4-х класах. Учням 1-2-х класів не рекомендуються обов'язкові завдання для самопідготовки у позанавчальний час» [10]. Водночас, за потреби, із урахуванням індивідуальних навчальних можливостей, учням 2-х класів радимо задавати індивідуальні завдання за вибором. При цьому, вони мають бути дозованими, аргументовано значущими для дитини, із чіткою знайомою інструкцією, щодо відтворення, застосування відомих способів дій. Сумарні витрати часу на виконання завдань для самопідготовки учнями 2-х класів не повинні перевищувати 45 хв на добу.

Обов'язково, потрібно уточнювати дітям термін виконання завдання для самопідготовки (до наступного уроку; через тиждень/два тижні), що для кожного може бути гнучким. Ураховуючи вікові особливості учнів, максимальним терміном виконання завдання для самопідготовки може бути два тижні. Як правило, такий термін надається для підготовки до позакласного читання, представлення групового навчального проекту тощо.

Учителі початкових класів, під час організації дистанційного, змішаного навчання, мають виважено обирати електронні освітні ресурси, ураховуючи їх дидактичну доцільність, відповідність навчальній програмі. Організуючи дистанційне навчання, пропонуємо скористатися методичними рекомендаціями, схваленими листом Міністерства освіти та науки України від 18.06.2020 № 22.1/12-Г-372 «Організація дистанційного навчання в школі» (<http://surl.li/gmphh>) [3].

Для практичної реалізації дистанційного та змішаного навчання у початковій школі вчителям доцільно: використовувати різні, але зручні для здобувачів освіти застосунки (наприклад: Microsoft Teams (<https://teams.microsoft.com/start>), Google Classroom (<https://classroom.google.com>), Class Dojo (<https://www.classdojo.com/>), GIOS (<https://gioschool.com/>), МійКлас (<https://miyklas.com.ua/info/uciteliam>), Edmodo (<https://new.edmodo.com>), Google Meet (<https://www.meet.google.com/>), Zoom (<https://zoom.us/download>), Skype (<https://education.skype.com/>); віртуальні дошки – Padlet (<https://padlet.com/>), Jamboard (<https://jamboard.google.com/>), Trello (<https://trello.com/uk>), MindMeister (<https://www.mindmeister.com/>), Mindomo (<https://www.mindomo.com/>) тощо).

За умов використання дистанційної, змішаної форм навчання, посилюється значущість безпеки в інтернеті. Рекомендуємо ознайомити учнів із порядком реагування на інциденти, що створюють ситуації небезпеки під час роботи онлайн. Доцільно обговорити з батьками можливості використання контент-фільтрів, щоби пошук, перегляд інформації в інтернеті був безпечним, її зміст – відповідав віковим

можливостям його сприйняття та опрацювання.

Радимо формувати в учнів мережевий етикет, спонукати дотримуватись правил спілкування та взаємодії в інтернеті, нести відповідальність за власні дії в мережевому просторі.

Акцентуємо увагу, що внаслідок тривалих воєнних дій значна частина учасників освітнього процесу (учні початкових класів є найбільш вразливою категорією) потребує та потребуватиме в майбутньому психологічної підтримки та допомоги. Із метою компенсації освітніх втрат, саморегулювання психоемоційних станів у дітей, запобіганню виникнення тривожності та панічних атак у школярів, учителям, під час підготовки до проведення уроків у початкових класах в умовах воєнного стану, рекомендуємо опрацювати та використовувати:

– лист Міністерства освіти і науки України від 04.04.2022 № 1/3872-22 «Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» (<https://cutt.ly/dFpL5j1>) [17];

– лист Міністерства освіти і науки України від 13.05.2022 № 1/5119-22 «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» (<http://surl.li/cccze>) [18];

– інформаційні тематичні матеріали, розміщені на сайті Інституту модернізації змісту освіти (<https://cutt.ly/UFpACXA>);

– матеріали проєкту психологічної підтримки «Поруч» (<https://poruch.me/>);

– poradnik «Ігри для радісних уроків. 5 активностей» (<http://surl.li/gpkdd>);

– poradnik для вчителів «Активності для учнів та учениць у бомбосховищах шкіл» (<http://surl.li/gpkdx>).

Однією з форм створення психологічно комфортної атмосфери в класному колективі, актуалізації в учнів мотивації до навчальної діяльності є ранкові зустрічі. У 2024-2025 навчальному році доцільно розширити їх змістове наповнення. Пропонуємо, під час ранкових зустрічей, ознайомити учнів із правилами дій у період надзвичайних ситуацій, у тому числі, у період воєнного часу. Актуальними у цей час є теми особистої безпеки в умовах загрози та виникнення надзвичайних ситуацій, користування засобами захисту від їх наслідків; вивчення правил пожежної, мінної безпеки та основ цивільного захисту. Для опрацювання зазначених тем можна організовувати ситуаційно-рольові ігри, виконання практичних вправ (тренінги) на засвоєння алгоритмів дій під час небезпеки, у тому числі дій за сигналами оповіщення цивільного захисту.

Національно-патріотичне виховання учнів початкових класів, в умовах військових дій в Україні, набуло як ніколи важливого й актуального значення, виникла нагальна необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на становлення нових українців, що діють на основі національних та європейських цінностей, формування у них любові до рідного краю, України, історичної пам'яті, духовності, національного характеру.

Звертаємо увагу, що основні стратегічні підходи до національно-патріотичного виховання дітей та молоді в системі освіти визначено Указом Президента України від 18.05.2019 № 286/219 «Про Стратегії національно-патріотичного виховання» [16], Постановою Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932 «Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки» [13] та «Концепцією

національно-патріотичного виховання в системі освіти України», затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527 [2].

Наголошуємо, що національно-патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь освітній процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання та базуватися на національній історії, реалізовуватися з урахуванням пізнавальних можливостей та психологічно-вікових особливостей учнів певного класу.

Акцентуємо увагу на необхідності щодня проводити в закладі освіти, класі загальнонаціональну хвилину мовчання за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної агресії [15]. Після загальнонаціональної хвилини мовчання рекомендуємо проводити короткі бесіди з учнями, розповідати дітям, що держава та громадянське суспільство роблять усе можливе для відновлення миру та порядку в країні, відбиття зовнішньої агресії проти України, що лише в національній єдності та національній гідності наша сила й незламність. Обов'язковим елементом таких бесід має бути обговорення поведінки під час повітряних тривог, правил безпеки в умовах війни тощо.

Використані та основоположні джерела

1. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 19.08.2022 № 1/9530-22. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87596/ (дата звернення: 28.05.2024).

2. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 527. URL: <http://surl.li/gymlo> (дата звернення: 27.05.2024).

3. Організація дистанційного навчання в школі : лист Міністерства освіти та науки України від 18.06.2020 № 22.1/12-Г-372. URL: <http://surl.li/gmphh> (дата звернення: 28.05.2024).

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.06.2024).

5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 21.11.2023 № 3482-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 28.05.2024).

6. Про внесення змін до методичних рекомендацій щодо заповнення класного журналу учнів початкових класів Нової української школи : наказ Міністерства освіти і науки України від 02.09.2020 № 1096. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1096729-20#Text> (дата звернення: 13.06.2024).

7. Про затвердження методичних рекомендацій щодо заповнення Класного журналу учнів початкових класів Нової української школи : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.12.2018 № 1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1362729-18#Text> (дата звернення 28.05.2024).

8. Про затвердження методичних рекомендацій щодо окремих питань здобуття освіти в закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні : наказ Міністерства освіти і науки України від 15.05.2023 № 563. URL: <http://surl.li/ibzte> (дата звернення: 27.05.2024).

9. Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання

результатів навчання учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 813. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0813729-21#Text> (дата звернення: 28.05.2024).

10. Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#n2811> (дата звернення: 27.05.2024).

11. Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Міністерства освіти і науки України : наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/87314/ (дата звернення: 28.05.2024).

12. Про затвердження Державного стандарту початкової освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2018 № 87. URL: <http://surl.li/tctb> (дата звернення: 27.05.2024).

13. Про затвердження Плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 932. URL: <https://cutt.ly/eXcgxaY> (дата звернення: 27.05.2024).

14. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р. URL: <http://surl.li/adyhc> (дата звернення: 28.05.2024).

15. Про загальнонаціональну хвилину мовчання за загиблими внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України : Указ Президента України від 16.03.2022 № 143/2022. URL: <https://cutt.ly/aXch4hf> (дата звернення: 28.05.2024).

16. Про Стратегію національно-патріотичного виховання : Указ Президента України від 18.05.2019 № 286/219. URL: <https://cutt.ly/WXcgwMM> (дата звернення: 28.05.2024).

17. Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій» : лист Міністерства освіти і науки України від 04.04.2022 № 1/3872-22. URL: <https://cutt.ly/dFpL5j1> (дата звернення: 03.06.2024).

18. Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні : лист Міністерства освіти і науки України від 13.05.2022. № 1/5119-22. URL: <http://surl.li/ccsze> (дата звернення: 03.06.2024).

19. Щодо освітніх програм : лист Міністерства освіти і науки України від 07.04.2021 № 1/9-188. URL: <http://surl.li/jgdyln> (дата звернення: 27.05.2024).

Методист навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності
та професійного розвитку
Сумського ОІППО

Л.Б. Міщенко

(Підпис наявний в оригіналі)

**Методичні рекомендації
з організації діяльності закладів дошкільної освіти
у 2024-2025 н.р.**

Головна мета дошкільної освіти – створення безпечних умов у закладі дошкільної освіти задля збереження життя і здоров'я дошкільників та сприяння їхньому гармонійному розвитку.

Діяльність закладів дошкільної освіти України у 2024-2025 навчальному році продовжується в умовах воєнного стану. Основними нормативними документами, що визначають особливості організації освітнього процесу, життєдіяльності здобувачів дошкільної освіти та професійної діяльності педагогів, є:

– Закони України: «Про освіту» (<http://surl.li/ixnq>) [3]; «Про дошкільну освіту» (<https://salo.li/C09D391>) [4];

– Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 № 86 «Положення про заклад дошкільної освіти» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86-2021-%D0%BF#Text>) [14];

– наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 234 «Про затвердження Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-16#Text>) [12].

Звертаємо увагу на основних позиціях, що варто враховувати в організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти під час воєнного стану, – створення безпечних умов та безпечного середовища для всіх учасників освітнього процесу, й підвищення якості освітньої діяльності закладів дошкільної освіти, що залишаються пріоритетними і в 2024-2025 навчальному році, компенсації освітніх втрат.

В умовах воєнного стану зазнала змін організація діяльності закладів дошкільної освіти. Наголошуємо, що особливості організації освітнього процесу залежать від безпекової ситуації у кожному населеному пункті. Ураховуючи зазначене вище, рекомендуємо керуватися наступними нормативно-правовими актами:

– Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р «Про схвалення концепції безпеки закладів освіти» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text>) [13];

– лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти» (<https://ips.ligazakon.net/document/FN074069>) [10];

– лист Міністерства освіти і науки України від 20.06.2023 № 1/8820-23 «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів» (<https://document.vobu.ua/doc/20325>) [12].

Рішення про відновлення діяльності, обрання форми надання освітніх послуг та режим роботи закладів дошкільної освіти ухвалюють місцеві органи влади та військові адміністрації, що призначають комісії з обстеження закладів дошкільної

освіти, на предмет готовності до організації освітнього процесу у новому навчальному році та створення безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу.

На територіях, де ведуться активні бойові дії та існує пряма загроза життю і здоров'ю учасників освітнього процесу, недостатня кількість місць в укриттях або взагалі вони відсутні, запроваджуються дистанційна чи змішана форми надання освітніх послуг.

Заклади дошкільної освіти мають право організувати освітній процес в очному режимі, лише за умови наявності облаштованих укриттів або бомбосховищ [7].

Звертаємо увагу, що показниками готовності закладу дошкільної освіти до нового 2024-2025 навчального року в умовах воєнного стану, із позиції безпеки учасників освітнього процесу, є такі: обов'язкова наявність у закладі укриття, що відповідає вимогам Державної служби з надзвичайних ситуацій; систематизований порядок оповіщення учасників освітнього процесу про небезпеку; чіткі інструкції для персоналу щодо реагування на небезпечні ситуації, загрози, план евакуації; апробована система навчання та тренування персоналу щодо дій в екстремальних ситуаціях, надання домедичної допомоги всім учасникам освітнього процесу; безпечна територія та система профілактичних заходів щодо мінної безпеки; оздоровча спрямованість освітнього процесу.

Питання безпеки – найбільш актуальне в період воєнного стану. Освітній простір закладу дошкільної освіти потрібно організувати з дотриманням максимальної безпеки всіх учасників освітнього процесу.

При моделюванні безпечного освітнього простору у закладах дошкільної освіти, необхідно врахувати освітні втрати, продумати його структуру, мобільність, доступність, безбар'єрність, змістовність. Варто враховувати вимоги Базового компонента дошкільної освіти, щодо формування достатнього та необхідного рівня знань і умінь дитини для безпечного перебування в навколишньому середовищі, елементарних норм поведінки у надзвичайних ситуаціях. Для підвищення якості освітнього процесу з дітьми з питань захисту життя, формування культури безпеки й норм поведінки у надзвичайних ситуаціях, у закладі дошкільної освіти рекомендовано проводити Тижні безпеки життєдіяльності дитини, Дні цивільного захисту тощо [8]. Для запобігання травматизму серед учасників освітнього процесу систематично в закладі дошкільної освіти необхідно проводити: інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо дотримання алгоритму дій у разі виникнення пожеж, інших надзвичайних ситуацій, виконання заходів щодо запобігання їх виникненню; інструктажі з питань охорони праці та безпеки життєдіяльності, охорони здоров'я, радіаційної безпеки, цивільного захисту, безпеки дорожнього руху, безпеки в побуті тощо. Окремі питання організації безпечного освітнього простору визначено в листі Міністерства освіти і науки України від 31.05.2023 № 4/1798-23 «Рекомендації щодо організації діяльності закладів дошкільної освіти в літній період в умовах воєнного стану» (<https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/89288/>) [17], листі Міністерства освіти і науки України від 20.06.2023 № 1/8820-23 «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів» (<http://surl.li/uftpy>) [11].

У 2024-2025 навчальному році актуальним залишається питання організації та обладнання укриттів у закладах дошкільної освіти як компонента безпечного освітнього простору. Нагадуємо, що Концепцією безпеки закладів [13]; визначено підходи до організації рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти у закладах дошкільної освіти та педагогічної діяльності. Основні вимоги до облаштування укриття визначено в рекомендаціях Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Детальний опис організації безпечного простору в закладі дошкільної освіти представлено в листі Міністерства освіти і науки України від 22.06.2023 № 1/8820-23 «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів» [11]. Важливо, щоб укриття в дошкільному закладі були максимально комфортними для дітей дошкільного віку і нагадували звичні для дошкільників групові кімнати. Під час облаштування приміщень слід керуватися принципом «не нашкодь» – не обирати іграшок, що можуть видавати сигнали, схожі на звуки сирени чи плачу, не прикрашати повітряними кульками, що можуть лопнути зі звуком, схожим на вибух. Краще обрати м'які модулі, що під час ігор не видаватимуть зайвого шуму. Також варто не кричати й не створювати шумових ефектів: не грукати дверима, не ляскати долонею по столу, не використовувати обладнання, що видає різкі сигнали (дзвінок, бубон тощо). Дошкільники, не зважаючи на тривалий час військового стану, потребують від дорослих пояснень, чому йде війна, чому звучить тривога? Педагогам не слід уникати відповідей на ці запитання, адже діти таким чином намагаються розібратися в ситуації, що склалася [11].

Актуальним питанням залишається мінна безпека. Для того, щоби освітній процес був дійсно безпечним, велике значення має просвітницька та профілактична робота з питань мінної безпеки. Організуючи таку діяльність, варто враховувати лист Міністерства освіти і науки України від 25.04.2022 № 1/4428-22 «Методичні рекомендації щодо проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з питань уникнення враження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поведінки в надзвичайних ситуаціях» (<http://surl.li/ugtft>) [2].

У зв'язку, із зазначеним вище, вихователям необхідно систематично звертати увагу дітей на правила поведінки під час виявлення підозрілого предмету. Для просвітницької роботи з дітьми із питань мінної безпеки краще обрати казки, загадки, вірші, ігрові ситуації, мультфільми, різні види театру. Практичних навиків із дотримання правил мінної безпеки діти можуть набути у процесі ігрової діяльності (наприклад: словесні ігри «Можна або ні», «Безпечно – небезпечно»; настільно-друковані ігри: ігри-мандрівки «Прогулянка з псом Патроном», «Безпечне лото», рухливі ігри «Безпечна стежинка», «Безпечна прогулянка», «Крокуй обережно» тощо) [2].

Основною умовою попередження мінної небезпеки для дошкільників залишається пильність дорослих, постійний їхній контроль у період прогулянок та у разі перебування малюків за межами безпечного місця, поінформованість близьких людей про можливі ризики [2].

Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), спільно з Міністерством освіти і науки України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій та Міністерством внутрішніх справ України запустили вебсайт «Все про мінну безпеку» для батьків,

педагогів та дітей (<https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/mine-safety-website>).

Корисна для всіх учасників освітнього процесу інформація про мінну безпеку розміщена на сайті [Bezpeka.info](https://bezpeka.info): Україна про мінну безпеку; CopOk та ПоНі вебсайт «Усе про мінну безпеку» (<https://bezpeka.info/>).

Створити сприятливі умови для розвитку, виховання і навчання дітей – головне завдання дошкільної освіти. Від того, у якій атмосфері перебувають діти, залежить їхній настрій, здоров'я, бажання приходити в дитячий садок. В освітньому просторі дошкільного закладу необхідно дотримуватися правил доброзичливого, дружнього спілкування та психологічної підтримки. Для дотримання психологічного балансу, необхідно зберігати особистий простір кожної дитини. Психологічна та педагогічна підтримка має бути ненав'язливою.

Діти, у період воєнного стану, часто перебувають у небезпеці та потребують тісного фізичного контакту з близькими людьми, передусім, із батьками. Проте, це не означає, що такий контакт вони очікують від педагога. Особливо це стосується дітей старшого дошкільного віку. Доцільність тілесних контактів між педагогом і вихованцями, адекватний рівень інтенсивності постійного супроводу та психологічної підтримки, допоможе дитині зберегти свій особистий простір і почуватися комфортно.

Педагогічної та психологічної підтримки потребують усі суб'єкти освітнього процесу – особливо діти, тому під час ранкових зустрічей варто надавати дітям можливість поділитися важливою для них інформацією, визначити їхній психологічний стан і скерувати дії дорослих на його стабілізацію. Безпека освітнього простору багато в чому залежить від емоційного стану педагогів і всього персоналу закладу дошкільної освіти. Стабільний стан дорослого стабілізує стан дітей [8].

Умови воєнного стану кардинально змінили ситуацію функціонування системи дошкільної освіти. Закладам дошкільної освіти довелось, в умовах надзвичайних ситуацій, організовувати освітній процес у різних форматах: дистанційному, очному, змішаному.

Статтею 9 Закону України «Про освіту» [3], визначено, що особа має право здобувати освіту в різних формах, або поєднуючи їх. Основними формами здобуття освіти є: інституційна (очна, дистанційна); індивідуальна (сімейна (домашня), педагогічний патронаж [3].

Основні вимоги до організації освітнього процесу в дистанційній формі визначено в листах Міністерства освіти і науки України: від 02.04.2022 № 1/3845-22 «Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні» (<https://cutt.ly/jFyQUep>) [7], від 21.08.2023 № 1/12490-23 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2023-2024 навчальному році» (<https://salo.li/2250c0B>) [8], від 20.06.2023 № 1/8820-23 «Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів» (<https://document.vobu.ua/doc/20325>) [11].

Особливості організації освітнього процесу в змішаному форматі в закладах дошкільної освіти визначено в листі Міністерства освіти і науки України від 01.04.2024 № 6/329-24 «Рекомендації щодо організації освітнього процесу в змішаному форматі за результатами реалізації проекту ЮНІСЕФ «Забезпечення

безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні» (<https://ezavdnz.expertus.com.ua/10014939>) [16].

Ефективність освіти дошкільників за такими формами здобуття освіти залежить від партнерської взаємодії педагогів і батьків. Наявність розроблених чітких правил та алгоритмів для усіх учасників освітнього процесу полегшує перехід із однієї форми надання освітніх послуг на іншу та робить організацію освітнього процесу гнучкою.

Відповідно до Закону України «Про освіту» [3], усі заклади освіти, дошкільної у тому числі, мають право на автономію у виборі основних пріоритетних напрямів та завдань в організації освітнього процесу, орієнтуючись на детальний та конструктивний аналіз результатів освітньої діяльності у 2023-2024 навчальному році. Освітня діяльність закладів дошкільної освіти здійснюється на основі розробленого плану роботи на навчальний рік і літній період, що схвалюється педагогічною радою закладу дошкільної освіти та затверджується його керівником.

При виборі форми планування в закладі дошкільної освіти слід враховувати обумовлену законодавством та окреслену установчими документами закладу дошкільної освіти фінансову, академічну, кадрову та організаційну автономію.

План роботи закладу дошкільної освіти є одним із основних документів, що регламентує його діяльність упродовж навчального року та літнього періоду. Радимо керуватися, у процесі планування роботи на 2024-2025 навчальний рік листом Міністерства освіти і науки України від 07.07.2021 № 1/9-344 «Планування роботи закладу дошкільної освіти на рік» (<https://salو.li/2Cfe429>) [6].

Звертаємо увагу, що організувати освітній процес у закладах дошкільної освіти у 2024-2025 навчальному році, необхідно з урахуванням освітніх втрат, відповідно до Базового компонента дошкільної освіти (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2021 № 33 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція») [1] урахувати, під час взаємодії з дітьми, методичні рекомендації до оновленого Базового компонента дошкільної освіти (лист Міністерства освіти і науки України від 16.03.2021 № 1/9-148 «Щодо методичних рекомендацій до оновленого Базового компонента дошкільної освіти») (<https://cutt.ly/uFymmrc>).

Забезпечення реалізації змісту дошкільної освіти здійснюється відповідно до освітніх програм розвитку дітей та навчально-методичних посібників, затверджених в установленому порядку Міністерством освіти і науки України. Ознайомитися з чинними освітніми програмами та інформаційно-методичними матеріалами можна в переліку, рекомендованому Міністерством освіти і науки України для використання у закладах освіти у 2024-2025 навчальному році (<https://salو.li/27841B1>).

Вибір освітніх програм закладів дошкільної освіти (комплексних і парціальних) здійснюється педагогічними колективами, із огляду на запити батьків, власні можливості та результати попередньої роботи. Нагадуємо, що в одному закладі дошкільної освіти можна одночасно використовувати кілька комплексних і парціальних програм із певних напрямів освітньої діяльності.

Процедура досягнення здобувачами дошкільної освіти результатів (набуття компетентностей), обумовлених Базовим компонентом дошкільної освіти [1],

визначається освітньою програмою закладу освіти (ст. 22 Закону України «Про дошкільну освіту») [4]. Вимоги до формування освітньої програми залишилися без змін. Заклади дошкільної освіти, як основну частину своєї освітньої програми, можуть використовувати схвалені чи рекомендовані Міністерством освіти і науки України програми, за необхідності, доповнюючи її додатковими освітніми компонентами (лист Міністерства освіти і науки України від 09.12.2019 № 1/9-750 «Про створення освітньої програми в закладі дошкільної освіти») (https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/2/12/1_9-750.pdf) [5]. У цьому випадку, в освітній програмі закладу необхідно чітко зазначати назву (назви) та реквізити таких програм (номер та дату листа Міністерства освіти і науки України або Інституту модернізації змісту освіти), у якому вказано рішення про надання відповідного всеукраїнського грифу.

Звертаємо увагу, що освітню взаємодію з дітьми у закладі дошкільної освіти варто організовувати з урахуванням надолуження освітніх втрат.

Рекомендуємо:

- спланувати комплекс заходів на підтримку дітей дошкільного віку, які мають освітні втрати через обставини, викликані дією правового режиму воєнного стану, для їхньої інтеграції та адаптації до освітнього процесу в закладі дошкільної освіти, відповідно до Базового компонента дошкільної освіти [1];

- організувати та постійно надавати психологічну допомогу учасникам освітнього процесу;

- звернути увагу на програми підтримки педагогів закладів дошкільної освіти та підвищення рівня їхньої професійної кваліфікації, у розробленні стратегії надолуження знань.

Зазначимо, що для збереження цілісності освітнього процесу, в умовах можливої небезпеки, варто планувати освітні взаємодії з дітьми так, щоби, у разі необхідності, переміщення до укриття, можна було б продовжити розпочату освітню діяльність. У такий спосіб, освітній процес має бути мобільним, орієнтованим на сьогоденну ситуацію, із урахуванням фізичного та психологічного стану дітей і педагогів. Доцільними будуть ігрові форми взаємодії за всіма освітніми напрямками Базового компонента дошкільної освіти [1], що дозволить дітям без стресу відновити освітню діяльність, перебуваючи в укритті. Звертаємо увагу, що в умовах воєнного стану часте перебування дітей в укриттях може суттєво знизити рівень їхньої рухової активності, що є біологічною потребою дитячого організму. Складаючи календарні плани роботи, вихователям варто продумати та додати, до звичайних запланованих активностей, резерв щоденних заходів, під час яких діти матимуть додаткову можливість розвивати основні види рухів. Для цього підійдуть додаткові фізкультхвилинки, фізкультурні паузи, рухові хвилинки, гімнастичні етюди, рухові ситуації, флешмоби, розваги, оздоровчі акції тощо. Ці заходи потрібно проводити як у період тривалого перебування дітей у місцях безпеки, так і на вулиці або приміщенні закладу дошкільної освіти після виходу зі сховища. В укриттях доречно розмістити спортивне обладнання для ігор малої та середньої рухової активності, самостійних рухових ігор дітей. Для цього може підійти нестандартне обладнання. У процесі вибору такого обладнання варто керуватися принципами безпеки використання, безбар'єрності та врахування вікових особливостей дітей дошкільного віку.

Ураховуючи провідне значення ігрової діяльності для особистісного зростання дитини, у руховому режимі закладу дошкільної освіти доречним є впровадження елементів методики «Навчання в русі» – запобігання психологічній і фізичній втомлюваності, профілактика захворювань та зміцнення здоров'я дитини, подолання освітніх втрат.

Звертаємо увагу на особливості організації музичної діяльності в закладах дошкільної освіти в умовах сьогодення. Акцентуємо увагу на необхідності ретельного добору українського дитячого музичного репертуару для організації занять, ігор, свят і розваг. Сучасна та традиційна українська музика, пісні слід широко використовувати не лише під час заходів народознавчої тематики, а й під час новорічних свят, випускних ранків і протягом дня. Категорично заборонено використовувати контент російського походження. Рекомендуємо добирати музичні твори із сучасних фахових джерел, як-от: «Дошкільне виховання» (<https://jmil.com.ua/dv>), «Музичний керівник» (електронний журнал Цифрового видавництва Експертус (<https://emuzker.expertus.com.ua/promo>), «Палітра педагога» (<https://jmil.com.ua/dv>), «Джміль» (<https://jmil.com.ua/dv>), періодичних видань, посібників, збірників, хрестоматій. Пісенний матеріал слід надавати відповідно до вікових особливостей та індивідуальних можливостей дітей, орієнтуючись на український музичний дитячий контент [8].

Особливої уваги, у період воєнного стану, набуває питання організації та проведення в дошкільних закладах освіти свят і масових заходів. В умовах загрози обстрілів запрошувати батьків на такі заходи недоречно, адже в ситуації можливої повітряної тривоги всі присутні мають перейти до найближчого укриття. Тобто батьки, діти й педагоги мають перейти в укриття закладу дошкільної освіти, що розраховано виключно на кількість дітей і персонал закладу, тому не може вмістити всіх. Запрошуючи батьків, керівництво закладу дошкільної освіти бере на себе відповідальність за їхню безпеку [8].

Нагадуємо, що свята та розваги в закладі дошкільної освіти потрібно організовувати для дітей, із дотриманням методики проведення. Вони не є «концертами для батьків». Звітування батькам фото та відео про перебіг заходів не входить до посадових обов'язків педагогів, вони можуть це робити виключно за своїм бажанням. Нагадуємо, що розміщувати фотографії та відеоматеріали за участю дітей на сайті закладу дошкільної освіти, у загальних групах і соціальних мережах можна виключно з письмового дозволу батьків [8].

Організація освітнього процесу з дітьми, родини яких через небезпеку змінили місце проживання й перебувають за кордоном, потребує ретельного опрацювання. Варто налагодити зв'язок із батьками, і за їхнього сприяння долучити дітей до української освіти. У разі неможливості їхньої участі (дистанційно) в освітньому процесі педагогам доречно порекомендувати батькам освітні ресурси для самостійного опрацювання. З цією метою Міністерство освіти і науки України, спільно з партнерами, розробляють та доповнюють інформацію на платформі Міністерства освіти і науки України «Сучасне дошкілля під крилами захисту» (<https://salolii/f857Ede>), щоби діти, за допомогою батьків, мали змогу навчатися, перебувати в українському освітньому полі, формувати свою патріотичну позицію й соціально-громадянську компетентність.

В умовах воєнного стану, важливо: забезпечити дітям, із особливими

освітніми потребами (далі – діти з ООП), продовження здобуття дошкільної освіти за місцем тимчасового перебування; максимально зберегти кадровий потенціал педагогічних працівників, які забезпечують навчання дітей з ООП; створити безпечне освітнє середовище та надавати якісні психолого-педагогічні послуги.

Для забезпечення права осіб із ООП на здобуття освіти, в умовах воєнного стану, Кабінет Міністрів України вніс низку змін до нормативно-правових актів, що регулюють організацію освітнього процесу для таких дітей. У листі Міністерства освіти і науки України від 15.06.2022 № 1/6435-22 «Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами» (<https://grm.osv.org.ua/news/1657100554/>) [18] надано роз'яснення про зазначені вище зміни, із урахуванням яких має здійснюватися організація освіти дітей із ООП у навчальному році.

Окрім того, про нові умови організації освітнього процесу для дітей з ООП, які навчаються в інклюзивних групах, наголошено у листах Міністерства освіти і науки України від 22.06.2022 № 1/6894-22 «Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період» (<https://document.vobu.ua/doc/13500>) [9], від 27.07.2022 № 1/8504-22 «Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022-2023 навчальному році» (<https://salo.li/aFEe20D>) [8].

Акцентуємо увагу на особливостях порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти. Відповідно до пункту 5 Порядку організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530 (далі – Порядок) (<https://salo.li/1094de9>) [15], в інклюзивних групах кількість дітей із ООП має становити не більше трьох осіб, зокрема:

- не більше однієї дитини, яка потребує четвертого чи п'ятого рівня підтримки;
- не більше двох дітей, які потребують третього рівня підтримки;
- не більше трьох дітей, які потребують другого рівня підтримки [8].

У разі наявності висновку, що не містить інформації про рівень підтримки, таку дитину розподіляють до групи закладу дошкільної освіти, відповідно до складності її порушень, із урахуванням рекомендацій команди психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП (за участю фахівців інклюзивно-ресурсного центру).

Однак, у період воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду), граничну кількість дітей із ООП в інклюзивних групах, визначену Порядком, не застосовують. Заклад освіти не може відмовити в організації інклюзивного навчання дитини з ООП та створенні інклюзивної групи. Наголошуємо, що пунктом 2 Порядку обумовлено, що інклюзивне навчання організують із урахуванням рівня підтримки, рекомендованого інклюзивно-ресурсного центру. Рівні надання підтримки в освітньому процесі дітям із ООП у закладі дошкільної освіти, критерії їх визначення та умови їх забезпечення встановлюють відповідно до додатка 2 до Порядку [8].

Неприпустимо здійснювати тиск на батьків дітей з ООП та відмовляти в організації інклюзивного навчання, примушувати їх змінити заклад освіти, форму чи вид здобуття освіти. Нагадуємо, що відповідно до пункту другого статті 55 Закону України «Про освіту» [3], батьки (інші законні представники) дитини

можуть обирати заклад освіти, освітню програму, вид і форму здобуття дітьми відповідної освіти.

Багато запитань виникає щодо призначення асистента вихователя та асистента дитини з ООП. Так, відповідно до пункту 8 Порядку, у разі утворення інклюзивної групи, вводять посаду асистента вихователя, який забезпечує особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу, бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку, адаптує навчальні матеріали із урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з ООП. Посаду асистента вихователя інклюзивної групи закладу дошкільної освіти вводять із розрахунку однієї штатної одиниці на одну інклюзивну групу (педагогічне навантаження становить 36 год./тижд., що відповідає тарифній ставці).

В умовах дистанційного та змішаного навчання дітей із ООП, асистент вихователя відіграє важливу роль, оскільки здійснює зв'язок між вихователем, батьками та керівництвом закладу дошкільної освіти; допомагає максимально ефективно залучити дитину до освітнього процесу; надає рекомендації батькам, як створити вдома якісне освітнє середовище та підтримати дитину, виконати завдання; здійснює підготовку та адаптацію навчальних матеріалів, індивідуальних завдань для дистанційного навчання дітей із ООП; асистує вихователю, під час проведення дистанційних занять тощо. Тому, неприпустимо примусово звільняти асистентів вихователів, скорочувати їхні посади, у зв'язку з функціонуванням інклюзивних груп у дистанційному або змішаному форматах.

Водночас, асистент дитини не є педагогічним працівником, він супроводжує дитину та не втручається в освітній процес, є членом команди психолого-педагогічного супроводу дитини. За умови проходження спеціальної підготовки, що підтверджена документально, асистент дитини лише допускається до освітнього процесу, на основі укладання відповідного договору між закладом, асистентом та за згодою і письмовою заявою батьків.

Щодо зарахування дітей до спеціальної групи закладу дошкільної освіти, то необхідно зазначити, що відповідно до пункту 32 Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.07.2017 № 545 (<https://salo.li/e05D300>), якщо фахівці інклюзивно-ресурсного центру встановили наявність в особі особливих освітніх потреб, висновок про комплексну оцінку розвитку особи є підставою для зарахування до спеціальних груп (із урахуванням особливостей розвитку особи).

Під час комплектування спеціальних груп, рекомендуємо враховувати категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів), ступені їх прояву та рівні підтримки особи з ООП у закладі освіти; до спеціальних груп зараховувати дітей, які потребують рівня підтримки не нижче другого [8].

Більш детальні роз'яснення щодо комплектування спеціальних груп, надано у листі Міністерства освіти і науки України від 15.08.2023 № 12132-23 «Щодо надання роз'яснень про комплектування спеціальних груп у закладах дошкільної освіти» (<https://salo.li/e142755>).

Акцентуємо увагу на пріоритетних напрямках практичної діяльності закладів дошкільної освіти, що залишаються чинними у 2024-2025 навчальному році, для

організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, під час воєнного стану:

- організація освітнього процесу у різних форматах і подолання освітніх втрат;
- імплементація в практику дошкільної освіти основних положень Базового компонента – Державного стандарту дошкільної освіти, що визначає компетентнісний, інтегрований, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи;
- посилення партнерської взаємодії фахівців закладів дошкільної освіти з батьками вихованців, поширюючи сучасні форми просвітницької, інформаційної, соціально-психологічної підтримки родини;
- продовження використання та впровадження в практику діяльності закладів дошкільної освіти сучасних освітніх технологій та якісних освітніх практик;
- організація освітньої діяльності з набуття педагогами закладів дошкільної освіти цифрової та інформаційно-комунікаційної компетентності;
- здійснення організаційно-методичної підтримки керівників і педагогів закладів дошкільної освіти;
- організація в нових умовах атестації педагогічних працівників закладів дошкільної освіти.

Використані та основоположні джерела

1. Базовий компонент дошкільної освіти України : наказ Міністерства освіти і науки України від 21.06.2024 № 33. URL: <https://salo.li/2da2d68> (дата звернення: 06.06.2024).

2. Методичні рекомендації щодо проведення просвітницької роботи з учасниками освітнього процесу в закладах дошкільної освіти з питань уникнення враження мінами, вибухонебезпечними предметами та ознайомлення з правилами поведіння в надзвичайних ситуаціях : лист Міністерства освіти і науки України від 25.04.2022 № 1/4428-22. URL: <http://surl.li/ugtft> (дата звернення: 06.06.2024).

3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.06.2024).

4. Про дошкільну освіту : Закон України від 13.11.2017 № 2145-VIII URL: <https://salo.li/C09D391> (дата звернення: 06.06.2024).

5. Про створення освітньої програми в закладі дошкільної освіти: лист Міністерства освіти і науки України від 09.12.2019 № 1/9-750. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2020/2/12/1_9-750.pdf (дата звернення: 04.06.2024).

6. Планування роботи закладу дошкільної освіти на рік: лист Міністерства освіти і науки України від 07.07.2021 № 1/9-344. URL: <https://salo.li/2Cfe429> (дата звернення: 04.06.2024).

7. Про рекомендації для працівників закладів дошкільної освіти на період дії воєнного стану в Україні : лист Міністерства освіти і науки України від 02.04.2022 № 1/3845-22. URL: <https://cutt.ly/jFyQUep> (дата звернення: 04.06.2024).

8. Про окремі питання діяльності закладів дошкільної освіти у 2022-2023 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 27.07.2022 № 1/8504-22. URL: <https://salo.li/aFEe20D> (дата звернення: 04.06.2024).

9. Про методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти в літній період : лист Міністерства освіти і науки України від 22.06.2022 № 1/6894-22. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13500> (дата

звернення: 04.06.2024).

10. Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти : лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022. № 03-1870/162-2. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/FN074069> (дата звернення: 05.06.2024).

11. Про організацію безпечного освітнього простору в закладах дошкільної освіти та обладнання укриттів : лист Міністерство освіти і науки України від 20.06.2023 № 1/8820-23. URL: <https://salo.li/26b5a28> (дата звернення: 05.06.2024).

12. Про затвердження Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.03.2016 № 234. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.06.2024).

13. Про схвалення концепції безпеки закладів освіти : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2023 № 301-р. URL: <http://surl.li/umsva> (дата звернення: 05.06.2024).

14. Положення про заклад дошкільної освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 № 86. URL: <http://surl.li/umsvi> (дата звернення 06.06.2024).

15. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530. URL: <https://salo.li/1094de9> (дата звернення: 05.06.2024).

16. Рекомендації щодо організації освітнього процесу в змішаному форматі за результатами реалізації проєкту ЮНІСЕФ «Забезпечення безперервності навчання та розвитку дітей дошкільного віку в умовах кризи в Україні : лист Міністерства освіти і науки України від 01.04.2024 № 6/329-24. URL: <https://ezavdnz.expertus.com.ua/10014939> (дата звернення: 05.06.2024).

17. Рекомендації щодо організації діяльності закладів дошкільної освіти в літній період в умовах воєнного стану: лист Міністерства освіти і науки України від 31.05.2023 № 4/1798-23. URL: <https://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/89288/> (дата звернення 05.06.2024).

18. Щодо забезпечення освіти осіб з особливими освітніми потребами : лист Міністерства освіти і науки України від 15.06.2022 № 1/6435-22. URL: <https://grm.osv.org.ua/news/1657100554/> (дата звернення: 05.06.2024).

Методист з дошкільної освіти
навчально-методичного відділу
координації освітньої діяльності
та професійного розвитку
Сумського ОППО

Л.Б. Міщенко

(Підпис наявний в оригіналі)